

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי הרוח

המחלקה לתרגום וחקר התרגום

**התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידור מטעם התנועה הרפורמית האמריקאית
כביטוי לשינויים באידיאולוגיה של התנועה ולאור האירועים ההיסטוריים והתמורות החברתיות
שהתרחשו מאמצע המאה ה-19 ועד לשנת 2007**

נורית אליאסף

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך
במחלקה לתרגום וחקר התרגום של אוניברסיטת בר אילן

עבודה זו נכתבה בהדרכתה של פרופ' רחל ויסברוד, מהמחלקה לתרגום וחקר התרגום של אוניברסיטת

בר-אילן.

תודה לפרופ' רחל ויסברוד, על הנחיה נעימה וסובלנית לאורך כל הדרך.

תודה לאמא, שמילאה את חדרי בספרים לפני שבכלל ידעתי קרוא וכתוב,
ולאבא, ששבת אחת בילדותי ביקש ממני לשבת בכיסא לידו בבית הכנסת ופתח בפני עולם.

”אודה לאל לבב חוקר, ברוך יחד כוכבי בוקר”

ר' שמעיה קוסון, המאה ה-16

תוכן עניינים

א.	1. תקציר	א.
1	2. מבוא	1
1	2.1 מטרות ושאלות המחקר	1
1	2.2 קורפוס	1
2	2.3 שיטת מחקר	2
4	2.4 מבנה העבודה	4
6	2.5 סקירת ספרות	6
6	2.5.1 רקע היסטורי	6
8	2.5.2 גישות פילוסופיות וחברתיות שהשפיעו על היהדות הרפורמית ותיאוריות בתרגום	8
12	3. מעמדן של השפה העברית והשפה האנגלית כשפות תפילה	12
13	3.1 דעת ההלכה ודעת התנועה הרפורמית על עצם התפילה בשפה זרה	13
15	3.2 בחינה חיצונית של הסידורים	15
15	3.2.1 התייחסות עורכי הסידורים לנוסח התפילה ולתרגום בהערות שוליים, הקדמה ואחרית דבר ...	15
17	3.2.2 מידת הנוכחות של העברית והאנגלית, והדומיננטיות שלהן	17
23	3.3 שינויים בנוסח התפילה – השמטות, שינויי נוסח ותוספות מקוריות	23
23	3.3.1 דעת ההלכה בנוגע לשינויי נוסח התפילה וכיצד היא מתיישבת עם הגישה הרפורמית	23
27	3.3.2 השוואה כמותית של השמטות, שינויי נוסח ותוספות מקוריות	27
41	3.4 תעתיק אנגלי	41
45	4. השפעות היסטוריות	45
45	4.1 יחסי יהודים ולא-יהודים	45
46	4.1.1 התייחסות שלילית של יהודים ללא-יהודים	46
53	4.1.2 התמודדות הסידורים עם ביטויים של יחס שלילי של לא-יהודים כלפי יהודים	53
61	4.1.3 השאיפה הרפורמית לאחדות האומות ולשלום עולמי	61
68	4.2 השינוי ביחס לכמיהה לשיבת ציון ולתנועה הציונית והשפעת השינוי על היחס לתשעה באב	68
68	4.2.1 הכמיהה לשיבת ציון ויחס היהדות הרפורמית לתנועה הציונית	68

78	4.2.2 יחס התנועה הרפורמית לבנייה מחודשת של בית המקדש ולסדר התפילות לתשעה באב.....
84	4.3 זהות אמריקאית.....
85	4.3.1 התאמת תפילות שעניינן החיים היומיומיים בארץ ישראל לחיים היומיומיים באמריקה.....
87	4.3.2 ייעוד הסידור הרפורמי ליהודי האמריקאי – לפני הקמת מדינת ישראל ולאחריה.....
91	5. השפעות חברתיות ופילוסופיות.....
91	5.1 הקרבת קרבנות.....
95	5.2 העל-טבעי ונטורליזם דתי.....
96	5.2.1 נטורליזם דתי.....
101	5.3 Human Adequacy – השפעת התפילה על רצון האל ועל המתפלל.....
110	5.4 פמיניזם ושפה ניטראלית.....
111	5.4.1 המתפלל המיוצג בסידור התפילה – גבר או אישה או שניהם.....
116	5.4.2 תיאולוגיה תהליכית.....
124	6. סיכום.....
131	7. ביבליוגרפיה.....
136	נספח 1.....
1	1. Abstract.....a

1. תקציר

בעבודה זו בדקתי כיצד השפיעה האידיאולוגיה של התנועה הרפורמית בארצות הברית, אידיאולוגיה שהייתה נתונה לשינויים עקב אירועים היסטוריים ותמורות חברתיות, על התרגום התוך-לשוני ועל התרגום הבין-לשוני של סידוריה. בעבודה נבחנו חמישה סידורים שליוו את היהדות הרפורמית האמריקאית מראשית התגבשותה ועד לימינו – סידור *מנהג אמריקה* משנת 1872, *סידור תפילות ישראל* *The Union Prayer Book* משנת 1892 (להלן, *UPB 1892*), סידור *סדר תפילות ישראל* *The Union Prayerbook for Jewish Worship* משנת 1940 (להלן, *UPB 1940*), סידור *שערי תפילה* משנת 1975 וסידור *משכן תפילה* משנת 2007.

העבודה עונה על שלוש שאלות מחקר הבוחנות את הסידורים הרפורמיים משלושה כיוונים שונים:

- א. מה הם היחסים בין התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני בסידורים הרפורמיים וכיצד משתקף בהם מעמדה של השפה האנגלית כשפתם העיקרית של המתפללים מול מעמדה של העברית כשפת קודש?
- ב. כיצד מתבטא בתרגומים המתח בין הזהות האמריקאית של המתפללים ורצונם בטמיעה תרבותית וחברתית בתרבות האמריקאית לבין הזהות היהודית והכמיהה לארץ ישראל ולשיבת ציון המשתקפות בתפילה היהודית המסורתית?
- ג. כיצד באה לידי ביטוי בתרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידורים המודרניזציה שדוגלת בה התנועה הרפורמית בנושאים: הקרבת קורבנות, העל-טבעי, הקשר בין אדם לאלוהיו ומעמד האישה? כדי לענות על שאלות המחקר הללו השוויתי בין הסידורים משלושה כיוונים שונים: השוואה (א) בין נוסח התפילה של הסידור המסורתי לנוסחי התפילה של הסידורים הרפורמיים, (ב) בין הנוסח של כל סידור רפורמי לסידורים הרפורמיים שקדמו לו, (ג) בין הנוסח העברי לנוסח האנגלי של כל סידור רפורמי בפני עצמו. בחנתי את התפילות ברכות השחר, סדר הקורבנות, פסוקי דזמרה, קריאת שמע וברכותיה ותפילת העמידה שבתפילת שחרית של יום חול.

טרם ביצוע המחקר שיערתי מספר השערות על סמך קריאה של ספרות מקצועית על ההיסטוריה,

האידיאולוגיה והפילוסופיה של היהדות הרפורמית האמריקאית וכן על סמך קריאת מצעי התנועה הרפורמית אשר השפיעו על נוסחי הסידורים. חמישה מצעים נבחנו בעבודה זו: של ועידת קליבלנד מ-1855 (שהשפיעה על ניסוח *מנהג אמריקה* מ-1872), של ועידת פיטסבורג מ-1885 (שהשפיעה על ניסוח *UPB 1892*), של ועידת קולומבוס מ-1937 (שהשפיעה על ניסוח סידור *UPB 1940*), של ועידת סן-

פרנסיסקו משנת 1976 (שנה לאחר ההוצאה לאור של סידור *שערי תפילה* מ-1975) ושל ועידת פיטסבורג משנת 1999 (שהשפיעה על ניסוח סידור משכן תפילה משנת 2007).

המענה על שאלת המחקר הראשונה כולל סקירה של הדיון, הן ההלכתי והן הרפורמי, על עצם התפילה בשפה זולת העברית, נסיון לקבוע מה מעמדה של כל שפה על ידי בחינת מידת הנוכחות של כל שפה בסידורים השונים (מספר הברכות שיש בכל שפה בנוסחי התפילה השונים) ועל ידי קביעת השפה הדומיננטית בכל נוסח תפילה (זו שבנוסח שלה יש יותר השמטות, שינויי תוכן ותוספות מקוריות שבהם באה לידי ביטוי האידיאולוגיה של התנועה הרפורמית ושל עורכי הסידור בזמן פרסומו) ובחינת קיומו של תעתיק אנגלי בסידורים.

סידור *מנהג אמריקה* נתלה בפסיקה ההלכתית שהתירה תפילה בשפה זרה בתנאים מסוימים כהצדקה לעצם תרגום הסידור. הסידורים הרפורמיים המאוחרים יותר מסתמכים על החלטותיה של התנועה הרפורמית כפי שהן מנוסחות במציעיה השונים. מצאתי בסקירת הסידורים שבעוד שבסידור *מנהג אמריקה* (1872) ובסידור *משכן תפילה* (2007) יש נוכחות דומה של שתי השפות (מספר הברכות בנוסח העברי זהה למספר הברכות בנוסח האנגלי של הסידורים) והשפה הדומיננטית בהם היא עברית, בשאר הסידורים השפה האנגלית נוכחת יותר והיא גם השפה הדומיננטית; כך שאם לפני ביצוע המחקר שיערתי שאמצא שמעמדה של השפה העברית התחזק מסידור לסידור, מצאתי שמעמדה לא התחזק אלא שמעמדה, שהיה גבוה ב*מנהג אמריקה*, ירד הרבה ב-*UPB 1892*, נמצא במגמת עלייה ב-*UPB 1940* ובשערי *תפילה* והעברית חזרה למעמדה הגבוה בסידור האחרון, *משכן תפילה*. נמצא גם שעיקר העריכה בנוסח העברי של הסידורים נעשתה באמצעות השמטות ואילו בנוסח האנגלי ניתן למצוא גם שינויי תוכן ותוספות מקוריות. בעוד שבארבעת הסידורים הראשונים (*מנהג אמריקה*, *UPB 1892*, *UPB 1940*, *שערי תפילה*) התעתיק מוגבל מאוד ומצטמצם לכדי מילים יחידות או משפטים יחידים, כמות התעתיק עולה באופן משמעותי ב*משכן תפילה* שבו תפילות וברכות שלמות מלוות בתעתיק לצד התרגום לאנגלית. ה*שְׁעָרֵי* שקיומו של תעתיק מראה על התחזקות מעמדה של השפה העברית אוששה. התעתיק מעודד את המתפללים להתפלל בעברית ומקל עליהם כמי ששפה זו אינה שגורה בפייהם.

שאלת המחקר השנייה דנה בשינויים ההיסטוריים שהשפיעו על האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית האמריקאית. בבסיס המענה לשאלה זו נמצא החזון של היהדות הרפורמית על עולם שבו כל האומות וכל העמים מאוחדים תחת אמונה באל אחד ושתפקידה של היהדות הרפורמית הוא להגשים את החזון הזה. חזון זה השפיע על כל הקשור ליחסי יהודים ולא-יהודים בסידורים השונים, אך הוא הושפע

גם משני אירועים היסטוריים גדולים – השואה והקמת מדינת ישראל. כל הסידורים השמיטו או שינו את הנוסח של ביטויים שקיימים בסידור המסורתי ושעלולים להתפרש כעלבון בעיני לא-יהודים – ברכת "שלא עשני גוי" בברכות השחר; חלקים בברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה שעלולים להתפרש כשמחה לאיד של בני ישראל על טביעת המצרים בים סוף; ברכת המינים שבתפילת העמידה. עורכי הסידורים התמודדו גם עם ביטויים מהסידור המסורתי המציינים יחס עוין של לא-יהודים כלפי יהודים, תיאורים מפורטים של יחס המצרים לבני ישראל בעודם עבדים הושמטו ונמסרו באופן כללי יותר.

ניתן להבחין בהבדל בין הסידורים שיצאו לאור לפני השואה והקמת מדינת ישראל לסידורים שיצאו לאור לאחריה. לפני השואה תפסה היהדות הרפורמית את השאיפה להביא לאחדות של כל האומות תחת אותו האל כמשימתו של העם היהודי ועל כן ראתה יתרון בהיות העם פזור בין העמים. משום כך הביעה התנועה הרפורמית התנגדות במצע פיטסבורג מ-1885 לכינונה המחודש של מדינה יהודית. התנגדות זו גררה השמטה של כל אזכור של התקווה לעצמאות מדינית מהסידורים הרפורמיים ושינוי הנוסח של תפילות וברכות רבות העוסקות בכך. בסידורים שיצאו לאור לאחר השואה והקמת מדינת ישראל (שערי תפילה מ-1975 ומשכן תפילה מ-2007) אין ויתור על חזון אחדות האומות תחת אותו האל ועל שלום והרמוניה עולמיים אך מצד שני אין גם ויתור על זכותו של העם היהודי למדינה. הסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה הם סידורים ציוניים, שבנוסחי תפילה מיוחדים שנכתבו במיוחד למענם מציינים המתפללים בהם את יום העצמאות ואת יום הזיכרון של מדינת ישראל. הסידורים שיצאו לאור לאחר השואה והקמת מדינת ישראל כוללים גם סדרי תפילה המוקדשים לזיכרון השואה וכן גם לאירועים אנטישמיים אחרים בעברו של העם היהודי. כחלק מאותו רעיון של שלום עולמי ואחדות האומות מציינים בסידור משכן תפילה לא רק את הירצחם של יהודים על ידי לא-יהודים אלא גם את סיפוריהם של חסידי אומות העולם כדי לתת ביטוי ללא-יהודים שהצילו יהודים. בעקבות השינוי ביחס התנועה הרפורמית לציונות לאחר הקמת המדינה, ניתן לראות שינוי גם ביחסה לבית המקדש. סידור שערי תפילה קושר גם את תשעה באב כיום אבל ביהדות המסורתית ליום השואה.

כדי להדגיש את זהותם האמריקאית של המתפללים בסידורים השונים, נעשו בתרגום התוך-לשוני והבין-לשוני שינויים שונים; החל מהתאמת תפילות וברכות שעניינן חיי היום-יום בארץ ישראל לחיי היום-יום בארצות הברית ועד לשילוב ברכות ותפילות לשלום מנהיגי ארה"ב וחייליה וכן גם שילוב שירים לאומיים של ארה"ב בסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה. כמו כן, כדי להדגיש את נאמנותה של התנועה לארה"ב גם לאחר שקיבלה על עצמה את האידיאולוגיה הציונית, נעשית הפרדה בברכות רבות

בסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה בין המתפללים כיהודים אמריקאים לבין יהודים אחרים החיים בישראל.

שאלת המחקר השלישית, העוסקת במודרניזציה, נסבה על השפעות חברתיות ופילוסופיות על נוסחי התפילות בסידורים השונים. התשובה לשאלה זו מתמקדת בהתמודדות התנועה עם תפילות שעניינן הקרבת קרבנות, העל-טבעי, הקשר של האדם עם אלוהיו, מעמד האישה ודמותו של אלוהים. כל אזכור לעבודת הקרבנות הושמט מהסידורים הרפורמיים, גם לאחר שהתנועה שינתה את יחסה בכל הנוגע לאזכור בית המקדש. היהדות הרפורמית מתחילתה ועד לימינו הביעה התנגדות עיקשת לפולחן הקרבנות ועל כן, בנוסף לכך שכל אזכור לפולחן זה הושמט מסידורי התפילה, מביעים המתפללים בתוספות מקוריות בסידורים השונים את התנגדותם לפולחן הקרבנות ולאי-נחיצותו. שלוש גישות פילוסופיות-תיאולוגיות השפיעו על התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידורים הרפורמיים בכל הנוגע לקשר של אדם ואלוהים, למעמד האישה ולדמותו של אלוהים והן נטורליזם דתי (דחייה של כל הסבר על-טבעי למתרחש בעולם וכתוצאה מכך דת הנטולה כל סממן על-טבעי), Human Adequacy (טענה כי התפילה איננה משפיעה על אלוהים ואין באמצעותה לשנות את גורלו של המתפלל ועל כן אין טעם בתחינות לישועה מאלוהים אלא מטרתה של התפילה לגרום למתפלל להבין כיצד עליו לסייע לעצמו) ותיאולוגיה תהליכית (אלוהים לא רק משפיע על העולם אלא גם מושפע ממנו). את גישת הנטורליזם הדתי בחנתי בשני מקרים. המקרה הראשון הוא הפרשה השנייה מבין שלוש הפרשות הנקראות לאחר קריאת שמע, שבה נאמר במפורש שיש קשר בין שמירת מצוות והליכה בדרכיו של אלוהים לבין שגשוג חקלאי – כל הסידורים מלבד סידור מנהג אמריקה השמיטו את הפרשה מהסידור. המקרה השני הוא תיאור בקיעת ים סוף לשניים וחציית בני ישראל בתוכו. אם במקרה של הפרשה השנייה בקריאת שמע וברכותיה יש עקביות בהתנהלות הסידורים, במקרה הזה לא ניתן לראות עקביות כזו. מחלק מהסידורים הושמטו כל האזכורים לחציית ים סוף מהסידור המסורתי ומחלקם הושמטו אזכורים שהיו בסידור המסורתי אך במקומם נוספו קטעים מקוריים המזכירים במפורש את בקיעת ים סוף. גם בכל הנוגע לגישת ה-Human Adequacy אין עקביות כמעט באף אחד מן הסידורים, חלק מהביטויים מהסידור המסורתי המביעים תחינות לאלוהים ובקשות לישועה הושמטו מהסידורים וחלק לא הושמטו, חלק מהביטויים מהסידור המסורתי שהושמטו הומרו בביטויים מקוריים הקוראים בעצמם לישועה מאלוהים – בין אם ישועה מלאה ובין אם חלקית, רק בנוסח תפילה אחד בסידור UPB 1940

נאמר במפורש שהתפילה לא יכולה לשנות גורל. גישת ה-Human Adequacy השפיעה בעיקר על מבנה תפילת העמידה בסידורים השונים וזאת משום שברכותיה האמצעיות (13 במספר) הן ברכות שבהן מבקש המתפלל מאלוהים דבר-מה. כדי להסביר מהי תיאולוגיה תהליכית בחנתי קודם את התמודדות הסידורים עם כל הקשור למעמד האישה בתפילה היהודית. מראשיתה טענה היהדות הרפורמית שיש להשוות את מעמד האישה המתפללת לזה של הגבר המתפלל, לכן בחנתי באמצעות התרגום התוך-לשוני והתרגום הבין-לשוני מהו מינו של המתפלל המיוצג בסידורי התפילה, גבר או אישה. בבחינת הסידורים עולה כי המתפלל המיוצג בסידורים הרפורמיים הופך בהדרגה ממתפלל-גבר לניטראלי. העיסוק בהשפעת הפמיניזם על נוסחי סידורי התפילה הוא הכרחי להסבר האופן שבו התיאולוגיה התהליכית השפיעה על נוסחי סידורי התפילה. אם לפי התיאולוגיה התהליכית אלוהים לא רק משפיע על הנעשה בעולם אלא גם מושפע ממנו, קרוב לוודאי שהוא הושפע גם מהפמיניזם. בכל הסידורים, מלבד משכן תפילה, כינויי הגוף המיוחסים לדמותו של אלוהים הם בלשון זכר. רק בסידור משכן תפילה המין הדקדוקי הוא ניטראלי והוא אינו זכר ואינו נקבה.

מהמחקר כולו עולה כי אין עקביות מלאה באופן שבו מתמודדים הסידורים עם נושאים שונים שנבחנו. לטעמי הדבר עולה בקנה אחד עם הצורך של עורכי הסידורים לתת ביטוי למגוון גישות ודעות של כלל אנשי התנועה הרפורמית וכלל המתפללים בסידוריה. אך טבעי הוא שזרם זה ביהדות, שהוא זרם דינמי המתכתב עם המציאות הסובבת אותו ועם האידיאולוגיה בת-הזמן אך גם עם ההיסטוריה והיסודות העתיקים של הדת היהודית, יציע מגוון של סדרי תפילה ואופני פולחן. בין המחקרים שנעשו על אודות תנועת הרפורמה ביהדות וסידורי התפילה שלה, לא נמצא מחקר שדן באידיאולוגיה ובהיסטוריה של התנועה הרפורמית האמריקאית מנקודת המבט של חקר התרגום, בכך ייחודו וחידושו של מחקר זה.

2. מבוא

2.1 מטרות ושאלות המחקר

עבודה זו סוקרת את השינויים האידיאולוגיים שחלו ביהדות הרפורמית בארה"ב במהלך 130 השנים שבין שנת 1872 לשנת 2007 ואת השפעת השינויים הללו על סידורי התפילה של זרם זה ביהדות ארה"ב. מטרתה של עבודה זו לבחון כיצד באים לידי ביטוי השינויים האידיאולוגיים הללו, שהתרחשו על רקע תמורות היסטוריות וחברתיות, בתרגום הסידורים השונים שעמם מתפללים אנשי הזרם הרפורמי האמריקאי וכן בעצם קיומן של תפילות מסוימות בסידורי התפילה הללו.

עבודה זו מבקשת לענות על שלוש שאלות מחקר :

- א. מה הם היחסים בין התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני בסידורים הרפורמיים, וכיצד משתקף בהם מעמדה של השפה האנגלית כשפתם העיקרית של המתפללים מול מעמדה של השפה העברית כשפת קודש?
- ב. כיצד מתבטא בתרגומים המתח בין הזהות האמריקאית של המתפללים והרצון שלהם בטמיעה תרבותית וחברתית בתרבות האמריקאית לבין הזהות היהודית והכמיהה לארץ ישראל ולשיבת ציון המשתקפות בתפילה היהודית המסורתית?
- ג. כיצד באה לידי ביטוי בתרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידור המודרניזציה שדוגלת בה התנועה הרפורמית בנושאים : הקרבת קרבנות, העל-טבעי, הקשר שבין אדם לאלוהים ומעמד האישה?

2.2 קורפוס

בעבודה זו נבחנו חמשת הסידורים הרפורמיים האמריקאים הבאים :

1. *מנהג אמעריקא The Daily Prayers for American Israelites* – בעריכת הרב יצחק מאיר וייס, בהוצאת Bloch & Co, מהדורה שנייה משנת 1872. בעבודה זו נחקרת המהדורה השנייה של סידור זה מהסיבה הבאה : בעוד שהמהדורה הראשונה של הסידור משנת 1857 נועדה לאחד תחת סידור תפילה אחד את כלל הקהילות היהודיות בארה"ב (הן הקהילות האורתודוכסיות המתפללות לפי נוסח אשכנז ולפי הנוסח הפורטוגזי והן הקהילות הרפורמיות), המהדורה השנייה של הסידור משנת 1872 נועדה לשמש את הקהילות הדתיות הרפורמיות בארה"ב בלבד (Fieldland 1967). בהשוואת נוסח התפילה של שתי המהדורות ניתן להבחין בבירור בגישה שמרנית במהדורה הראשונה בכל הנוגע לנושאים שהם לב המחלוקת בין היהדות המסורתית ליהדות הרפורמית בסידור התפילה.
2. *תפילות ישראל Union Prayer Book* – בהוצאת CCAR משנת 1892.

3. סדר תפילות ישראל *The Union Prayerbook for Jewish Worship* – בהוצאת ה-CCAR משנת 1940.

4. שערי תפילה *Gates of Prayer: The New Union Prayerbook* – בעריכת הרב חיים שטרן, בהוצאת ה-CCAR משנת 1975.

5. משכן תפילה *Mishkan T'filah: A Reform Siddur* – בעריכת הרבה אליס פרישמן, בהוצאת ה-CCAR משנת 2007.

במקביל לשימוש בסידור מנהג אמריקה, ולפני ההוצאה לאור של סידור תפילות ישראל *Union Prayer Book* (בשנת 1892), היו סידורים אחרים, רדיקליים יותר באופיים הרפורמי, שהיו בשימוש בקהילות הרפורמיות השונות בארה"ב. בין הסידורים היו גם *Olat Tamid* משנת 1858 בעריכת הרב דוד איינהורן ו-*The Order of Prayer for Divine Service* משנת 1864 בעריכתם המשותפת של הרב ליאו מרצבכר והרב שמואל אדלר. אף כי תפילות ישראל *The Union Prayer Book* משנת 1892 התבסס בעיקר על סידורו של איינהורן ועל סידורם של מרצבכר ואדלר ופחות על מנהג אמריקה של וייס (Friedland 1967, 19, 90), נבחר סידור מנהג אמריקה כסידור המוקדם מבין הסידורים הנחקרים בעבודה זו. זאת משום שהוא הוגדר מראש כסידור כלל-אמריקאי, בניגוד לסידורים האחרים בני זמנו שכל רב רפורמי ערך במיוחד למען קהילתו (80, *Ibid.*). סיבה נוספת לבחירת מנהג אמריקה ולא את הסידורים האחרים כנקודת פתיחה של המחקר היא שהוא הראשון שתורגם תרגום ישיר מעברית לאנגלית, בניגוד לסידורים האחרים שתורגמו מעברית לגרמנית ומגרמנית לאנגלית.

שאר הסידורים שנחקרים בעבודה זו, תפילות ישראל *The Union Prayer Book* (1892), סדר תפילות

ישראל *Union Prayerbook* (1940), שערי תפילה (1975) ומשכן תפילה (2007), נבחרו כולם כחלק מהקורפוס משום שהם כולם בהוצאת ה-CCAR (Central Conference of American Rabbis) – מוסד השייך רשמית לתנועה הרפורמית האמריקאית) והם כולם סידורים רשמיים של התנועה הרפורמית בכל קהילותיה השונות בארה"ב, כל אחד בזמנו.

2.3 שיטת מחקר

לצורך עבודה זו הושוו הסידורים הרפורמיים השונים לסידור המסורתי. ההשוואה לסידור המסורתי נעשת משום שמבחינה היסטורית מקורותיו של הזרם הרפורמי ביהדות הוא ביהדות המסורתית

(אורתודוכסית) של גרמניה. משום כך, בעבודה זו מוצגת השוואה שנעשתה בין חמשת הסידורים הרפורמיים לבין הסידור המסורתי האשכנזי (נוסח אשכנז) שעמו התפללו יהודי גרמניה בטרם הרפורמה. בעבודה זו נבחנו אופן העריכה (תרגום תוך-לשוני) והתרגום הבין-לשוני של תפילות מסוימות בסידורים הרפורמיים. בתפילות הנבחרות, בנוסח המקורי שלהן בסידור המסורתי, יש עיסוק בנושאים שהעמידו או שעודם מעמידים אתגר בפני האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית (בהם נושאים כמו שיבת ציון, מעשי נסים והעל-טבעי, היחס לאישה בתפילה, התייחסות בתפילה ליחסי יהודים ולא-יהודים וכן גם כוחה והשפעתה של התפילה על אלוהים ועל המתפלל). ההחלטה על הנושאים המעמידים אתגר בפני היהדות הרפורמית האמריקאית התקבלה לאחר בדיקת מצעיה השנתיים של התנועה הרפורמית האמריקאית, שיפורטו בהמשך, ולאחר קריאת דברי עורכי הסידורים בהקדמות של חלק מן הסידורים, שם סיפקו הסבר לעבודתם.

התפילות שנבחרו הן ברכות השחר, סדר הקרבנות, פסוקי דזמרה, קריאת שמע וברכותיה ותפילת העמידה¹. כל התפילות הללו כלולות בתפילת שחרית של יום חול. הן נבחרו משום שמצד אחד הן עיקר תפילת שחרית של יום חול אך מהצד השני הן עומדות בסתירה בחלקן הגדול עם עקרונותיה של היהדות הרפורמית. ההחלטה להתמקד בתפילת שחרית של יום חול נובעת מכך שזו התפילה הארוכה ביותר של יום חול ועל כן גם המקיפה ביותר מבחינת הנושאים המופיעים בה ושנחקרו לצורך עבודה זו. נבדקה גם נוכחותן של תפילות לציון תשעה באב בסידורים השונים וכן תפילות לציון יום השואה, יום הזיכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות של מדינת ישראל בסידורים הרלוונטיים.

במחקר נבדקו שיקולים והשפעות אידיאולוגיות והיסטוריות על התרגום התוך-לשוני של הסידורים השונים (השוואה בין הנוסח של הסידור המסורתי לנוסח העברי של הסידורים הרפורמיים) ועל התרגום הבין-לשוני (השוואה בין הנוסח של הסידור המסורתי לנוסח האנגלי של הסידורים הרפורמיים השונים). בסידורים שבהם כלולות תפילות וברכות שאותן הייתי מעוניינת לחקור, נעשתה ההשוואה משלושה כיוונים שונים:

- א. השוואה בין הנוסח של הסידור המסורתי לנוסח של כל סידור רפורמי
- ב. השוואה בין הנוסח של כל סידור רפורמי לסידורים הרפורמיים שקדמו לו
- ג. השוואה פנימית בין הנוסח העברי לנוסח האנגלי של כל סידור רפורמי בפני עצמו

¹ ראו נספח מס' 1: רשימת התפילות הנידונות בעבודה והרכבן.

הסידורים הם סידורים דו-לשוניים, אך אין להסיק מכך שהנוסח העברי והנוסח האנגלי של כל סידור דומים בתוכם זה לזה. יש סידורים שבהם הנוסח האנגלי הוא תרגום אדקוטי של הנוסח העברי ויש מקרים שאין שום דמיון ביניהם וכל שפה עומדת בפני עצמה.

מכיוון שיש מקרים שבהם יש רק נוסח עברי או נוסח אנגלי לברכות מסוימות ללא נוסח מקביל בשפה השנייה, בדקתי במחקר גם את מעמדה של כל שפה בכל סידור – נבחנים מספר הברכות בכל שפה בהשוואה לשפה השנייה, וכן גם כמות השינויים האידיאולוגיים שבאים לידי ביטוי בתוכן הברכות בכל שפה.

2.4 מבנה העבודה

בעבודה זו שלושה סעיפים מרכזיים, כמספר שאלות המחקר. כל סעיף עונה על שאלת מחקר העוסקת בנושא אחר:

סעיף 3 עוסק במעמדן של השפה העברית והשפה האנגלית כשפות תפילה. מתוך ניסיון לקבוע איזו שפה היא השפה המועדפת מבחינת עורכי הסידורים כשפת תפילה, ומתוך כך זו שמעמדה גבוה יותר, נעשתה בדיקה מה היא השפה הנוכחת יותר בסידורי התפילה השונים (זו שיש מספר ברכות גדול יותר בה מאשר בשפה השנייה) ומה היא השפה הדומיננטית (זו שהעריכה שנעשתה בה משקפת את האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית נכון לתקופת הסידור). בסעיף זה יש סקירה של הדיון שהתנהל ביהדות ההלכתית וביהדות הרפורמית על עצם התפילה בשפה זרה, נעשית בחינה של שפות הסידורים ללא התייחסות לתוכנו של כל נוסח (נבדקים עצם התרגום או אי התרגום של תפילות מסוימות בסידורים השונים ושפות הברכות והתפילות השונות), נעשית בחינה של עבודת התרגום והעריכה של הברכות והתפילות (הדיון ההלכתי והרפורמי על שינויי נוסח התפילה, בחינה של השמטות תוכן, שינויי תוכן ותוספות מקוריות של עורכי הסידורים בכל שפה) וכל זאת ללא התייחסות לסיבות ההיסטוריות והאידיאולוגיות שמאחורי עבודת התרגום, וכן גם נעשית בחינה של קיומו ואופן כתיבתו של תעתיק (בכל הסידורים התעתיק הקיים הוא תעתיק אנגלי) ונבדקת השפעתו של התעתיק האנגלי על מעמדן של השפות עברית ואנגלית בסידורי התפילה השונים.

סעיף 4 עוסק בהשפעתם של אירועים היסטוריים על התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידורים הרפורמיים השונים. נבחנים בו האופן שבו התייחסו בסידורים הרפורמיים לאזכורים מהסידור המסורתי של יחסי יהודים ולא-יהודים הן מתקופות תנ"כיות כמו סיפור יציאת מצרים והן בתקופת התגבשות נוסח

התפילה המסורתית, וכן גם נבחנת השפעתם של אירועים והלכי רוח היסטוריים שהתרחשו בזמן שהתנועה הרפורמית כבר הייתה קיימת ויכלו להשפיע על התפתחותה – עליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה, מלחמת העולם השנייה, השואה וכינונה של מדינת ישראל. בסעיף זה נבחנים גם ההשפעה של נושאים כמו השאיפה של היהדות הרפורמית לשלום עולמי ולאחדות האנושות כולה תחת אותו האל, יחסה לשיבת ציון ולתנועה הציונית ולתשעה באב והאופן שבו יחס זה בא לידי ביטוי בסידורים הרפורמיים. נבחן גם אופן הביטוי של זהותם האמריקאית של המתפללים בסידורי התפילה טרם אימוץ האידיאולוגיה הציונית ולאחריה.

סעיף 5 עוסק בהשפעת תמורות חברתיות ופילוסופיות על התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידורים הרפורמיים השונים. סעיף זה סוקר את התמודדות עורכי הסידורים עם הנושאים: עבודת פולחן הקרבנות, העל-טבעי ונטורליזם דתי, Human Adequacy, פמיניזם ותיאולוגיה תהליכית. מטעמי נוחות ומתוך כוונה ליצור רצף המשכי עם הספרות המקצועית שנכתבה על היהדות הרפורמית האמריקאית, יכונה הסידורים בעבודה זו בשמות מקוצרים. כמקובל בעברית ובספרות המקצועית, במקום "מנהג אמעריקא" מכונה הסידור בעבודה זו *מנהג אמריקה*. כמו כן, בהפניה לסידור תפילות ישראל *Union Prayer Book* (1892) ולסידור סדר תפילות ישראל *The Union Prayerbook for Jewish Worship* (1940) נעשה שימוש בשם *Union Prayer Book* משום שזהו השם המוכר של שני הסידורים. *Union Prayer Book* קוצר ל-*UPB* (ראשי התיבות המקובלים בספרות המקצועית שנכתבה על סידורים אלה) וההבדל בין שני הסידורים נעשה באמצעות ציון שנת ההוצאה לאור לצד ראשי התיבות – *UPB* 1892 ו-*UPB* 1940. מלבד שני סידורי *Union Prayer Book*, כל שאר שמות הסידורים שנחקרו בעבודה זו מצוינים בעברית, על אף שלכל הסידורים יש שם באנגלית לצד שם בעברית.

בעוד שבסידורים *מנהג אמריקה* ו-*UPB* 1892 יש רק גרסה אחת של תפילת שחרית ליום חול, בכל שאר הסידורים יש כמה גרסאות לתפילה שהמתפללים יכולים לבחור ביניהן. בסידור *UPB* 1940 יש ארבע גרסאות לתפילת שחרית וכדי להבדיל ביניהן נעשית ההפניה לכל גרסה בעבודה זו לפי שם הסידור, שנת ההוצאה ומספר הגרסה: *UPB* 1940 (1) – גרסה ראשונה של תפילת שחרית בסידור זה; *UPB* 1940 (2) – גרסה שנייה; *UPB* 1940 (3) – גרסה שלישית; *UPB* 1940 (4) – גרסה רביעית. הפניה לכל גרסאות התפילה ב-*UPB* 1940 ללא התייחסות לגרסה אחת מסוימת נעשית באמצעות שם הסידור ושנת הוצאתו ללא ציון מספר הגרסה: *UPB* 1940. כך נעשה גם בסידור *שערי תפילה*, שבו יכולים המתפללים לבחור את הגרסה הרצויה להם מתוך חמש גרסאות לתפילת שחרית ליום חול – ההפניה לכל גרסה נעשתה באמצעות שם

הסידור ולצדו מספר הגרסה בסוגריים: *שערי תפילה* (1) – גרסה ראשונה של תפילת שחרית בסידור זה; *שערי תפילה* (2) – גרסה שנייה; *שערי תפילה* (3) – גרסה שלישית; *שערי תפילה* (4) – גרסה רביעית; *שערי תפילה* (5) – גרסה חמישית. כמו בסידור *UPB* 1940, הפניה לכל גרסאות התפילה של *שערי תפילה* ללא התייחסות לגרסה אחת מסוימת נעשית באמצעות שם הסידור ללא מספר הגרסה. בסידור *משכן תפילה* יכולים המתפללים לבחור בין שתי גרסאות לתפילת שחרית ליום חול – האחת משמרת במידה רבה את הנוסח המסורתי של התפילה והאחרת היא למעשה אלטרנטיבה לנוסח השמרני יותר. לרוב, ההתייחסות בעבודה זו היא לנוסח השמרני ובמקרים שבהם אתיחס לנוסח האלטרנטיבי, אציין זאת במפורש.

2.5 סקירת ספרות

2.5.1 רקע היסטורי

ביסוד חשיבתו של הזרם הרפורמי ביהדות, שראשיתו באירופה בסוף המאה ה-18 ובתחילת המאה ה-19, נמצא הצורך להתאים את התפילה היהודית ואת אורח החיים היהודי לזמן ולמקום שבו חיים המתפללים. קהילות בעלות סממנים של רפורמה החלו להופיע בארה"ב כבר בשנות ה-20 של המאה ה-19. המפורסמת שבהן היא קהילת "בית האלוהים" שבצ'ארלסטון, דרום קרוליינה, אשר כמה מחבריה דרשו שהתפילה תקוצר, שחלק ממנה יהיה באנגלית ושתינשא דרשה באנגלית שבכל שבת (רובינשטיין תשל"ג, 40). כל אחת מן הקהילות התנהלה כיחידה עצמאית (שם, 34, 46) ולכל קהילה היו הרפורמות שלה והסידור שלה שנערך על ידי רב הקהילה ושאתו היא התפללה. המשותף לכל הסידורים היה עצם תרגומם מעברית לשפה המדוברת על ידי אנשי הקהילה (אנגלית או גרמנית), והתרגום שיקף את הלך הרוח של הקהילה ולא היה נאמן במלואו או לא היה נאמן כלל לסידור העברי המסורתי (שם, 43, 56). הרב יצחק מאיר וייס, שהיגר מבוהמיה לארה"ב בשנת 1846 והפך לדמות מרכזית בתנועת הרפורמה, ניסה לתקן את חוסר האחידות הזו שבין הקהילות השונות על ידי הנהגת סידור התפילה האמריקאי הראשון – *מנהג אמריקה* (תחילה, בשנת 1857, כסידור המאחד את הקהילות האורתודוקסיות והרפורמיות ולבסוף, בשנת 1872, כסידור המאחד את כל הקהילות הרפורמיות בלבד) והקמת ה- Hebrew Union College בשנת 1875 – המוסד הראשון בארה"ב להכשרת רבנים באווירה וברוח האמריקאית. בשנות השמונים של המאה ה-19 שוב נוצר פילוג ביהדות הרפורמית בארה"ב בין מחנהו של וייס לאלה הקיצוניים ממנו בהשקפותיהם. הפילוג הזה גרם לו להקים את ה- Central Conference of American Rabbis, ה-CCAR, מוסד שאיחד תחתיו את כל הקהילות הרפורמיות לכדי תנועה של ממש

ושימש כבמה לגישור על הבדלי דעות ורעיונות. מרגע הקמת ה-CCAR, ניתן לדבר על היהדות הרפורמית בארה"ב כעל תנועה. אחת המטרות של ה-CCAR הייתה להוציא לאור סידור חדש שיאחד את כלל הקהילות במסגרת אותן הרפורמות ואותן הגישות בכל הנוגע לתפילה. הסידור החדש, *תפילות ישראל Union Prayer Book*, שיצא בגרסתו הראשונה בשנת 1892 (להלן, *UPB 1892*), אומץ מיד על ידי רוב הקהילות הרפורמיות בארה"ב. שתי מטרות היו לסידור זה: מתן גיבוי לתפילות המבטאות את עקרונותיהם ואמונתם של המתפללים במאה ה-20 ולא את אלה של מתפללים מתקופה מוקדמת יותר בהיסטוריה היהודית ותרגום התפילות מעברית לאנגלית כדי להתאימן למספר הולך ורב של מתפללים ששפת אמם אנגלית.

מאחר שהתנועה דרשה להתאים את עקרונותיה, ובעקבות כך את סידור התפילה, לזמנים המשתנים, נוצר מעת לעת צורך בסידור מעודכן יותר (Bronstein 2002, 25). וכך יצא ה-*Union Prayer Book* לאור בהוצאה מחודשת בכל כמה שנים מ-1892 ועד 1940, אז יצא לאור סדר *תפילות ישראל The Union Prayerbook* (להלן, *UPB 1940*). בשנת 1975 החליף ה-CCAR את סידורי *Union Prayer Book* בסידור *שערי תפילה*. בשנת 2007 הוחלף סידור *שערי תפילה* בסידור החדש שיצא לאור מטעם ה-CCAR, *משכן תפילה*, המשמש כעת כסידורה הרשמי של התנועה הרפורמית בארה"ב.

במהלך שנותיה התכנסה התנועה הרפורמית בארה"ב פעם בשנה לפחות כדי להחליט ביחד החלטות שונות. חמש ועידות היסטוריות חשובות של התנועה הרפורמית האמריקאית השפיעו גם על נוסחי הסידורים שלה – ועידת קליבלנד בשנת 1855, ועידת פיטסבורג בשנת 1885, ועידת קולומבוס בשנת 1937, ועידת סן-פרנסיסקו בשנת 1976 וועידת פיטסבורג בשנת 1999.

ועידת קליבלנד משנת 1855 התכנסה במטרה לאחד את כלל הקהילות היהודיות בארה"ב – הן האורתודוכסיות והן הרפורמיות. על כל אחד מחברי הוועדה הוטלה משימה, משימתו של הרב יצחק מאיר וייס הייתה לנסח סידור יהודי אמריקאי מאוחד – *מנהג אמריקה*. *מנהג אמריקה* התבסס על שלושה עקרונות – התפילה חייבת להיות מותאמת להלכה היהודית, לעמוד בסטנדרטים המדעיים של התקופה ולהתאים את עצמה לדרישות הזמן (Friedland 1967, 68). שנתיים לאחר מכן יצא הסידור במהדורתו הראשונה, אך הוא לא התקבל, לא על ידי הקהילות האורתודוכסיות וגם לא על ידי כלל הקהילות הרפורמיות. בשנת 1872 יצאה לאור מהדורתו השנייה, הפעם כסידור השייך באופן בלעדי לקהילות הרפורמיות. בין הקווים שהנחו את וייס במהדורה של 1872 היו דחיית תפילות המזכירות את עבודת

הקרבנות וויתור על תפילות המדגישות מעשים על-טבעיים (*Ibid.*, 69-72). וייס המשיך להתעקש על עברית כעל שפת תפילה (*Ibid.*, 73).

במצע פיטסבורג בשנת 1885 גובשו עיקרי התנועה הרפורמית שעל פיהם נוסח *UPB* 1892: התנועה מכירה בדתות המונותאיסטיות האחרות אך היהדות נותרת בעליונותה (מאיר 1989, 447), אין סתירה בין המדע החדש לדת (כל אחד נכון לתקופתו) ואין ציפייה לחידוש עבודת הקרבנות בבית המקדש, לשיבת ציון, לקיבוץ גלויות ולכינונה של מדינה יהודית (מכאן ניתן להסיק כי בתקופה זו התנועה אינה ציונית).

במצע של ועידת קולומבוס שהתכנסה בשנת 1937, לאחר עליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה אך לפני גיבוש הפתרון הסופי, קיימת עדיין שאיפה לאחד את כלל האנושות תחת עקרונות המוסר היהודי והתנועה עדיין לא רואה סתירה בפער בין דת למדע, אך ניתן לראות שינוי ביחסה של התנועה לציונות (שם, 450). השינוי ביחס התנועה לציונות ולתנועה הציונית במצע קולומבוס מתבטא בכך שאנשי הוועידה רואים בסיוע לעלות לארץ ישראל למי שמעוניין בכך חובה כלל-יהודית וזאת תוך שהם ממשיכים להביע נאמנות לארצם. כמו וייס בוועידת קליבלנד, גם אנשי ועידת קולומבוס טענו שיש להשתמש בשפה העברית (לצד השפה האנגלית) בתפילה. בעקבות ועידה זו גובש נוסח סידור *UPB* 1940.

בשנת 1976, שנה לאחר קביעת סידור *שערי תפילה* כסידור הרפורמי החדש, התאספו אנשי התנועה וניסחו את ועידת סן-פרנסיסקו. במצע זה עולות לראשונה סוגיית מעמדן של נשים ביהדות הרפורמית וכן גם השפעת השואה וכינונה של מדינת ישראל על היהדות הרפורמית האמריקאית.

בשנת 1999 התכנסו אנשי התנועה בפיטסבורג שבפנסילבניה וניסחו הצהרת עקרונות חדשה. סידור *משכן תפילה* שיצא לאור בשנת 2007 מבוסס על העקרונות המנוסחים במצע פיטסבורג משנת 1999. המצע ממשיך את הקו שקבעו המצעים הקודמים בדבר האמונה באל אחד, יחסי העם היהודי ועמים אחרים, חשיבותה של השפה העברית כשפת תפילה, חתירה לשוויון במעמדן של נשים ועידוד עלייה לישראל ותמיכה במדינת ישראל (קצבורג-יונגמן 2007, 359-363).

2.5.2 גישות פילוסופיות וחברתיות שהשפיעו על היהדות הרפורמית ותיאוריות בתרגום

בעבודה זו נידונות גישות פילוסופיות (נטורליזם דתי, Human Adequacy ותיאולוגיה תהליכית) וחברתיות (התנועה הציונית ופמיניזם) שהשפיעו על האידאולוגיה של היהדות הרפורמית לאורך תקופה בת 130 שנים שבין סידור *מנהג אמריקה* לסידור *משכן תפילה* והן מנחות את אופן התרגום של

הסידורים, כמוצהר בהקדמות הסידורים. המחקר בחן את הגישות הללו לאור סוגיות ותיאוריות שונות בחקר התרגום (תרגום תוך-לשוני ובין-לשוני, תרגום ואידיאלוגיה, תרגום כתבי דת, תרגום ופמיניזם).

בסידורים הרפורמיים יש שני סוגי תרגום – **תרגום תוך-לשוני ותרגום בין-לשוני**. תרגום בין-לשוני מוגדר על ידי רומאן יאקובסון כפרשנות של סימנים לשוניים בעזרת שימוש בשפה אחרת. תרגום תוך-לשוני מוגדר על ידו כפרשנות של סימנים לשוניים בעזרת סימנים אחרים באותה השפה (Jakobson 2004/1959, 139). לפי סוזן פטרילי, תרגום תוך-לשוני ותרגום בין-לשוני מתרחשים בתוך ובין שפות "טבעיות-היסטוריות" (Petrilli 2003, 17-18). איתמר אבן-זהר כולל את שני סוגי התרגום הללו (התוך-לשוני והבין-לשוני) במושג "תעביר" (Even-Zohar 2003, 428). תעביר יכול להתרחש על ציר הזמן: "המערכת בנקודת זמן אחת אינה חופפת למערכת בנקודת זמן אחרת: שינויים מתחוללים בשפה שבה נוצרים תוצריה [...] המשקפים עמדות וערכים תקופתיים" (ויסברוד 2007, 224). תעביר על ציר הזמן כולל גם שכתוב של הטקסט בשפת המקור שלו – כפי שניתן לראות בעבודה זו כאשר משווים את הסידור המסורתי לנוסח העברי של ברכות ותפילות בסידורים הרפורמיים. המחקר לעבודה זו כלל בחינה גם של ברכות מקוריות שנכתבו על ידי עורכי סידור אחד ושעורכי הסידורים הבאים שכתבו בהתאם לצורכיהם. תופעה זו של מספר רב של שכתובים ותרגומים של אותו הטקסט, כך שכל טקסט ניצב לא רק מול המקור אלא גם מול גרסאות התרגום והשכתוב הקודמות לו מכונה בחקר התרגום "זנבו של כוכב השביט" משום שהגרסאות השונות הן כמו שובל שכוכב השביט משאיר אחריו בחצותו את השמיים (שם, שם).

לפי חוקרת התרגום מריה קלזדה-פרז, **אידיאלוגיה** היא כלי לקידום או למתן לגיטימציה לאינטרסים של קבוצה חברתית מסוימת (Calzada-Pérez 2003, 5). יש חוקרי תרגום הטוענים כי אידיאלוגיה מעורבת תמיד בפעולת התרגום ובעצם קיומו של התרגום, זאת משום שכל שימוש בשפה הוא אידיאלוגי ותרגום הוא פעולה המתבצעת על סמך שימוש בשפה. בין אם הוא מודע לכך או לא (בעבודה זו ההנחה היא שהמתרגם והעורך בסידורים הנחקרים מודע לפעולותיו), פועל המתרגם ממניעים אידיאלוגיים הבאים לידי ביטוי בבחירות שלו במהלך התרגום – המתרגם חייב לגבש סדר עדיפויות, אין ביכולתו להעביר את כל המאפיינים של טקסט המקור לשפת היעד ועליו להחליט מה לתרגם ומה לא לתרגם וגם איך לתרגם. החלטה זו מושפעת משיקוליו האידיאלוגיים (Ibid., 2; Lefevere 1992, 41; Nord 2003, 111; Tymoczko 2006, 453).

מכיוון שמושא המחקר בעבודה זו הם סידורי תפילה אשען גם על חקר **תרגום כתבי דת**, הבוחן בנוסף לשיקולים אידיאלוגיים ולשוניים גם שיקולים דתיים בעבודת התרגום. סידורי תפילה, כדרכם של כתבי

דת, הם טקסטים שמאות ואלפי שנים העניקו להם משמעויות רבות ושהשימוש בהם לצורכי פולחן אינו מעודד עשיית שינויים (Simon 1995, 159). חוקרת התרגום שרי סימון טוענת שלרוב תרגום של כתבי דת הוא מיזם של ארגון או של קבוצה הנשלטים על ידי מוסדות שונים ולא של מתרגם יחיד וכל תרגום חדש בא במטרה להודיע על פרשנות חדשה (Simon 1996, 121), ואכן תרגום הסידורים הרפורמיים הנבחרים בעבודה זו מבוסס על החלטות אידיאולוגיות, פילוסופיות ודתיות של התנועה הרפורמית לאורך השנים. כריסטיאנה נורד מחזקת את הטענה שכל תרגום הוא פרשנות כאשר היא טוענת שלאידאולוגיה של מתרגם כתבי דת יש השפעה על פרשנות של קטעים שאינם חד-משמעיים או של קטעים שתורגמו (או, בעבודה זו, נוסחו) אחרת על ידי מתרגמים האוחזים באידאולוגיה שונה (Nord 2003, 89). עוד היא טוענת שאין אפשרות ליצירת תרגום של כתבי דת שהוא ניטראלי וחיף מאידאולוגיה (Ibid., 109) – אף כי בסידורים הנבחרים בעבודה זו אין כל ניסיון לניטראליות ומראש מוצהרת התערבות אידיאולוגית במעשה התרגום. האידאולוגיה של היהדות הרפורמית, המכתיבה את אופן התרגום של הסידורים, מושפעת מהגישות הפילוסופיות נטורליזם דתי, Human Adequacy ותיאולוגיה תהליכית :

נטורליזם דתי הינה גישה פילוסופית-דתית הטוענת להסרת כל רכיב על-טבעי מהדת. סידור התפילה, מכורח היותו כתב-יד דתי, משופע בתיאורים של מעשי נסים ושל העל-טבעי. לעומת זאת, מצעי התנועה הרפורמית דורשים את התאמתה של היהדות לעקרונות הזמן וביניהם גם למדע (מאיר 1989 ; רודי 1939 ; Friedland 1967 ; Griffin 2000 ; Stone 2012). גישת ה-**Human Adequacy** טוענת כי מטרת התפילה איננה להשפיע על אלוהים אלא להשפיע על המתפלל בלבד. המתפלל, החש כי הוא במצוקה, עוזר לעצמו על ידי כך שהוא מתעמק במחשבותיו בתפילה והפתרון לבעיותיו מגיע ממנו ולא מאלוהים. על כן אין טעם לבוא לאלוהים בתחנונים. גישה זו איננה ייחודית דווקא ליהדות הרפורמית והיא הושמעה גם על ידי גורמים שונים ביהדות המסורתית לאורך ההיסטוריה, אף כי אינה מכונה בהכרח בשם זה (קוק תשנ"ט ; Friedland 1967 ; Hoffman 2000 ; Cohon 1928). למרות זאת, סידור התפילה המסורתי משופע בביטויי תחינה ובקשה לישועה ולרחמים ועבודה זו סוקרת כיצד התמודדו בסידורים הרפורמיים עם ביטויים אלה. **התיאולוגיה התהליכית** הינה גישה הטוענת כי לא רק בני אדם מושפעים מתהליכים פילוסופיים וחברתיים המתרחשים בעולם הזה, אלא גם אלוהים מושפע מהם (מופס 2007 ; Kauffman ; Hartshorne 1948; 1997). מחקר זה בוחן את אופן הביטוי של גישת התיאולוגיה התהליכית בסידורי התפילה הרפורמיים בהקשר של המודעות הפמיניסטית והשפעתה על היחס למין הדקדוקי המיוחס לדמות האל. כמו ביהדות המסורתית, גם ביהדות הרפורמית יש דיון נרחב על מינו הדקדוקי של אלוהים. ההסכמה היא שלאלוהים

אין מין מובחן – הוא אינו זכר ואינו נקבה, ואף על פי כן ההתייחסות אליו נעשית בלשון זכר והוא מכונה בכינויים זכריים באופיים – כמו מלך ואב. משום שהתיאולוגיה התהליכית טוענת שגם אלוהים מושפע מתהליכים המתרחשים בעולמנו, חלה עליו גם הגישה הפמיניסטית. בעבודה זו נבחנים הסידורים ביחסם למין הדקדוקי המיוחס לדמות האל.

האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית האמריקאית מושפעת גם מהאידיאולוגיה הציונית. חלקיה השונים של תפילת שחרית של יום חול כפי שהיא מנוסחת בסידור התפילה המסורתי תוקנו, נוסחו וגובשו בתקופות שונות – החל מתקופת בית שני בארץ ישראל, לרוב תחת שלטונות זרים (516 לפנה"ס עד 70 לספירה) ועד לימי הביניים במזרח התיכון ובאירופה. על כן, סידור התפילה המסורתי משקף את תקוותיו ורצונותיו של עם שאינו עצמאי בארצו ושמאוחר יותר גלה ממנה ושואף לחזור אליה ואל שלטון עצמאי שלו בה. שאיפה זו עומדת בסתירה לאופן החשיבה של התנועה הרפורמית האמריקאית בשנים שטרם השואה. התנועה הרפורמית בארה"ב עברה תהליך שנמשך מתקופת ההוצאה לאור של סידור מנהג אמריקה ועד להוצאה לאור של סידור משכן תפילה שבו עברה מהצורך לנטוש את התקווה לשיבת ציון ואת האידיאולוגיה הציונית כדרך להבעת נאמנות לארה"ב לחשיבה הטוענת שאפשר להיות ציוני, לתמוך בהקמת מדינה יהודית ולעודד עלייה לישראל תוך הבעת נאמנות לארה"ב. השינוי ההדרגתי הזה ביחס של היהדות הרפורמית לשאיפותיה הציוניות של היהדות המסורתית – מדחייה לאימוץ מלא – מושפע מאירועים היסטוריים (בעיקרן השואה, מלחמת העולם השנייה והקמת מדינת ישראל). השינוי ההדרגתי הזה השפיע גם על האידיאולוגיה היהודית-רפורמית בכל הנוגע ליחסי יהודים ולא-יהודים.

האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית האמריקאית מושפעת מהאידיאולוגיה הפמיניסטית לא רק בהקשר למין הדקדוקי המיוחס לדמותו של אלוהים (כפי שתואר לעיל בהקשר של תיאולוגיה תהליכית) אלא גם בהקשר של מין המתפללים עצמם המיוצגים בסידור התפילה. במצעה ובהחלטותיה מעידה על עצמה התנועה הרפורמית האמריקאית ככזו הנותנת לנשים ביטוי מלא בתפילה היהודית (CCAR 1975d; מאיר 1989), בעבודה זו אני בוחנת את התרגומים התוך-לשוניים והבין-לשוניים כדי לנסות ולקבוע מהו המין הדקדוקי המייצג את המתפללים בסידורי התפילה השונים ועל ידי כך לראות אם המתפללים המיוצגים בסידורי התפילה הם גברים בלבד או שמדובר הן בגברים והן בנשים. לפי לואיז פון-פלוטו, בתרגום פמיניסטי המתרגם או המתרגמת עשויים להגיע להחלטה שטקסט המקור אינו לגיטימי ולכן הם מתירים לעצמם להתערב בטקסט כדי שיעמוד במבחן הערכים הפמיניסטים שלהם (Flotow 1991, 74). האסטרטגיות שמונה פלוטו לתרגום פמיניסטי כוללות גם הפיכת טקסט שבמקורו אינו פמיניסטי

לפמיניסטי (Ibid., 74-80). המתרגם רואה במעשיו תיקון של הטקסט המקורי, הוא הופך את התרגום ליצירה שלו עצמו על ידי כך שהוא מערב במעשיו את כוונותיו האידיאולוגיות (Ibid., 79). אחת הדרכים שבהן נעשה תרגום פמיניסטי של כתבי דת הוא שימוש בשפה ניטרלית. השימוש בשפה ניטרלית בא להחליף שימוש בלשון זכר במונחים מקבילים ניטראליים מבחינה מגדרית (Simon 1996, 124).

3. מעמדן של השפה העברית והשפה האנגלית כשפות תפילה

בסעיף זה אשיב על השאלה כיצד משתקף בתרגום התוך-לשוני ובתרגום הבין-לשוני של הסידור מעמדה של השפה האנגלית כשפתם העיקרית של המתפללים מול מעמדה של השפה העברית כשפת קודש. מעמדה של שפה בסידורים השונים נקבע על פי מידת הנוכחות ומידת הדומיננטיות שלה, ככל שמעמדה של שפה גבוה יותר כך היא נחשבת בעיני עורכי הסידורים לשפת התפילה הרצויה.

בדיקת מעמדה של השפה האנגלית, שפת הדיבור העיקרית או היחידה של המתפללים בסידורים הרפורמיים, לעומת מעמדה של השפה העברית, שפת התפילה היחידה כמעט של הסידור המסורתי ושפת תפילה חשובה בסידורים הרפורמיים, נעשתה באמצעות בחינה של הסידורים והשוואתם זה לזה לפי ארבע נקודות עניין שונות:

1. הדיון על עצם התפילה בשפה זרה (דעת ההלכה לעומת הגישה הרפורמית כפי שהיא באה לידי ביטוי בהקדמות לסידורים השונים ובפרוטוקולים של ועידות התנועה הרפורמית).
2. בחינה חיצונית של הסידורים ללא התייחסות לתוכן הכתוב (התייחסות עורכי הסידורים לעצם התרגום ומידת הנוכחות והדומיננטיות של כל שפה בסידורים כשהשפה הנוכחת יותר היא זו שמספר הברכות בה רב ממספרן בשפה השנייה ושפה דומיננטית היא זו ששינויי העריכה המשקפים את האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית נעשו בה).
3. בחינת עבודת התרגום והעריכה של הסידורים (דעת ההלכה על שינויי נוסח התפילה לעומת הגישה הרפורמית, בחינה של השמטות תוכן, שינויי תוכן ותוספות מקוריות שנכתבו במיוחד לכל סידור והשפה שבה הן נכתבו) ללא התייחסות לסיבות ההיסטוריות והאידיאולוגיות שמאחורי השינויים שנעשו.
4. בחינת קיומו של תעתיק אנגלי, אופן כתיבתו והשפעתו על מעמדן של השפה העברית והשפה האנגלית כשפות תפילה.

3.1 דעת ההלכה ודעת התנועה הרפורמית על עצם התפילה בשפה זרה

השפה העיקרית והבלעדית כמעט של סידור התפילה המסורתי היא עברית (מלבד הקדיש וקטעים אחדים אחרים בתפילת שבת ומועד), ובכל זאת מתירה ההלכה לאדם להתפלל בכל שפה. וזאת למדים משולחן ערוך, אורח חיים, ק"א, סעיף ד':

יכול להתפלל בכל לשון שירצה, והנִי מִיָּלִי [=ובמה דברים אמורים] בציבור אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון קודש ויש אומרים דהני מיילי כששואל צרכיו כגון שהתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו אבל תפילה קבועה לציבור אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון ויש אומרים דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה חוץ מלשון ארמי.

אף כי נראה שאין בעיה הלכתית להתפלל בשפה האנגלית, פותח יצחק מאיר וייס את סידור *מנהג אמריקה* בציטטות המגבות את ההחלטה לתרגם לאנגלית את סידור התפילה. בפרק הפותח את סידור *מנהג אמריקה*, שכותרתו "דינים השייכים להלכות תפילה", יש מגוון הלכות הקשורות לתפילה, ביניהן:

יכול להתפלל בכל לשון שירצה (אורח חיים ק"א, ד')

יכול לקרותה (שמע) בכל לשון (שם ס"ב, ב') (מנהג אמריקה 1872, 3)

וייס אינו שונה מראשוני הרפורמים בגרמניה, אשר, מתוך צורך להצטדק בפני היהדות ההלכתית שהתנגדה לתנועת הרפורמה, גיבו במקורות הלכתיים את החלטתם לשנות את שפת התפילה בחלקים מסוימים שלה (Petuchowski 1998/1988). אכן, ניתן לטעמי לחוש מפתחה זו של הסידור בנימה של התנצלות. בשונה מכל שאר חלקי סידור *מנהג אמריקה*, הפרק "דינים השייכים להלכות תפילה" כתוב בעברית בלבד ללא כל תרגום לאנגלית והרב יעקב פטוחובסקי מתעכב על העובדה יוצאת הדופן הזו. לטענתו, אותו גיבוי הלכתי לשינויים שנעשו בסידור *מנהג אמריקה* בהשוואה לסידור המסורתי אינו מיועד לקהל המתפללים של סידורו של וייס אלא דווקא לקהל המתפללים האורתודוכסי:

We are struck by the fact that those "Rules" [דיני התפילה] are printed in unvocalized Hebrew. While it is indeed possible that the laity, for whom *Minhag America* was intended, included *some* people who could read and understand unvocalized Hebrew, it is not very likely that their number was very large. The suspicion, therefore, arises that the function of those "Rules" was rather to disarm any potential (and expected!) Orthodox opposition to those departures from Tradition which Wise had permitted himself in his

prayerbook.

(*Ibid.*, 174-175)

וייס, על אף שנתן את אישורו ואת עידודו לתפילה בשפת האם של המתפלל, דגל בתפילה בעברית :

In fact, Wise, while encouraging *individual* prayer in the vernacular, insisted strongly that the communal worship be conducted in the Hebrew language. He wrote in 1862: "Hymns, prayers, sermon in English, but the main portion of the divine service must remain in Hebrew *kedé shello tishakkakh torah miyisrael*[...]" (*Ibid.*, 175)

במצע פיטסבורג משנת 1885 מאבדת השפה העברית את מעמדה כשפת תפילה מועדפת ואין כל התייחסות במצע לשפה העברית כשפת תפילה. אובדן המעמד בא לידי ביטוי בסידור *UPB* 1892, שם היא משנית לעומת השפה האנגלית שהיא הדומיננטית והנוכחת יותר, כפי שיפורט בהמשך. אך בסידור *UPB* 1940 שבא אחריו השפה העברית מקבלת, שוב, מקום רב יותר בסידור התפילה. במצע קולומבוס משנת 1937 כתוב (הדגשה שלי) :

בנוסף על דרישותיה המוסריות והרוחניות תובעת היהדות כאורח חיים את שימורם של השבת, החגים והימים הנוראים[...]; כמו כן דורשת היא לפתח צורות ייחודיות של אמנות דתית ומוסיקה דתית ושימוש בשפה העברית, בצד הלועזית, בתפילה ובחינוך. (מאיר 1989, 452)

במצע סן-פרנסיסקו משנת 1976 מתוארת השפה העברית כחוט המאחד את העם היהודי בכל תפוצותיו (שם, 454) ובמצע פיטסבורג מ-1999 מכריזה התנועה הרפורמית על "החשיבות שבלימוד העברית, שפת התורה והאמונה היהודית, שתקרב את בני עמנו אל הכתבים הקדושים" (קצבורג-יונגמן 2007, 361). ניתן לדמות את היחס של היהדות הרפורמית בארצות הברית לשפה העברית בתפילה למעין גל – מרצון לשמור על העברית לצד השפה האנגלית (מנהג אמריקה), דרך ירידה משמעותית במידת השימוש בשפה העברית (בסידור *UPB* 1892) ושוב עליה הדרגתית, ראשית ב-*UPB* 1940, עוד יותר מכך בשערי תפילה (1975) וחזרה של השפה העברית למידת שימוש ניכרת לצד השפה האנגלית בסידור משכן תפילה (2007)². ניתן לתלות שינוי זה בתמורות ההיסטוריות והדמוגרפיות שחלו ביהדות ארצות הברית לאורך המאה (כפי שיפורט בסעיף 4) :

² על פירוט מידת הנוכחות של כל שפה בסידורים השונים ועל הדומיננטיות של כל שפה, ראו סעיף 3.2.2

חוקר התפילה ריצ'רד סרסון טוען שהשינוי ביחס לעברית נעוץ במידה לא מועטה בשינוי שחל במעמד החברתי של היהודים בארצות הברית (וקודם לכן באירופה). היהודים שהיגרו לארצות הברית במאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 ביקשו להיטמע בחברה האמריקנית ולא להיראות כזרים. על כן המירו את הלשון העברית שבתפילה [...] בשפה האנגלית. לעומתם, היהודים שגדלו בדור שלאחר מלחמת העולם השנייה חשו אמריקנים לכל דבר. האתגר שעמד בפניהם היה לעצב מחדש את זהותם היהודית. ההזדהות עם הציונות ועם השפה העברית הייתה בעבורם מעין תגובת נגד חיובית. (מרקס תשע"ד, 329)

3.2 בחינה חיצונית של הסידורים

בסעיף זה נבחנה התייחסותם של העורכים למלאכת התרגום והעריכה של סידוריהם. כמו כן, לשם בירור השפה שמעמדה גבוה יותר (השפה המועדפת כשפת תפילה בכל סידור בעיני עורכיו) בחנתי בסעיף זה את מידת הנוכחות של כל שפה בסידורים ומה השפה הדומיננטית בכל אחד מהסידורים. נוכחות נקבעת על פי מספר הברכות שיש בכל שפה בנוסחי התפילה השונים ואילו השפה הדומיננטית נקבעה כזו שבנוסח שלה באה לידי ביטוי האידיאולוגיה של התנועה הרפורמית ושל עורכי הסידור נכון לתקופתו. בסעיף זה אין התייחסות לתוכן הברכות והתפילות ולאידאולוגיה שבשמה נעשו שינויים, אלא רק ציינתי את עצם קיומם של השינויים שנעשו, על כן זוהי בחינה חיצונית בלבד של הסידורים.

3.2.1 התייחסות של עורכי הסידורים לנוסח התפילה ולתרגום בהערות שוליים, הקדמה ואחרית דבר

בעמוד 25 בסידור *מנהג אמריקה* מופיעה הערת שוליים באנגלית המתייחסת לחלוקת התפקידים בין החזן לקהילה בקריאת השורות השונות בתפילה. זו הערת השוליים היחידה בסידור זה בכל התפילות הנחקרות בעבודה זו. מלבד הציטוטים בפרק "דינים השייכים להלכות תפילה" (שנזכרו בסעיף 3.1) ומלבד הערת השוליים הזו, אין התייחסות נוספת בסידור *מנהג אמריקה* לעצם קיומו של התרגום או למלאכת התרגום והעריכה.

אין בסידורים *UPB 1892* ו-*UPB 1940* הקדמה, הערות שוליים בגוף התפילה של שחרית ליום חול, אחרית דבר או כל התייחסות מטעם עורכי הסידור לשינויים שנעשו בנוסח העברי או למלאכת התרגום. בתחילת סידור *שערי תפילה*, לאחר ההקדמה, ישנו עמוד שכותרתו *A Note on Usage* המסביר את אופן העריכה של הסידור. יש בו הסבר מפורט על גופן האותיות ומשמעותו מבחינת חלוקת תפקידי

הקריאה וכן גם הסבר על המבנה השונה של הגרסאות השונות של תפילות שבת וחג בסידור. אין בסידור
שערי תפילה הערות שוליים, לא בגוף הטקסט ולא בסופו. אך את סידור שערי תפילה מלווה הספר
Gates of Understanding: A Companion Volume to Shaarei Tefillah: Gates of Prayer בינה
שערי בינה מכיל מאמרים שנכתבו על ידי העורכים והכותבים השונים של הסידור ואחד הפרקים בו הוא
(Hoffman 1977) Notes to Shaarei Tefillah. פרק זה הוא למעשה מקבץ של כל הערות השוליים הנוגעות
לסידור שערי תפילה, מסודרות לפי מספרי העמודים בשערי תפילה ובהן כתוב מי כתב או ערך את התפילות
השונות ועל איזה תפילות מסידורים מוקדמים יותר הן מבוססות.
בהקדמה של סידור משכן תפילה, הכתובה באנגלית, קיימת התייחסות למבנה הסידור ולכך שעמודיו
הימניים מכילים את תפילת הקבע ועמודיו השמאליים מכילים את החידושים המתבקשים לאור הגיוון של
חברי הקהילות וריבוי הדעות שלהם:

Jewish prayer invites interpretation; the left hand material was selected both for metaphor
and theological diversity [...]. The constancy of the keva text (the right hand side of each
page which offers the traditional prayer) anchors every creative prayer on the left.

(משכן תפילה 2007, ix, x)

בנוסף להתייחסות בהקדמה של סידור משכן תפילה לתוכנו ולנושאים המרכזיים שבו, יש בסידור זה גם
פרק שלם המסביר את אופן העריכה והעימוד שלו. בפרק, שכותרתו A Note on Style and Usage, מופיע
הסבר בנוגע למבנה הסידור ולחלוקה של עמודים ימניים לתפילת קבע ועמודים שמאליים לתפילה
אלטרנטיבית. בפרק זה יש גם הסבר כיצד מעוצבים עמודים שעליהם מודפסות תפילות הנקראות ברצף –
בתפילות אלה מתבטלת החלוקה לעמודים ימניים ולעמודים שמאליים וסדר תפילה אחד מודפס ברצף על
פני שני העמודים.

לכל אורך סידור משכן תפילה יש הערות שוליים בחלקם התחתון של רוב העמודים. הערות השוליים
מציינות מה מקורן של מצוות מסוימות שמתייחסים אליהן בתפילות, ישנן הערות המסבירות את הרקע
ההיסטורי או המדרשי לקטעים שנכללו בחלק האלטרנטיבי של תפילות מסוימות, ואם בתפילות מסוימות
מובלעים ציטוטים מהתנ"ך או ממקורות אחרים מציינים בהערות השוליים מה המקורות. הערות שוליים
המתחילות במילים For those who choose מנחות כיצד אמור המתפלל לנהוג כאשר הוא מעוניין להתפלל
כפי שעושים ביהדות המסורתית (הכוונה היא בעיקר להכוונה כוריאוגרפית – מתי לעמוד או לשבת, מתי
לכרוע ומתי לקוד).

הערות השוליים בסידור משכן תפילה כתובות באנגלית. אם הערת השוליים באה לציין את מקורו של

ציטוט או פסוק המובלע בתוך התפילות, היא מתחילה בציטוט בעברית, ממשיכה בתעתיק אנגלי של הציטוט ולאחריו התרגום לאנגלית או הנוסח האנגלי ומסיימת בציון מקורו. כך, למשל, נעשה בברכות השחר בהערות השוליים המסבירה את הבחירה בנוסח "ברוך אתה ה', שעשני ישראל" במקום "[...] שלא עשני גוי":

She-asani Yisrael... For being a Jew. Israel was the name Jacob acquired after wrestling with the angel, and this name became that of our people; we are the Children of Israel. The name Israel implies wrestling with God; to be a Jew and to have faith in God is an ongoing challenge, and we are encouraged to question and delve into the nature of a faithful life. (שם, 40)

לקראת סוף הסידור, תחת הכותרת Permissions, מופיעה רשימת תודות לאנשים ולגופים שעורכי הסידור קיבלו מהם רשות לכלול בו את שיריהם ותרגומיהם. בין התודות מציינים גם את מקור התרגום לאנגלית של פרקי תהלים, וניתן להניח שזהו גם המקור לתרגום לאנגלית של קטעי תנ"ך אחרים בסידור:

In addition to the specific acknowledgments listed below, the CCAR extends its thanks to the Jewish Publication Society of America for permission to adapt selected Psalm texts from the *JPS Tanakh: The Holy Scriptures*. (שם, 683)

בסוף הסידור, תחת הכותרת Source Citations, יש רשימת מקורות ובה שמות המחברים של שירים, סיפורים וקטעים אחרים הכלולים בסידור ואינם חלק מהנוסח המסורתי (שם, 687-694). אם מדובר בקטע שנכתב במקור בעברית ותורגם לאנגלית או בקטע שעבר עריכה מצוין גם שמו של המתרגם או העורך. רשימת מקורות זו כוללת גם את שמות המחברים של הערות שוליים מסוימות אשר מספקות הסבר על רקע של מנהג, מצווה או ברכה (בניגוד להערות שוליים שצינו את המקור שבו כתוב כיצד לקיים אותו מנהג או אותה מצווה).

3.2.2 מידת הנוכחות של העברית והאנגלית, והדומיננטיות שלהן

סעיף זה עוסק באופן השימוש ומידת השימוש בכל שפה בכל סידור. בסעיף זה נבדק מעמדה של כל שפה – אם שפה אחת משמשת לתפילה והשפה האחרת משמשת לתרגום לעזרת המתפלל או ששתי השפות משמשות את המתפללים לתפילה, אם התפילה נאמרת בכל שפה באופן שווה או שיש לשפה אחת עדיפות

על פני האחרת. לצורך כך בחנתי את מידת הנוכחות של כל שפה ואת אופי השינויים שנעשו בכל שפה כדי לקבוע אם היא הדומיננטית.

יש לשים לב להבדל בין מידת הנוכחות לבין מידת הדומיננטיות של כל שפה בסידורים. בנוכחות הכוונה לכמות המלל בסידורי התפילה השונים בכל שפה והיא נקבעת על-פי בדיקה של מספר הברכות בעברית, מספר הברכות באנגלית ומספר הברכות שמשלבות בתוכן הן עברית והן אנגלית³ בכל סידור בהשוואה לסידור שקדם לו. דומיננטיות נקבעת על-פי תוכן הברכות והתפילות בכל שפה. ייתכן מאוד, שתהיה נוכחות דומה פחות או יותר של השפה העברית והשפה האנגלית (זאת אומרת, מספר הברכות בכל שפה דומה) ובכל זאת שפה אחת דומיננטית בהשוואה לשפה האחרת מכיוון ששינויי התוכן המביעים את האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית בתקופתו של הסידור יהיו דווקא בה ולא בשנייה.

בסידור *מנהג אמריקה* קיימת חלוקה שווה כמעט בין העברית לאנגלית במידת הנוכחות של שתי השפות אך עברית היא השפה הדומיננטית. בסידור *UPB 1892* יש נוכחות רבה יותר של השפה האנגלית והיא למעשה גם השפה הדומיננטית בתפילות הנחקרות בעבודה זו. אף כי בסידור *UPB 1940*, על כל ארבע גרסאותיו לתפילת שחרית של יום חול, יש נוכחות דומה של עברית ואנגלית (עם יתרון קל לשפה האנגלית), גם בו ניתן לקבוע שהשפה הנוכחת יותר וגם הדומיננטית היא השפה האנגלית וזאת משום שתוכן הברכות בכל שפה אינו זהה והשינויים המבטאים את האידיאולוגיה הרפורמית באים לידי ביטוי בנוסח האנגלי יותר מאשר בנוסח העברי. בסידור *שערי תפילה* קיימת נוכחות דומה של עברית ושל אנגלית (עם יתרון קל לשפה האנגלית) אך השפה האנגלית היא הדומיננטית וזאת מכיוון שלא תמיד מדובר בתרגום אדקוויטי של הנוסח העברי ולעתים ישנן תוספות מקוריות ששולבו בתוך התרגום או שמדובר בברכות שלמות חדשות באנגלית שנכתבו לצורך הסידור. בסידור *משכן תפילה* יש נוכחות שווה של עברית ושל אנגלית בתפילות הקבע, אך בגלל קיומם של תעתיק ושל שורות בעברית המשולבות בתוך התרגום לאנגלית, השפה העברית היא הדומיננטית. לעומת זאת, בתפילות האלטרנטיביות יש נוכחות גבוהה יותר של השפה האנגלית והיא גם השפה הדומיננטית.

מספר הברכות או קטעי התפילה בנוסח העברי ובנוסח האנגלי בסידור *מנהג אמריקה* הוא שווה (38 ברכות בעברית לצד תרגום לאנגלית) ולכל שפה מוקדשים עמודים נפרדים זה לצד זה – מכאן ניתן להסיק שמידת הנוכחות של שתי השפות שווה. אך דומיננטיות השפה לא נקבעת על-פי מספר הברכות גרידא.

³ במקרה של ברכות המשלבות בתוכן הן עברית והן אנגלית לכדי ברכה מאוחדת אחת, נספרו המשפטים/פסוקים בכל שפה בברכה כדי לקבוע מהי השפה הנוכחת יותר באותה הברכה.

בהשוואה לנוסח המסורתי, כל השינויים שנעשו בסידור *מנהג אמריקה* נעשו בנוסח העברי של הסידור. התרגום לאנגלית צמוד ברובו הגדול לנוסח העברי של *מנהג אמריקה* ומכאן ניתן להסיק כי השפה העברית היא הדומיננטית בסידור, משום שבה באה לידי ביטוי האידיאולוגיה של עורך הסידור ושל המתפללים והתרגום לאנגלית מנוסח בהתאם לשינויים הללו.

בניגוד ל*מנהג אמריקה*, אין בסידור *UPB 1892* חלוקה שווה של שפות התפילה. יש 17 ברכות ותפילות באנגלית בלבד ללא נוסח עברי מקביל (תשע ברכות השחר ושמונה ברכות אמצעיות בתפילת העמידה) לעומת 11 ברכות ותפילות בעברית המלוות בתרגום לאנגלית (חמישה מהם בקריאת שמע וברכותיה: ברכת יוצר מאורות, ברכת אהבה רבה, קריאת שמע, הפרשה הראשונה לאחר קריאת שמע, ברכת אמת ויצב וששה נוספים בתפילת העמידה: שלוש הברכות הפותחות ושלוש הברכות החותמות את תפילת העמידה). על כן, לשפה האנגלית יש נוכחות רבה יותר. השפה האנגלית היא השפה הדומיננטית ב-*UPB 1892* משום שיש יותר שינויי נוסח באנגלית בהשוואה לנוסח העברי של סידור זה מאשר שינויי נוסח בנוסח העברי שלו בהשוואה לסידור המסורתי.

בסידור *UPB 1940* יש ארבע גרסאות שונות לתפילת שחרית ליום חול תחת הכותרת Morning

(UPB1940, 311) Services for Week-Days.

חלוקת השפות בברכות ובתפילות של *UPB 1940* (1) היא כדלקמן:

17 מקרים של ברכות ותפילות בעברית לצד תרגומן לאנגלית (ששה מהם בקריאת שמע וברכותיה: ברכת יוצר מאורות, ברכת אהבה רבה, קריאת שמע, שתי הפרשות שאחריה, חלקה השני של ברכת אמת ויצב; ו-11 ברכות בתפילת העמידה: אבות, גבורות, קדושה, דעת, תשובה, סליחה, רפואה, שומע תפילה, עבודה, הודאה ושלוש). לעומת זאת, שלושה מקרים בלבד של ברכות ותפילות באנגלית ללא נוסח עברי – מזמור אשרי יושבי ביתך בפסוקי דזמרה, חלקה הראשון של ברכת אמת ויצב בקריאת שמע וברכותיה וברכת גאולה בתפילת העמידה. על כן, לשפה האנגלית נוכחות רבה יותר מאשר לעברית ב-*UPB 1940* (1). אנגלית היא גם השפה הדומיננטית ב-*UPB 1940* (1) משום שאם משווים את הנוסח האנגלי לנוסח העברי בסידור זה ניתן לראות שבנוסח האנגלי נעשו יותר שינויי עריכה (השמטות, תוספות מקוריות ושינוי סדר המשפטים בברכה) מאשר בנוסח העברי של הסידור בהשוואה לנוסח המסורתי (השמטות בלבד).

חלוקת השפות בעמודים של *UPB 1940* (2) היא כדלקמן:

שבעה מקרים של ברכות ותפילות בעברית המלוות בנוסח אנגלי (ששה מהם בקריאת שמע וברכותיה: ברכת יוצר מאורות, ברכת אהבה רבה, קריאת שמע, שתי פרשות, חלקה השני של ברכת אמת ויצב וברכת

קדושה בתפילת העמידה). אליהם מתווספים ששה מקרים של תפילות וברכות באנגלית בלבד (חלקה הראשון של ברכת אמת ויציב, הברכות אבות, גבורות, הודאה בתפילת העמידה ועוד שני קטעים בתפילת העמידה). על כן השפה האנגלית נוכחת יותר והיא גם הדומיננטית משום שמתוך ששת הקטעים שהם באנגלית בלבד, שלושה (החלק הראשון של אמת ויציב ושני קטעים בתפילת העמידה) הם תוספות מקוריות.

חלוקת השפות בעמודים של *UPB* 1940 (3) היא כדלקמן :

עשרה מקרים של ברכות ותפילות בעברית המלוות בנוסח אנגלי (ששה מהם בקריאת שמע וברכותיה : ברכת יוצר מאורות, ברכת אהבה רבה, קריאת שמע, שתי פרשות, חלקה השני של ברכת אמת ויציב וארבעה בתפילת העמידה : הברכות אבות, גבורות, קדושה ותפילת הבינון). נוספים אליהם חמישה מקרים של ברכות באנגלית בלבד (מזמור הודו לה' בפסוקי דזמרה, חלקה הראשון של ברכת אמת ויציב, ברכה משולבת בתפילת העמידה לפי המוטיבים המרכזיים שבברכת דעת ובברכת תשובה, ברכת שלום וברכה משולבת נוספת בתפילת העמידה לפי המוטיבים המרכזיים בברכת גאולה ובברכת על הצדיקים). על כן, לשפה האנגלית יש נוכחות רבה יותר ב-*UPB* 1940 (3) מאשר לשפה העברית וגם דומיננטיות על-פני השפה העברית משום שמתוך שש הברכות באנגלית בלבד ארבע הן מקוריות.

חלוקת השפות בעמודים של *UPB* 1940 (4) היא כדלקמן :

שבעה מקרים של ברכות ותפילות בעברית עם תרגום לאנגלית (קריאת שמע, שתי הפרשות שאחריה וחלקה השני של ברכת אמת ויציב ; ברכות אבות, גבורות וקדושה בתפילת העמידה). אליהם מתווספים חמישה מקרים של ברכות באנגלית בלבד (ברכת יוצר מאורות וברכת אהבה רבה וחלקה הראשון של ברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה ; ברכות דעת ותשובה בתפילת העמידה). על כן, השפה האנגלית היא בעלת נוכחות רבה יותר ב-*UPB* 1940 (4). מכיוון שחמש הברכות באנגלית בלבד הן ברכות מקוריות אז אנגלית היא גם השפה הדומיננטית.

בסידור *שערי תפילה* יש חמש גרסאות שונות לתפילת שחרית של יום חול תחת הכותרת שחרית לחול

– Morning Service (שערי תפילה 1975, 51).

חלוקת השפות בעמודים של *שערי תפילה* (1) היא כדלקמן :

כל התפילות והברכות ב*שערי תפילה* (1) (ברכות השחר, קריאת שמע וברכותיה ותפילת העמידה) הן בעברית ומלוות בתרגום לאנגלית (30 במספרן). על כן, השפה האנגלית והשפה העברית הן בעלות מידת נוכחות

שווה. אך השפה הדומיננטית היא עברית משום ששינויי הנוסח המביעים את האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית בזמן סידור זה באים לידי ביטוי בנוסח העברי ואילו התרגום לאנגלית צמוד לנוסח העברי.

חלוקת השפות בעמודים של *שערי תפילה* (2) היא כדלקמן:

לשפה האנגלית יש נוכחות רבה יותר מאשר לשפה העברית ב*שערי תפילה* (2), אף כי מקומה של השפה העברית הוא מרכזי. זאת מכיוון שבעוד שיש עשר ברכות המשלבות נוסח עברי עם תרגום או נוסח אנגלי (שבע ברכות בקריאת שמע וברכותיה: יוצר מאורות, אהבה רבה, קריאת שמע, פרשה ראשונה, פרשה שלישית, תוספת מקורית וברכת אמת ויציב; שלוש ברכות בתפילת עמידה: אבות, גבורות וקדושה), בשלוש מתוכן הנוסח האנגלי הוא נוסח מקורי ולא תרגום (ברכת יוצר מאורות, ברכת אהבה רבה, תוספת מקורית בקריאת שמע וברכותיה) ואליהן מתווספות גם שתי ברכות מקוריות נוספות באנגלית בלבד (תוספת מקורית וברכת שלום בתפילת העמידה). קטעי התפילה המקוריים והתוספות המקוריות המשולבים בתרגום לאנגלית קובעים את הדומיננטיות של השפה האנגלית ב*שערי תפילה* (2). זאת למרות שקיימת תוספת מקורית בעברית (חלקה הראשון של ברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה), דבר שלא נראה עד כה בסידורים שקדמו ל*שערי תפילה* (2) – אך גם תוספת זו מתורגמת לאנגלית ותרגומה משובץ בתוספות מקוריות באנגלית.

חלוקת השפות בעמודים של *שערי תפילה* (3) היא כדלקמן:

נראה כי לשפה האנגלית יש מעט יותר נוכחות לעומת השפה העברית ב*שערי תפילה* (3) – 11 קטעי תפילה בעברית מלווים בתרגום לאנגלית או בנוסח אנגלי, אך ישנה גם ברכה אחת מקורית באנגלית בלבד (בתפילת העמידה). כך שבנוסח התפילה של *שערי תפילה* (3) יש 11 קטעי תפילה וברכות בעברית ו-12 קטעי תפילה וברכות באנגלית. באשר לדומיננטיות, השפה האנגלית דומיננטית ב*שערי תפילה* (3) באופן מובהק, זאת משום שמחצית מ-12 קטעי התפילה והברכות באנגלית הם תרגום של הנוסח העברי אך מחציתם האחרת תוספות מקוריות שבהן באה לידי ביטוי האידיאולוגיה של המתפללים.

חלוקת השפות בעמודים של *שערי תפילה* (4) היא כדלקמן:

לשפה האנגלית נוכחות רבה מזו של השפה העברית ב*שערי תפילה* (4). לתשע ברכות או קטעי תפילה בעברית מתלווה תרגום או תוספת מקורית באנגלית שלעיתים ארוכה מהקטע העברי (חמש בקריאת שמע וברכותיה: ברכה מקורית במקום הברכות יוצר מאורות ואהבה רבה, קריאת שמע, שתי פרשות, ברכת אמת ויציב, וארבע בתפילת העמידה: הברכות אבות, גבורות, קדושה ושלום). כמו כן, יש שני קטעים מקוריים באנגלית בלבד (קטע הפותח את נוסח התפילה וקטע נוסף בתפילת העמידה). אף כי שניים

מהקטעים בעברית הן מקוריים, השפה הדומיננטית בסידור זה היא אנגלית, זאת משום שהתוספות המקוריות שמהן ניתן ללמוד על האידיאולוגיה של המתפללים בתקופת פרסומו של סידור זה הן באנגלית (שבעה מתוך 11 קטעים באנגלית הם מקוריים).

חלוקת השפות בעמודים של *שערי תפילה* (5) היא כדלקמן:

לשפה האנגלית יש נוכחות רבה מזו של השפה העברית, אך הפער לא גדול. *בשערי תפילה* (5) יש תשעה ברכות וקטעי תפילה בעברית המלווים בתרגום לאנגלית או בנוסח אנגלי (בקריאת שמע וברכותיה: קטע מקורי על פי הנושאים של ברכת אהבה רבה, קריאת שמע, שתי הפרשות, ברכת אמת ויציב; בתפילת העמידה: הברכות אבות, גבורות, קדושה ותפילת הבינון). שלושה מתוך תשעת הקטעים הללו מלווים בנוסח אנגלי מקורי. אל תשעת הקטעים הללו מתווספים שני קטעים מקוריים באנגלית בלבד (ברכת מקורית על פי הנושאים של ברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה ותוספת מקורית בתפילת העמידה). השפה הדומיננטית *בשערי תפילה* (5) היא אנגלית משום שבתוספות המקוריות ובנוסחים באנגלית באה לידי ביטוי האידיאולוגיה של המתפללים.

כמו בסידור *מנהג אמריקה*, גם בנוסח תפילת הקבע של סידור *משכן תפילה* יש מידה דומה של נוכחות

הן לשפה העברית והן לשפה האנגלית. זאת משום שכל ברכה בעברית (44 ברכות במספרן) מלווה בתרגום אדקוויטי לאנגלית. השפה הדומיננטית בסידור *משכן תפילה* היא עברית וזאת משום שבהשוואה לסידור המסורתי, שינויי הנוסח נעשו בנוסח העברי של כל ברכה ותפילה והתרגום לאנגלית כמעט שלא נוטל לעצמו חירויות מיוחדות (מלבד במקרים בודדים). וכך כתוב גם בהסבר בנוגע לאופן השימוש בסידור: "The right-hand [page] Hebrew text is accompanied by a faithful translation, and transliteration (משכן תפילה, 2007, xvii). בניגוד לסידורים הקודמים לו, סידור *משכן תפילה* משופע בתעתיק – לכל תפילה ולכל ברכה יש נוסח עברי, תרגום לאנגלית ותעתיק של העברית באותיות לועזיות (תעתיק אנגלי) – קיומו הנרחב כל כך של התעתיק מצביע על הדומיננטיות של השפה העברית בסידור זה.

<u>שפה דומיננטית</u>	<u>שפה נוכחת</u>	<u>עברית</u>		
		<u>אנגלית</u>	<u>בלבד</u>	
עברית	נוכחות שווה של עברית ואנגלית	-	38	<u>מנהג אמריקה</u>
אנגלית	אנגלית	17	11	<u>1892UPB</u>
אנגלית	אנגלית	3	17	<u>(1)1940UPB</u>
אנגלית	אנגלית	6	7	<u>(2)1940UPB</u>
אנגלית	אנגלית	5	10	<u>(3)1940UPB</u>
אנגלית	אנגלית	5	7	<u>(4)1940UPB</u>
עברית	נוכחות שווה של עברית ואנגלית	-	30	<u>שערי תפילה(1)</u>
אנגלית	אנגלית	2	10	<u>שערי תפילה(2)</u>
אנגלית	אנגלית	1	11	<u>שערי תפילה(3)</u>
אנגלית	אנגלית	2	9	<u>שערי תפילה(4)</u>
אנגלית	אנגלית	2	9	<u>שערי תפילה(5)</u>
עברית	נוכחות שווה של עברית ואנגלית	-	44	<u>משכן תפילה</u>

3.3 שינויים בנוסח התפילה – השמטות, שינויי נוסח ותוספות מקוריות

3.3.1 דעת ההלכה בנוגע לשינויי נוסח התפילה וכיצד היא מתיישבת עם הגישה הרפורמית

בעמודיו הראשונים של סידור *UPB* 1940, תחת הכותרת *Thoughts on Prayer*, יש מבחר פסוקים וציטטות מהתנ"ך (ספר ירמיהו, תהלים, דברי הימים א'), מהמשנה (מסכת ברכות, מסכת סנהדרין, מסכת תענית, מסכת אבות) וממקורות יהודיים מאוחרים יותר וכולם מתורגמים לאנגלית ללא המקור העברי או בשפתו המקורית לצדם. הציטוט ממסכת אבות הוא: "When you pray do not make your prayer mere routine, but a plea before God for mercy and grace." (UPB 1940, 3).

(המקור: רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה, וכשאתה מתפלל, אל תעש תפילתך קבע,

אלא רחמים ותחנונים לפני המקום [...]). – פרקי אבות, פרק ב', משנה י"ג. הדגשה שלי.)

כמו סידור *מנהג אמריקה* שפתח במקור משולחן ערוך המאפשר להתפלל בכל שפה כגיבוי לעצם תרגום הסידור לאנגלית, גם בסידור *UPB* 1940 ההישענות על מסכת אבות עשויה להיתפס כמתן גיבוי לשינויים בנוסחי התפילות בסידורים הרפורמיים השונים. אך ביהדות המסורתית אין הסכמה לגבי הגדרת התפילה כתפילת קבע. בתלמוד הבבלי, במסכת ברכות, דף כ"ט עמוד ב', מצוינת מחלוקת על הגדרת המושג "תפילת קבע":

"רבי אליעזר אומר: העושה תפילתו קבע וכו'" מאי [= מה הוא] 'קבע'? אמר רבי יעקב בר אידי אמר

רבי אושעיא: כל שתפילתו דומה עליו כְּמִשְׁוִי [= כמשא; על פי רש"י, מתפלל כי הוא צריך ואין לו

ברירה]; ורבנן אָמְרֵי [=אמרו]: כל מי שאינו אומר בלשון תחנונים; רבה ורב יוסף דאמרי תְּרַוְיָהוּ = אמרו שניהם]: כל שאינו יכול לחדש בה דבר. אמר רבי זִירָא: אַנָּא יְכִילָנָא לְחַדוּשֵׁי בַּהּ מִיְלָתָא, וּמְסַתְּפִינָא דְלָמָא מְטָרִידָנָא [= אני יכול לחדש בה דבר בכל תפילה, אלא שאני חושש שמא אתבלבל]. אַבְיֵי בַר אַבִּין וְרַבִּי חֲנִינָא בַר אַבִּין דְּאִמְרֵי תְּרַוְיָהוּ: כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה, דאמר רבי חֲזִיא בַר אַבָּא אִמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מצווה להתפלל עם דמדומי חמה.

המשמעות המקובלת של הביטוי 'תפילת קבע' היא תפילה שעם הזמן התקבעו נוסחה, תוכנה ותדירות וזמני אמירתה לעומת תפילה ספונטנית שאיננה מוכתבת מראש והיא התפילה שהייתה נהוגה טרם נבנה בית המקדש. אך גם כאשר מדובר בחידוש התפילה ('כל שאינו יכול לחדש בה דבר'), אין הכוונה לחידוש המתבטא בשינוי נוסח. ההלכה איננה מתירה שינוי בנוסח התפילה:

היה שלב מסוים, עוד בתקופת התלמוד, שקבעו שאסור לשנות מטבע שקבעו חכמים. 'מטבע שטבעו חכמים' פירושו של דבר שיש נוסח מסוים שאיכשהו מישהו בשלב מסוים הסכים עליו שהוא יהיה הנוסח הקנוני ואסור יהיה לשנות את המטבע שטבעו חכמים. למרות שהגו את הדבר הזה קשה לומר שהדבר הזה יושם הלכה למעשה, כי בכל זאת כל הזמן היו שינויים ותוספות והרחבות והתייחסויות למצב משתנה [...]. אבל הייתה איזו סכימה בסיסית מסוימת שהייתה מקובלת, שנתנה גבולות מסוימים שבתוכם אפשר להתפתח עדיין. (שפרבר 2014, 38: 10-15: 12)

כמו כן, ישנו איסור לשנות את אורך הנוסח של קריאת שמע וברכותיה:

בשחר מברך שתיים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתיים לפניה ושתיים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך – אינו רשאי לקצר, לקצר – אינו רשאי להאריך, לחתום – אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום – אינו רשאי לחתום. (תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף י"א, ע"א) בקריאת שמע וברכותיה בתפילת שחרית יש שתי ברכות לפני קריאת שמע (יוצר מאורות ואהבה רבה) וברכה אחת אחרי קריאת שמע (אמת ויציב). 'לקצר' ו'להאריך' – הכוונה להפוך ברכה ארוכה, ברכה שיש לה פתיחה וחתימה (ברכה הפותחת ונחתמת במשפט "ברוך אתה ה'..."), לברכה קצרה שיש לה רק אחת מהן בלבד, ולהיפך. 'לחתום' ו'שלא לחתום' – הכוונה להפוך את משפט הפתיחה למשפט החתימה, או לבטל אותו. כך, למשל, לברכת יוצר מאורות בקריאת שמע יש פתיחה ("ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכול") וחתימה ("ברוך אתה ה', יוצר המאורות") ועל כן היא נחשבת לברכה ארוכה. ביטול אחת מן השורות הללו מקצר את הברכה וזה אסור. לעומתה, לברכת אהבה רבה אין פתיחה (היא לא מתחילה ב'ברוך אתה ה'...' אלא ב'אהבה רבה אהבתנו, ה' אלוהינו") אך יש לה

חתימה ("ברוך אתה ה', הבוחר בעמו ישראל באהבה") ועל כן היא נחשבת לברכה קצרה. אסור להוסיף לה פתיחה כי זה מאריך אותה.

אך בנוגע לשינויי נוסח בגוף הברכה (כל מה שבין הפתיחה לחתימה) ההלכה חלוקה :

העולה מן הפירושים השונים [...], [שכולם] מודים שהפתיחות והחתימות של הברכות נתקנו על ידי חכמים, ואסור לשנותן. לגבי גוף הברכות נחלקו הראשונים, לפי פירוש הרא"ה [...], מפורש במשנה שאסור להוסיף תוספות בגוף הברכות [...]. לפי פירוש המאירי [...], המשנה אוסרת רק הוספת עניינים נוספים, אך אם יש פיוט התואם את נושא הברכה ואינו חורג ממנו, מותר לאומרו. לפי פירוש רבנו תם, מפורש במשנה שמותר להוסיף פיוטים בברכות קריאת שמע. לפי פירוש הרמב"ם, המשנה אינה מתייחסת להוספות בגוף הברכה, אלא רק לשינוי הפתיחה והחתימה. (ליפשיץ תשי"ע, 75)⁴ האמור לעיל, בנוגע למגבלה על שינוי המבנה של הברכות אך לא על שינוי תוכן, תקף גם בנוגע לתפילת העמידה, וזאת למדים ממשנה תורה לרמב"ם, הלכות תפילה וברכת כהנים, פרק א', הלכה ט' (הדגשה שלי) :

תפילות אלו אין פוחתין מהן אבל מוסיפים עליהן : אם רצה אדם להתפלל כל היום כולו – הרשות בידו. וכל-אותן התפילות שיוסיף – כמו מקריב נדבות. לפיכך צריך שיחדש דבר בכל-ברכה וברכה מן-האמצעיות מעין הברכות. ואם חידש אפילו בברכה אחת – דיו ; כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. **ושלוש ראשונות ושלוש אחרונות – לעולם אין מוסיפין בהן ולא פוחתין מהן ואין משנין בהן דבר.** (רמב"ם תשי"ח, ל"ג)

תפילת העמידה בנוסח המסורתי מורכבת מ-19 ברכות – שלוש ברכות שבח לאלוהים (הברכות הפותחות : אבות, גבורות, קדושה), 13 ברכות תחינה ובקשה (בקשות הקשורות לפרט ובקשות הקשורות לכלל העם והאומה) ושלוש ברכות הודאה (הברכות המסיימות : עבודה, הודאה ושלווה). בסידור המסורתי יש לתפילת העמידה כמה נוסחים שונים, מלבד תפילת העמידה ליום חול הנחקרת בעבודה זו יש נוסחים אחרים של התפילה לשבתות ולחגים. המשותף לכולם הוא שאין שינוי בשלוש הברכות הפותחות את התפילה (ברכות השבח) ובשלוש הברכות החותמות את התפילה (ברכות ההודאה), למעט שינויים מסוימים בימים הנוראים שאין בעבודה זו מקום לדון בהם.

⁴ כולם שייכים לתקופת הראשונים (המאה ה-11 עד המאה ה-15) : הרא"ה – רבי אהרון הלוי (1235-1303), פעל בספרד המאירי – רבי מנחם בן שלמה למשפחת המאירי (1249-1315), פעל בפרובנס רבנו תם – רבי יעקב בן מאיר (1100-1171), פעל בצרפת רמב"ם – רבי משה בן מימון (1135/1138-1204), פעל בספרד, במרוקו, בישראל ובמצרים

בכל הסידורים הרפורמיים הנבדקים בעבודה זו, שלוש הברכות הראשונות של תפילת העמידה זהות

לשלוש הברכות הראשונות של התפילה בנוסח המסורתי. גם שלוש הברכות המסיימות את התפילה שומרות על מעמדן כברכות החותמות את תפילת העמידה *במנהג אמריקה*, ב-*UPB 1892*, ב-*UPB 1940* (1), *בשערי תפילה* (1) ובמשכן תפילה. בסידור *UPB 1940* ובסידור *שערי תפילה* יש התערבות בנוסח שלוש הברכות המסיימות של תפילת העמידה – ב-*UPB 1940* (2) ישנה רק ברכת הודאה ולאחריה תוספת מקורית, ב-*UPB 1940* (3) ישנה גרסה אנגלית לברכת שלום לקראת סוף התפילה ומ-*UPB 1940* (4) הושמטו כל שלוש הברכות המסיימות. גם *משערי תפילה* (2), *שערי תפילה* (3), *שערי תפילה* (4) ו*שערי תפילה* (5) הושמטו מתפילת העמידה שלוש הברכות המסיימות. (הדיון על הברכות האמצעיות של תפילת העמידה בכל אחד מן הסידורים הוא בסעיף 5.3).

בעוד שביהדות המסורתית מתנהל ויכוח על עצם הכנסת שינויים בנוסח התפילות והברכות, ביהדות

הרפורמית יש הסכמה על עצם האפשרות לשנות את הנוסח וכפי שניתן לראות מההקדמה לסידור *UPB 1940* לעיל, היהדות הרפורמית נשענת על החלטותיהם של הקודמים לה בשיח ההלכה היהודית באישורה לשנות. גם בהקדמה לסידור *שערי תפילה* נשענים על הדורות הקודמים של העם היהודי, אם כי לא באופן מפורש כפי שנעשה ב-*UPB 1940*. *בשערי תפילה* נטען כי סידור התפילה הוא כמו אוטוביוגרפיה של העם היהודי וכך ניתנת בעצם הלגיטימציה לעשיית שינויים בנוסח התפילה – כשם שהעם מתפתח לכיוונים שונים, ולכל דור יש טביעת אצבע על מנהגים, הלכות ופרשנויות שונות של ההלכה והשיח היהודי, כך גם בסידור התפילה נוצרים שינויים המשקפים את הלכי הרוח של כל דור:

In the liturgy of the synagogue the Jewish people has written its spiritual autobiography.

For a score of centuries, each generation has, in turn, added its own distinctive chapter to this book, which contains memories of time past and promises for the future, praise and lamentation, ethical teaching, and mystical vision. A people possessed by its God is the author of this book. (שערי תפילה 1975, xi)

כחלק משינוי נוסח התפילה, ניתן לראות שבסידורים *UPB 1940* ו*שערי תפילה* יש יותר מנוסח תפילה

אחד ושהמתפללים יכולים לבחור באיזה נוסח להתפלל בהתאם לדעותיהם ולגישותיהם. סידור *UPB 1940*

כולל בתוכו ארבע גרסאות שונות לתפילת שחרית של יום חול וסידור *שערי תפילה* כולל בתוכו חמש

גרסאות שונות לתפילת שחרית של יום חול. המטרה בשילוב מספר גרסאות כה רב בסידור אחד היא לתת

מענה למרב קולות ודעות בקרב אנשי התנועה הרפורמית, וכך גם מסבירים בהקדמה של סידור שיערי תפילה :

Therefore, in this prayerbook we have followed the principle that there are many paths to heaven's gates, that this prayer and that one, this service and that one, may both have the power to lead us to the living God. Faithful to this view, we have tried to provide room for many ways of worship. (שם, xii)

3.3.2 השוואה כמותית של השמטות, שינויי נוסח ותוספות מקוריות

בתת-סעיף זה נעשית השוואה כמותית בין הסידורים הרפורמיים לסידור המסורתי ובין הנוסח העברי של כל סידור לנוסח האנגלי שלו בכל הנוגע להשמטות, לשינויי נוסח ולתוספות מקוריות. עיקר העריכה בסידור *מנהג אמריקה* נעשה בנוסח העברי באמצעות השמטת קטעים שהיו בנוסח המסורתי. בהשוואה להשמטה, יש מעט מאוד שינויי נוסח ותוספות מקוריות בנוסח העברי של *מנהג אמריקה*. התרגום לאנגלית צמוד לנוסח העברי, אינו חורג ממנו ותלוי בנוסח העברי לחלוטין. גם בסידור *UPB 1892* העריכה העיקרית בנוסח העברי נעשתה באמצעות השמטה. בהשוואה ל*מנהג אמריקה*, הושמטו מסידור *UPB 1892* קטעים ארוכים יותר מהנוסח העברי המסורתי. לעיתים הגרסה העברית מושמטת לחלוטין ועל כן יש ברכות באנגלית בלבד, זאת בנוסף להשמטה מוחלטת של ברכות אחרות (בין אם בנוסח העברי או בנוסח האנגלי). בניגוד ל*מנהג אמריקה*, הנוסח האנגלי בסידור *UPB 1892* אינו תרגום אדקווי של נוסח העברי אלא כולל שינויים בהשוואה לו ותוספות מקוריות. רוב העריכה בנוסח העברי של סידור *UPB 1940* היא באמצעות השמטה מן הנוסח המסורתי, בין אם של ברכות שלמות או של קטעים מסוימים. התרגום לאנגלית, לרוב, הוא תרגום חופשי ואינו צמוד במלואו לנוסח העברי. כמו כן, התוספות המקוריות בסידור *UPB 1940* הן באנגלית. עיקר העריכה בנוסח העברי של סידור שיערי תפילה הוא באמצעות השמטה או החלפה בברכות אחרות מהנוסח המסורתי. יש בסידור שיערי תפילה פחות השמטות מאשר בשני סידורי *UPB*. שינויים בנוסח העברי של שיערי תפילה הם מעטים ונוגעים למילים בודדות או למשפטים ספורים, רוב שינויי הנוסח המשמעותיים והתוספות המקוריות נעשו בנוסח האנגלי, שאינו תמיד צמוד לנוסח העברי. למעשה, פעמים רבות הנוסח האנגלי בגרסאות השונות לתפילת שחרית בשיערי תפילה אינו תרגום אלא תוספת לנוסח העברי. העריכה בנוסח העברי של סידור משכן תפילה מתבטאת בעיקר בהשמטה של קטעי ברכות או ברכות שלמות מן הנוסח המסורתי, אך יש בו גם תוספות ושינויים. ניכרת חזרה

להתבססות על השפה העברית כשפת התפילה העיקרית והנוסח האנגלי הוא תרגום אדקוויטי של הנוסח העברי ותלוי בו – כמו במנהג אמריקה.

ייתכן שמשום קרבתם של נוסחי התפילה העבריים השונים לנוסח המסורתי נעשו בהם פחות שינויים (שהרי עיקר העריכה בנוסחים העבריים מתבטאת בהשמטה ולא בשינויי תוכן או תוספות מקוריות) והם היו למקובעים יותר בעיני עורכי הסידורים. אך יש לטעמי חשיבות בכך שיש שינויי תוכן ותוספות מקוריות גם בשפה העברית בחלק מהסידורים, מעטים ככל שיהיו. שהרי אילו רצו עורכי הסידורים להעניק חשיבות רבה יותר לנוסח העברי היו יכולים להרבות בשינויי תוכן גם בו. אין כאן לדעתי קיבעון של הנוסח המסורתי אלא חשיבות פחותה ברוב הסידורים של הנוסח העברי בהשוואה לנוסח האנגלי. שהרי רוב תשומת הלב של המתפללים מופנית באופן טבעי לנוסח המשקף בצורה ברורה יותר את האידיאולוגיה שלהם.

להלן פירוט על כל סידור :

3.3.2.1 מנהג אמריקה

בתפילות הנחקרות בעבודה זו נמצא, כי בהשוואה לנוסח המסורתי, יש השמטות בנוסח העברי של סידור מנהג אמריקה והתרגום לאנגלית צמוד לנוסח העברי החדש. יש מעט מאוד תוספות או שינויים מקוריים בנוסח העברי של מנהג אמריקה (ובעקבותיהם בתרגום לאנגלית) הבאים במקומם של אותם קטעים או משפטים שהיו בנוסח המסורתי והושמטו .

בהשוואה לנוסח המסורתי, הושמטו מהנוסח העברי של סידור מנהג אמריקה 35 קטעים : 11 ברכות מברכות השחר, סדר הקרבנות כולו (12)⁵, פסוק ממזמור ברוך שאמר בפסוקי דזמרה (13), כמה פסוקים מחלקו הראשון של מזמור הודו לה' (14), כל חלקו השני של מזמור הודו לה' (15), כל מזמור יהי כבוד ה' לעולם (16), כל חמשת מזמורי הללויה (17-21), הפסוקים החותמים את מזמור ויברך דוד (22), הפסוק החותם את מזמור שירת הים בפסוקי דזמרה (23), שני משפטים מברכת יוצר מאורות (24-25), משפט אחד מברכת אהבת עולם (26), הפסוק החותם את הפרשה השניה (27), כל ההתחלה של הפרשה השלישית (28), קטע מתחילת ברכת אמת ויציב (29), שלושה משפטים נוספים מברכת אמת ויציב (30-32) ושלוש ברכות מתפילת העמידה (33-35).

⁵ המספרים בסוגריים בפירוט הברכות באים לציין את מספר הברכות הקשורות לכל קטגוריה (השמטה, שינוי נוסח או תוספות).

בהשוואה לנוסח המסורתי נעשו בנוסח העברי של *מנהג אמריקה* ארבעה שינויי נוסח: המשפט "שלא עשני גוי" הוחלף במשפט "שעשני ישראל" (מנהג אמריקה 1872, 8); הקטע שהושמט מברכת אמת ויציב הוחלף במשפט הפותח את הברכה: "אמת ויציב ונכון הדבר הזה על אבותינו ועלינו ועל בנינו לעולם ועד" (שם, 36); ובמקום ברכת בניין ירושלים וברכת מצמיח קרן ישועה יש בתפילת העמידה שתי ברכות מקוריות אחרות (3-4).

בהשוואה לנוסח המסורתי, יש ב*מנהג אמריקה* תוספת מקורית אחת: הברכה "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם רופא חולים" (שם, 8) בברכות השחר. הנוסח העברי של *מנהג אמריקה* מתורגם לאנגלית במלואו.

1892UPB 3.3.2.2

בבדיקת התפילות הנחקרות בעבודה זו נמצא כי בהשוואה לסידור המסורתי סידור *UPB 1892* נוטה להשמיט מהנוסח העברי של התפילות קטעים ארוכים יותר מאלה שהושמטו בסידור *מנהג אמריקה* (כך בברכות יוצר מאורות ואמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה). לעתים אין כלל בסידור *UPB 1892* נוסח עברי לברכות או לתפילות מסוימות והן קיימות בסידור התפילה באנגלית בלבד (כך בברכות השחר) או שהברכות והתפילות מושמטות כליל גם מהנוסח העברי וגם מהנוסח האנגלי של הסידור (כך בסדר הקרבנות ובפסוקי דזמרה). כמו כן, בעוד שבסידור *מנהג אמריקה* התרגום לאנגלית צמוד לנוסח העברי, בסידור *UPB 1892* התרגום אינו תרגום אדקוטי לחלוטין של הנוסח העברי של הסידור ויש ברכות ותפילות שבהן הוסיפו תוספות מקוריות או שינו את סדר המשפטים או את הנוסח של הברכה או התפילה בנוסח האנגלי (כך בברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה).

בהשוואה של הנוסח העברי של סידור *UPB 1892* לנוסח המסורתי ובהשוואה של הנוסח העברי של סידור *UPB 1892* לנוסח האנגלי שלו, יש בסידור *UPB 1892* בסך הכל 27 מקרים של השמטות: מברכות השחר הושמטו תשע ברכות, סדר הקרבנות (10) ופסוקי דזמרה (11) הושמטו הן מהנוסח העברי והן מהאנגלי. מהנוסח העברי של ברכת יוצר מאורות הושמטו שני קטעים (12-13), גם מהנוסח העברי של ברכת אהבה רבה הושמטו שני משפטים (14-15). הפרשה הראשונה והפרשה השלישית שלאחר קריאת שמע הושמטו הן מהנוסח העברי והן מהנוסח האנגלי של הסידור (16-17). הושמטו גם שבעה משפטים וקטעים מהנוסח העברי של ברכת אמת ויציב (18-24). מתפילת העמידה הושמטו שתי ברכות הן מהנוסח העברי והן מהנוסח האנגלי וגם שתי מילים מברכה נוספת בנוסח העברי (25-27).

יש ב-UPB 1892 14 מקרים של שינויי נוסח : נוסחו מחדש שתי ברכות בברכות השחר (2), הנוסח האנגלי של ברכת יוצר מאורות אינו צמוד לנוסח העברי של הברכה ומשנה את סדר המשפטים (3), גם בנוסח האנגלי של ברכת אהבה רבה יש שינוי במשפט אחד בהשוואה לנוסח העברי של הברכה בסידור זה (4). התרגום לאנגלית של ברכת אמת ויצב אינו צמוד לנוסח העברי של הברכה בסידור זה ויש שינויים בנוסח האנגלי לעומת העברי (5). גם בתפילת העמידה נעשו שינויי נוסח – שינוי של מילה אחת בברכת אבות (6), שינוי של מילה אחת בברכת גבורות (7), הברכות דעת, תשובה, על השנים ועל הצדיקים נוסחו מחדש בניסוחים מקוריים (8-11), בברכת שלום נוסח מחדש המשפט החותם את הברכה (12), וכן אוחדו בניסוח מחדש הברכות קיבוץ גלויות ועל המינים (13-14). מלבד הברכות אבות, גבורות ושלוש, כל שאר הברכות בתפילת העמידה שנוסחו מחדש הן באנגלית.

יש תשע תוספות מקוריות ב-UPB 1892 וכולן משולבות בנוסח האנגלי של תפילת שחרית בסידור זה :

ארבע ברכות בברכות השחר הן תרגום אדקוטי לאנגלית של הנוסח המסורתי שנוספה לכל אחת מהן תוספת מקורית (1-4), שלוש ברכות בברכות השחר הן מקוריות לחלוטין (5-7). במשפט החותם את הנוסח האנגלי של ברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה נוספה מילה שאינה קיימת בנוסח העברי של הברכה בסידור זה (8), ונוסף גם משפט שאינו קיים בנוסח העברי של הברכה (9). דוגמה לתרגום לאנגלית שאינו צמוד לנוסח העברי של הברכה ומכיל השמטות (מודגשות), תוספות מקוריות (מסומנות בקו תחתון) ושינויי נוסח (שינוי סדר המשפטים) ניתן לראות בתרגום לאנגלית של ברכת יוצר מאורות ב-UPB 1892 :

(1) ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם. (2) יוצר אור ובורא חושך. (3) עושה שלום ובורא את הכול :

(4) המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל-יום תמיד מעשה-בראשית: (5) מה רבו

מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. מלאה הארץ קניינך: (6) **תתברך ה' אלוהינו על-שבח מעשה ידיך. ועל**

מאורי-אור שעשית יפארוך סלה. (7) ברוך אתה ה' יוצר המאורות :

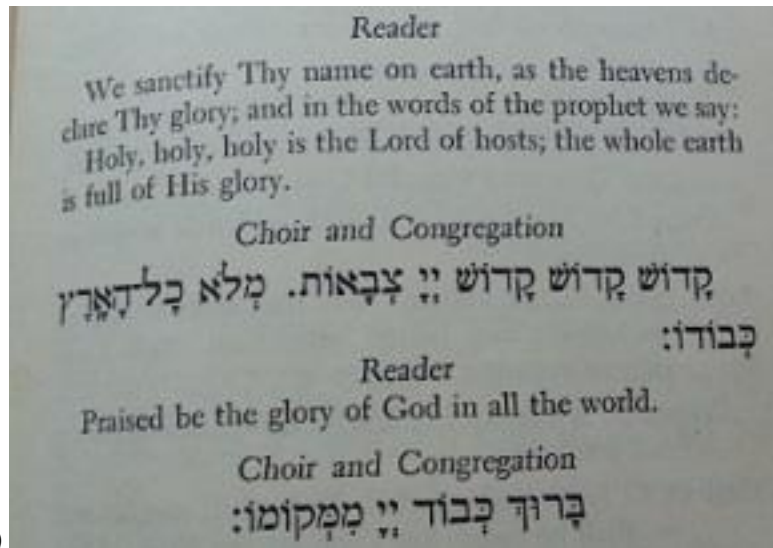
(1) We praise Thee, O Lord, our God, Ruler of the universe, (4) that in Thy mercy Thou causest light to shine over the earth and all its inhabitants, and renewest daily in kindness the wonders of creation. (5) How manifold are Thy works, O Eternal; in wisdom hast Thou made them all, the earth is full of Thy treasures. (2) Thou formest the light and the darkness, (3) ordainest the good and the evil, bringest harmony into nature, and peace into the heart of man. (7) Praised be Thou, O God, Creator of light and peace. (UPB 1892, 160)

3.3.2.3 UPB 1940(1)

כמו בסידורים מנהג אמריקה ו-UPB 1892 העריכה בנוסח העברי של UPB 1940(1) מתבטאת בעיקר בהשמטה, בין אם השמטה מוחלטת של תפילות וברכות שלמות (כך הושמטו מגרסה זו של תפילת שחרית ברכות השחר, סדר הקרבנות וכל פסוקי דזמרה מלבד מזמור אשרי יושבי ביתך) או השמטה של חלקים מתוך הברכות. כמו כן התרגום לאנגלית מתיר לעצמו חירויות רבות יותר ואינו צמוד תמיד לנוסח העברי. בהשוואה לנוסח העברי, התרגום לאנגלית משנה סדרי משפטים, משמיט תוכן מהנוסח העברי ומוסיף תוכן מקורי. נוסף על כך יש גם ברכות מקוריות שנכתבו במיוחד לסידור זה באנגלית. על כן יש לשפה האנגלית נפח משמעותי יותר ב-UPB 1940(1) מאשר לשפה העברית.

יש ב-UPB 1940(1) 21 מקרים של השמטות: ברכות השחר וסדר הקרבנות הושמטו כולם (1-2). הושמטו כל פסוקי דזמרה (3) מלבד מזמור אשרי יושבי ביתך. בהשוואה לנוסח המסורתי הושמטו מהנוסח העברי של ברכת יוצר מאורות שני קטעים – אותם קטעים בדיוק שהושמטו מהברכה ב-UPB 1892 (4-5). מהתרגום לאנגלית של ברכת יוצר מאורות ב-UPB 1940(1) הושמטו שני משפטים שקיימים בנוסח העברי של הברכה בסידור זה (6-7). בהשוואה לנוסח המסורתי, הושמטו מהנוסח העברי של ברכת אהבה רבה ב-UPB 1940(1) שלושה קטעים (8-10) – בהשוואה ל-UPB 1892 יש ב-UPB 1940(1) השמטות של קטעים ארוכים יותר אך בהבדל של מילים ספורות בלבד. מתוך שלוש הפרשות שלאחר קריאת שמע בקריאת שמע וברכותיה הושמטו הפרשה השנייה כולה ומרבית הפרשה השלישית הן מהנוסח העברי והן מהנוסח האנגלי (11-12). מהשוואת ברכת אמת ויציב ב-UPB 1940(1) לברכה בנוסח המסורתי, עולה שמלבד שלושה משפטים הושמטה רוב הברכה (13). מתפילת העמידה בנוסח העברי של UPB 1940(1) הושמטה ברכת גאולה, אך היא לא הושמטה מהנוסח האנגלי בסידור זה (14). הושמטו גם ברכת השנים, ברכת קיבוץ גלויות, ברכת השבת משפט, ברכת המינים, ברכת על הצדיקים, ברכת בניין ירושלים וברכת קרן ישועה – הן מהנוסח העברי והן מהנוסח האנגלי (15-21).

יש ב-UPB 1940(1) שני מקרים של שינויי נוסח: הראשון הוא בתרגום לאנגלית של ברכת יוצר מאורות ב-UPB 1940(1) שאינו אדקוויטי ובונוסף להשמטות הוא גם משנה את סדר המשפטים. השני הוא ברכת קדושה בתפילת העמידה המשלבת את הנוסח העברי והנוסח האנגלי לכדי ברכה אחת:

(UPB 1940, 321)

יש ב-UPB 1940 (1) מקרה אחד של תוספות מקוריות: התרגום לאנגלית של ברכת יוצר מאורות אינו צמוד לנוסח העברי בסידור זה ונוסף על השמטה (מודגש) ושינוי סדר המשפטים הוא גם מוסיף משפט אחד שאינו קיים בנוסח העברי (מסומן בקו תחתון):

(1) ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם. (2) יוצר אור ובורא חושך. (3) עושה שלום ובורא את הכל: (4) המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. (5) ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: (6) מה רבו מעשיך ה'. (7) כולם בחכמה עשית. (8) מלאה הארץ קניינך: (9) **תתברך ה' אלוהינו על שבה מעשי ידיך.** (10) ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה: (11) **ברוך אתה ה' יוצר המאורות:** (*Ibid.*, 315)

(1) Praised be Thou, O Lord our God, Ruler of the world, (4) who in Thy mercy makest light to shine over the earth and all its inhabitants, (5) and renewest daily the work of creation. (6) How manifold are Thy works, O Lord! (7) In wisdom hast Thou made them all. (10) The heavens declare Thy glory. (8) The earth reveals Thy creative power. (2) Thou formest light and darkness, (3) ordainest good out of evil, bringest harmony into nature and peace into the heart of man. (*Ibid.*, 314)

(2)1940UPB 3.3.2.4

כמו ב-UPB 1940 (1), גם ב-UPB 1940 (2) עיקר השינוי בנוסח העברי מתבטא בהשמטה של תוכן מהברכות ומהתפילות הכלולות בסידור המסורתי. בהשוואה ל-UPB 1940 (1), ב-UPB 1940 (2) הושמטו יותר קטעים

בנוסח העברי. כמו כן, התרגום לאנגלית או הנוסחים באנגלית תופסים ב-*UPB* 1940(2) מקום רב יותר מאשר הטקסט בשפה העברית. ב-*UPB* 1940(2) חלקים גדולים של התפילות הם באנגלית בלבד. אם יש נוסח עברי אז התרגום לאנגלית צמוד לו, או שהוא מוסיף תוכן שאינו קיים בנוסח העברי, או משמיט משפטים לעומת הנוסח העברי.

יש בסידור *UPB* 1940(2) 25 מקרים של השמטות: ברכות השחר, סדר הקרבנות ופסוקי דזמרה הושמטו כולם (1-3), גם מהנוסח העברי וגם מהאנגלי. בהשוואה לנוסח המסורתי קוצרה ברכת יוצר מאורות ב-*UPB* 1940(2) באופן משמעותי והיא כוללת רק את המשפט הראשון של הברכה (4). התרגום לאנגלית של הברכה אינו אדקוויטי ובהשוואה לנוסח העברי שבסידור זה הוא משמיט שלוש מילים נוספות (5). בהשוואה לנוסח המסורתי הושמטו מהנוסח העברי של ברכת אהבה רבה אותם שלושה קטעים שהושמטו גם מהברכה ב-*UPB* 1940(1) (6-8). משלוש הפרשות שלאחר קריאת שמע הושמטה הפרשה השנייה כליל (9) ומהפרשה השלישית נותרו רק שני הפסוקים האחרונים (10). מתפילת העמידה ב-*UPB* 1940(2) הושמטו, בהשוואה לנוסח המסורתי, 15 ברכות (11-25).

הפרשה השלישית ב-*UPB* 1940(2):

למען תזכרו ועשיתם את-כל-מצוותיי
והייתם קדושים לאלוהיכם: אני ה'
אלוהיכם:
(*Ibid.*, 330)

הפרשה השלישית בנוסח המסורתי:

ויאמר ה' אל משה לאמור: דבר אל בני ישראל ואמרת
אלהם ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו
על ציצית הכנף פתיל תכלת: והיה לכם לציצית וראיתם
אותו וזכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם ולא
תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר את זונם
אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותיי והייתם
קדושים לאלוהיכם: אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי
אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוהים אני ה'
אלוהיכם:

יש שני מקרים של שינויי נוסח ב-*UPB* 1940(2): חציה השני של ברכת אמת ויציב ב-*UPB* 1940(2) משלב שלושה משפטים מהנוסח המסורתי (בעברית) עם תרגומם לאנגלית לכדי ברכה אחת. גם ברכת קדושה בתפילת העמידה משלבת משפטים בעברית מהנוסח המסורתי ביחד עם תרגומם לאנגלית של חלק מהמשפטים לכדי ברכה אחת. בשתי הברכות הללו משולבות השפה העברית והשפה האנגלית ביחד באותה הברכה ואין אפשרות להפריד בין נוסח עברי לנוסח אנגלי.

יש ששה מקרים של תוספות מקוריות: התרגום לאנגלית של הנוסח העברי של ברכת יוצר מאורות ב-
UPB 1940(2) אינו אדקוויטי ובנוסף להשמטה הוא גם מוסיף משפט אחד. התרגום לאנגלית של ברכת
אהבה רבה בסידור זה הוא אדקוויטי אך נוסף לו קטע שאינו מקביל בתוכנו לנוסח העברי של הברכה (2).
חציה הראשון של ברכת אמת ויציב הוא תוספת מקורית בשפה האנגלית (3). חציה השני של הברכה
מורכב, כאמור, משילוב של שלושה משפטים מהנוסח המסורתי של הברכה ותרגומם לאנגלית – התרגום
לאנגלית של המשפט השלישי מוסיף פרטים (4). בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940(2) יש שני קטעים מקוריים
באנגלית (5-6) שאין להם מקבילה בנוסח המסורתי או בתפילת העמידה של הסידורים הקודמים ל-
UPB 1940(2).

3.3.2.5 *UPB* 1940(3)

כמו ב-*UPB* 1940(1) וב-*UPB* 1940(2), גם ב-*UPB* 1940(3) עיקר השינוי בנוסח העברי מתבטא בהשמטה של
תוכן מהברכות ומהתפילות הכלולות בנוסח המסורתי. בהשוואה ל-*UPB* 1940(1) ול-*UPB* 1940(2), ב-
UPB 1940(3) הושמטו קטעים בעברית באותה מידה כמו ב-*UPB* 1940(1) – פחות מאשר ב-*UPB* 1940(2).
כמו כן, בהשוואה לנוסח העברי של *UPB* 1940(3), התרגום לאנגלית משמיט או מוסיף פרטים וגם משנה
את סדר המשפטים בברכות ובנוסף לכך ישנן ברכות שהן באנגלית בלבד; כך שלשפה האנגלית דומיננטית
ב-*UPB* 1940(3) יותר מאשר השפה העברית.

יש בסידור *UPB* 1940(3) 11 מקרים של השמטות: ברכות השחר וסדר הקרבנות הושמטו (1-2). פסוקי
דזמרה הושמטו מלבד מזמור הודו לה' (חלק ראשון) (3). מהנוסח העברי של ברכת יוצר מאורות ב-
UPB 1940(3) הושמטו בדיוק אותם שני קטעים שהושמטו מהברכה ב-*UPB* 1940(1) (4-5). התרגום
לאנגלית של הברכה משמיט שלושה משפטים נוספים שהיו בנוסח העברי (6-8). הפרשה השנייה מתוך
שלוש הפרשות שלאחר קריאת שמע הושמטה כליל (9), מהפרשה השלישית נותרו רק שני הפסוקים
האחרונים (10). בהשוואה לנוסח המסורתי, מברכת אמת ויציב ב-*UPB* 1940(3) נותרו שלושה משפטים
(11).

ששה מקרים של שינויי נוסח: התרגום לאנגלית של ברכת יוצר מאורות ב-*UPB* 1940(3) אינו צמוד
לנוסח העברי ובנוסף להשמטות הוא משנה את סדר המשפטים (1). ברכת אמת ויציב, כמו ב-*UPB* 1940(1)
וב-*UPB* 1940(2), משלבת לכדי ברכה אחת שלושה משפטים מהנוסח המסורתי עם תרגומם לאנגלית (2).
בנוסח העברי של ברכת אבות ושל ברכת גבורות בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940(3) נעשו שינויים קלים

בהשוואה לנוסח המסורתי (3-4). ברכת קדושה בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940(3) משלבת עברית ואנגלית לכדי ברכה אחת באופן זהה ל-*UPB* 1940(1) ול-*UPB* 1940(2) (5). בהשוואה לנוסח המסורתי, במקום הברכות האמצעיות של תפילת העמידה מופיעה ב-*UPB* 1940(3) תפילת הבינונו (קיצור הברכות האמצעיות) (6).

ארבעה מקרים של תוספות מקוריות: ברכת אמת ויציב מורכבת, כאמור, משילוב של שלושה משפטים מהנוסח המסורתי של הברכה ותרגומם לאנגלית – התרגום לאנגלית של המשפט השלישי מוסיף פרטים (1). על אף המרת הברכות האמצעיות של תפילת העמידה ב-*UPB* 1940(3) בתפילת הבינונו, ממשיכה תפילת העמידה בסידור זה עם ברכות מקוריות באנגלית בלבד המבוססות על נושאייהן של כמה ברכות מהנוסח המסורתי – ברכה אחת היא איחוד של ברכת דעת וברכת תשובה, ברכה שניה היא נוסח מקורי לפי הנושא של ברכת שים שלום וברכה שלישית היא איחוד של ברכת גאולה וברכת על הצדיקים (2-4).

3.3.2.6 *UPB* 1940(4)

גם ב-*UPB* 1940(4) יש לשפה האנגלית דומיננטיות לעומת השפה העברית. העברית נעדרת כליל מברכות מסוימות שיש להן נוסח באנגלית בלבד (מדובר ברוב הברכות, מלבד קריאת שמע, הפרשות הנקראות אחריה, סיום ברכת אמת ויציב, ברכת אבות, ברכת גבורות וברכת קדושה). בהשוואה לנוסח המסורתי, נעשו רק שינויים קלים בנוסח הברכות בעברית בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940(4), אך כמו בגרסאות הקודמות של *UPB* 1940, שינויי הנוסח הללו הם משמעותיים מבחינה אידיאולוגית (והדיון עליהם מתקיים לאורך סעיפים 4 ו-5). כל ברכה בעברית או שורה בעברית מלווה בתרגום אדקוואטי לאנגלית.

יש ב-*UPB* 1940(4) 21 מקרים של השמטות: ברכות השחר, סדר הקרבנות ופסוקי דזמרה הושמטו כולם (1-3). לברכת יוצר המאורות ולברכת אהבה רבה יש נוסח אנגלי בלבד ואין נוסח עברי (4-5). הפרשה השנייה לאחר קריאת שמע הושמטה (6), הפרשה השלישית קוצרה וכוללת רק את שני הפסוקים האחרונים בפרשה (7). בהשוואה לנוסח המסורתי של תפילת העמידה, תפילת העמידה ב-*UPB* 1940(4) כוללת רק את הברכות אבות, גבורות, קדושה, דעת ותשובה והושמטו ממנה 14 ברכות (8-21).

יש ארבעה מקרים של שינויי נוסח: חציה השני של ברכת אמת ויציב משלב שלושה משפטים מהנוסח המסורתי עם תרגומם לאנגלית לכדי ברכה אחת – בדומה לגרסאות קודמות של הברכה ב-*UPB* 1940. הנוסח העברי של ברכת אבות וברכת גבורות בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940(4) דומה לנוסח המסורתי מלבד שינויים של מילים בודדות או ביטויים ספורים (2-3). ברכת קדושה משלבת משפטים מהנוסח המסורתי של הברכה עם תרגומם לאנגלית לכדי ברכה אחת בדומה לברכה בגרסאות קודמות של סידור זה (4).

שלושה מקרים של תוספות מקוריות: חציה הראשון של ברכת אמת ויציב הוא נוסח מקורי באנגלית

(1), בתפילת העמידה ברכת דעת היא נוסח מקורי באנגלית (2) וכך גם ברכת תשובה (3).

3.3.2.7 שיערי תפילה (1)

בהשוואה לנוסח המסורתי, עיקר העריכה בשיערי תפילה (1) נעשה בנוסח העברי של הברכות והתרגום לאנגלית צמוד לנוסח העברי בסידור זה. התרגום אינו מוסיף, אינו משמיט ואינו משנה את סדר השורות או את תוכן הברכות והתפילות. בכך דומה שיערי תפילה (1) למנהג אמריקה.

11 מקרים של השמטות: סדר הקרבנות ופסוקי דזמרה הושמטו כליל (1-2). מהנוסח העברי של ברכת

יוצר מאורות הושמטו שני קטעים (3-4) שהושמטו גם ב-UPB 1892, ב-UPB 1940 (1) וב-UPB 1940 (3).

מברכת אהבה רבה הושמט רק משפט אחד (5). הפרשה השנייה משלוש הפרשות שלאחר קריאת שמע

הושמטה כולה (6), הפרשה השלישית קוצרה וכוללת רק את שני הפסוקים האחרונים של הפרשה (7).

מברכת אמת ויציב בשיערי תפילה (1) הושמטו שני קטעים (8-9) – אותם קטעים הושמטו גם מסידורים

קודמים, אך בהשוואה אליהם סידור שיערי תפילה (1) הותיר בברכה קטעים רבים שהושמטו בסידורים

האחרים. מתפילת העמידה הושמטה ברכת המינים (10), בחלק מן הברכות האחרות בתפילת העמידה יש

השמטות קלות של מילים בודדות או מספר ביטויים (11).

שני מקרים של שינויי נוסח: הראשון, ברכות השחר בשיערי תפילה (1) הן לקט של ברכות מחלקים

שונים של תפילת שחרית בסידור המסורתי במקום הנוסח המסורתי של ברכות השחר. השני, בחלק מן

הברכות בנוסח העברי של תפילת העמידה שנעשו בהן השמטות ובברכות נוספות של תפילת העמידה יש

שינויי נוסח ותוספות מקוריות של מילים וביטויים.

3.3.2.8 שיערי תפילה (2)

בעוד שבשיערי תפילה (1) התרגום לאנגלית תלוי בשינויים שנעשו בנוסח העברי וצמוד לנוסח זה, בשיערי

תפילה (2) נעשתה עריכה מכוונת גם בנוסח העברי וגם בנוסח האנגלי וכל אחד מן הנוסחים, העברי והאנגלי,

עבר עריכה שונה. רוב העריכה בנוסח העברי באה לידי ביטוי בהשמטה של משפטים, קטעים או ברכות

בהשוואה לנוסח המסורתי אך את כל השמטה משלימים עורכי הסידור בהכללת חלקים אחרים מהסידור

המסורתי או פסוקים מהתנ"ך או נוסח מקורי (השינויים הללו נעשים במשפטים או במילים בודדות ולא

בברכות או בתפילות שלמות). הנוסח האנגלי הוא בחלקו תרגום אדקוטי של הנוסח העברי ובחלקו תוספת לאותו תרגום או שהוא מיועד לקריאה בהמשך לברכה העברית.

יש בשערי תפילה (2) 22 מקרים של השמטות: ברכות השחר, סדר הקרבנות ופסוקי דזמרה (1-3) הושמטו כולם משערי תפילה (2). הפרשה השנייה אחרי קריאת שמע הושמטה (4) והפרשה השלישית קוצרה וכוללת רק את שני הפסוקים האחרונים של הפרשה (5). מברכת אמת ויציב, כפי שהיא בנוסח המסורתי, נותר רק קטע קצר (6). בהשוואה לנוסח המסורתי של תפילת העמידה, מהתפילה בשערי תפילה (2) הושמטו 16 ברכות ונותרו רק הברכות אבות, גבורות וקדושה (7-22).

ארבעה מקרים של שינויי נוסח: בנוסח העברי של ברכת אבות, ברכת גבורות וברכת קדושה בתפילת העמידה (1-3) יש שינויי נוסח מעטים אך חשובים מבחינה אידיאולוגית (ועל כך יתנהל הדיון בסעיפים 4 ו-5). במקום ברכת אמת ויציב כפי שהיא בנוסח המסורתי יש בשערי תפילה (2) לקט של פסוקים תנ"כיים ולאחריו אותו קטע קצר מהנוסח המסורתי של הברכה שלא הושמט (4).

ארבעה מקרים של תוספות מקוריות: הנוסח האנגלי המלווה את ברכת יוצר מאורות אינו תרגום אלא תוספת מקורית (1). גם את ברכת אהבה רבה מלווה קטע באנגלית שאינו תרגום אלא תוספת מקורית (2). לקט הפסוקים התנ"כיים והקטע הקצר מאמת ויציב מלווים בתרגום אדקוטי לאנגלית אלא שאחרי התרגום של כל פסוק יש תוספת של שורה באנגלית שנכתבה במיוחד לשערי תפילה (2) (3). תפילת העמידה בשערי תפילה (2) ממשיכה אחרי הברכות אבות, גבורות וקדושה בקטע מקורי באנגלית בלבד (4).

3.3.2.9 שערי תפילה (3)

בהשוואה לנוסח המסורתי, הושמטו מהנוסח העברי של שערי תפילה (3) קטעים מברכות או ברכות שלמות, שינויי נוסח הם מעטים ובסדר גודל של מילים בודדות. הנוסח האנגלי הוא ברובו הגדול תוספות מקוריות וחלקו של התרגום האדקוטי לנוסח העברי הוא קטן יחסית.

בשערי תפילה (3) יש שבעה מקרים של השמטה: ברכות השחר (1), סדר הקרבנות (2) ופסוקי דזמרה (3) הושמטו משערי תפילה (3). משלוש הפרשות שלאחר קריאת שמע הושמטה הפרשה השנייה (4) ואילו הפרשה השלישית קוצרה וכוללת רק את שני הפסוקים האחרונים של הפרשה (5). בהשוואה לנוסח המסורתי, מברכת אמת ויציב בשערי תפילה (3) הושמטו שני קטעים (6-7).

שבעה מקרים של תוספות מקוריות: לתרגום האדקוטי לאנגלית של ברכת יוצר מאורות ושל ברכת אהבה רבה נוסף קטע מקורי (1-2). לברכת אמת ויציב מתלווים שני קטעים מקוריים באנגלית שאינם

תרגום אלא תוספת (3-4). ברכת אבות וברכת גבורות בתפילת העמידה מלווים בקטעים באנגלית שאינם תרגום אלא תוספת מקורית המבוססת על נושאים המשותפים לברכות אלה (5-6). לאחר ברכת אבות, ברכת גבורות וברכת קדושה קוראים המתפללים ברכה מקורית באנגלית בלבד (7).

3.3.2.10 שיערי תפילה (4)

גם בשיערי תפילה (4) השינוי העיקרי בנוסח העברי בהשוואה לנוסח המסורתי מתבטא בהשמטה ואילו שינויי נוסח הם של מילים בודדות. בנוסח האנגלי, בנוסף לתרגום אדקוויטי למקור של קטעים תנ"כיים בקריאת שמע וברכותיה ושל ברכת קדושה (כפי שנעשה בכל הסידורים)⁶, יש גם תוספות מקוריות שאינן קיימות בנוסח העברי.

24 מקרים של השמטה: ברכות השחר, פסוקי דזמרה וסדר הקרבנות (1-3) הושמטו משיערי תפילה (4). ברכת יוצר מאורות וברכת אהבה רבה כפי שהן בנוסח המסורתי הושמטו (4-5). משלוש הפרשות שלאחר קריאת שמע הושמטה הפרשה השנייה ואילו הפרשה השלישית קוצרה וכוללת רק את שני הפסוקים החותמים את הפרשה (6-7). אותם שני קטעים שהושמטו מברכת אמת ויציב בשיערי תפילה (3) הושמטו גם משיערי תפילה (4) (8-9). כל הברכות האמצעיות של תפילת העמידה (13 במספרן) הושמטו (10-22). מתוך שלוש הברכות החותמות את תפילת העמידה הושמטו ברכת עבודה וברכת הודאה (23-24). ארבעה מקרים של שינויי נוסח: במקום ברכת יוצר מאורות וברכת אהבה רבה שהושמטו מקריאת שמע וברכותיה יש ברכה מקורית הבנויה מארבעה בתים שכל אחד מהם משלב שני משפטים מקוריים באנגלית, ברכה בעברית הלקוחה מחלקים אחרים בסידור התפילה המסורתי ותרגום אדקוויטי לאנגלית

⁶ מלבד סידור משכן תפילה, לא מצוין באף אחד מן הסידורים במפורש מי אחראי לתרגום לאנגלית של הפסוקים, המזמורים והפרקים התנ"כיים המשולבים בסידור התפילה ומאין לקוח תרגום זה. בסידור משכן תפילה התרגום לאנגלית הוא מטעם ההוצאה לאור The Jewish Publication Society, זאת למדים מפרק התודות בסוף הסידור – "[...] the CCAR extends its thanks to the Jewish Publication Society of America for permission to adapt Psalms texts from *JPS Tanakh: The Holy Scriptures*" (משכן תפילה 2007, 683; ראו גם סעיף 3.2.1). ייתכן שזהו גם המקור לתרגומי התנ"ך בסידור שיערי תפילה משום שחברי הוועידות השונות של איגוד הרבנים הרפורמים (CCAR) החליטו כי התרגום לאנגלית של התנ"ך מטעם ה-Jewish Publication Society יהיה התרגום שבו ייעשה שימוש בכתביהם ובסידוריהם כבר בשנים 1951 ו-1956:

1. The Central Conference of American Rabbis recommends a new version of the Holy Scriptures in Modern English that will make use of the findings of philology, archeology, and other departments of knowledge to approach more closely to the Hebrew text. [...] The Jewish Publication Society has, therefore, undertaken a new translation, designed to incorporate the findings of recent scholarship, in the language of the present century. (1951)
2. The Central Conference of American Rabbis, which cooperated in the earlier translation, expresses its deep interest in the new venture, and calls upon its members to assist the Jewish Publication Society in enlisting support for this project. (1956) (CCAR 1975a, 5)

של הנוסח המסורתי של הברכה בעברית (1). לשפה האנגלית נוכחות רבה יותר בברכה מקורית זו והיא גם השפה הדומיננטית בה (משום שעל כל ברכה בעברית יש תרגום לאנגלית וברכה מקורית באנגלית). בתפילת העמידה הנוסח העברי של ברכות אבות, גבורות וקדושה דומה לנוסח המסורתי מלבד שינוי של מילים בודדות (2-4).

שה מקרים של תוספות מקוריות: בנוסח העברי של ברכת אמת ויציב משולבים שני קטעים באנגלית שאינם תרגום אלא תוספת מקורית (1-2). התרגום לאנגלית של ברכת אבות אינו אדקוטי והוא מוסיף פרטים רבים שאינם קיימים בנוסח העברי (3). הנוסח האנגלי של ברכת גבורות אינו תרגום אלא תוספת מקורית (4). במקום הברכות האמצעיות של תפילת העמידה יש קטע מקורי באנגלית (5). ברכת שים שלום מלווה בנוסח אנגלי – קטע מקורי קצר ואחריו כמה פסוקים תנ"כיים בעברית (6).

3.3.2.11 שיערי תפילה (5)

רוב השינוי בנוסח העברי של שיערי תפילה (5) בהשוואה לנוסח המסורתי מתבטא בהשמטה ושינויי הנוסח בנוסח העברי הם ברמת המילים הבודדות בלבד. התרגום לאנגלית של פסוקים תנ"כיים ו של ברכת קדושה הוא תרגום אדקוטי למקור. קטעים מקוריים ותוספות (בניגוד לשינויי נוסח) הם באנגלית בלבד. 23 מקרים של השמטה: ברכות השחר, סדר הקרבנות ופסוקי דזמרה (1-3) הושמטו כולם. ברכת יוצר מאורות וברכת אהבה רבה כפי שהן מופיעות בנוסח המסורתי הושמטו (4-5). הפרשה השנייה שלאחר קריאת שמע הושמטה והפרשה השלישית קוצרה וכוללת רק את שני הפסוקים האחרונים של הפרשה (7-6). אותם שני קטעים שהושמטו מברכת אמת ויציב (8-9) בשיערי תפילה (3) ובשיערי תפילה (4) הושמטו גם משיערי תפילה (5). בהשוואה לנוסח המסורתי, מהנוסח העברי של ברכת אבות בתפילת העמידה הושמטו משפטים ספורים (10). כל הברכות האמצעיות של תפילת העמידה הושמטו משיערי תפילה (5) (11-23). חמישה מקרים של שינויי נוסח: במקום ברכת יוצר מאורות יש קטע מקורי באנגלית (1). במקום ברכת אהבה רבה יש מקבץ פסוקים תנ"כיים בעברית ולצדם תרגום אדקוטי לאנגלית (2). בהשוואה לנוסח המסורתי של ברכת אבות, הנוסח של הברכה בשיערי תפילה (5) משנה מילים בודדות (בנוסף להשמטות) (3). גם בנוסח העברי של ברכת גבורות, בהשוואה לנוסח הברכה המסורתי, שונו מילים בודדות (4). במקום הברכות האמצעיות של תפילת העמידה שהושמטו שולבה תפילת הבינו (קיצור הברכות האמצעיות) שזהה במלואה לנוסח המסורתי שלה (5).

ארבעה מקרים של תוספות מקוריות: בתוך הנוסח העברי של ברכת אמת ויציב משולב קטע מקורי באנגלית בלבד (1). הנוסח האנגלי של ברכת אבות בתפילת העמידה אינו תרגום אלא תוספת מקורית (2). גם הנוסח האנגלי של ברכת גבורות אינו תרגום אדקוטי של המקור אלא תוספת (3). לאחר תפילת הבינו קוראים המתפללים בתפילת העמידה של שיערי תפילה (5) קטע מקורי באנגלית (4).

3.3.2.12 משכן תפילה

בהשוואה לסידור המסורתי, העריכה מחדש של הנוסח העברי של סידור משכן תפילה מתבטאת בעיקר בהשמטה של קטעי ברכות או ברכות שלמות, אך יש גם תוספות ושינויי נוסח של תפילות וברכות שונות. כמו במנהג אמריקה, גם בנוסח תפילת הקבע של סידור משכן תפילה העריכה נעשית כולה בנוסח העברי והתרגום לאנגלית תלוי בנוסח העברי וצמוד לו.

בסידור משכן תפילה יש 17 מקרים של השמטות: מברכות השחר הושמטה ברכה אחת. סדר הקרבנות הושמט מהסידור (2). מהמזמור ברוך שאמר בפסוקי דזמרה הושמט פסוק אחד (3). מפסוקי דזמרה הושמטו המזמורים הודו לה', יהי כבוד ה' לעולם, מזמורי הללויה א'-ד', ויברך דוד ושירת היים (4-11). מהנוסח העברי של ברכת יוצר מאורות הושמטו שני קטעים גדולים (12-13). מהפרשות שלאחר קריאת שמע הושמטה הפרשה השנייה ובנוגע לפרשה השלישית יש אפשרות לקרוא רק את שני הפסוקים האחרונים של הפרשה (כמו בשאר הסידורים הקודמים) או לקרוא את הפרשה כולה (14-15). מברכת אמת ויציב הושמטו שני קטעים (16-17). תרגום כל הברכות והפסוקים התנ"כיים צמוד לנוסח העברי. התרגום לאנגלית של המזמורים שלא הושמטו מפסוקי דזמרה בסידור, כמו כל התרגומים התנ"כיים במשכן תפילה, לקוח מה- *JPS Tanakh: The Holy Scriptures* (תנ"ך בתרגום לאנגלית בהוצאת Jewish Publication Society) (משכן תפילה 2007, 683).

ארבעה שינויי נוסח: נעשה שינוי בנוסח של שלוש ברכות המעמד שבברכות השחר (1-3). בהשוואה לנוסח המסורתי נעשו בנוסח העברי של ברכות תפילת העמידה שינויים במילים בודדות או במשפטים ספורים (4).

שני מקרים של תוספות מקוריות: הראשון, ברכת אהבה רבה בעברית זהה לנוסח המסורתי מלבד תוספות של כמה מילים יחידות. השני, בהשוואה לנוסח המסורתי, נוספו פרטים בברכות של תפילת העמידה במשכן תפילה.

<u>השמטות</u>	<u>שינויי נוסח</u>	<u>תוספות מקוריות</u>	
35	4	1	<u>מנהג אמריקה</u>
27	14	9	<u>1892UPB</u>
21	2	1	<u>(1)1940UPB</u>
25	2	6	<u>(2)1940UPB</u>
11	6	4	<u>(3)1940UPB</u>
21	4	3	<u>(4)1940UPB</u>
11	2	-	<u>שערי תפילה(1)</u>
22	4	4	<u>שערי תפילה(2)</u>
4	-	7	<u>שערי תפילה(3)</u>
24	4	6	<u>שערי תפילה(4)</u>
23	5	4	<u>שערי תפילה(5)</u>
17	4	2	<u>משכן תפילה</u>

3.4 תעתיק אנגלי

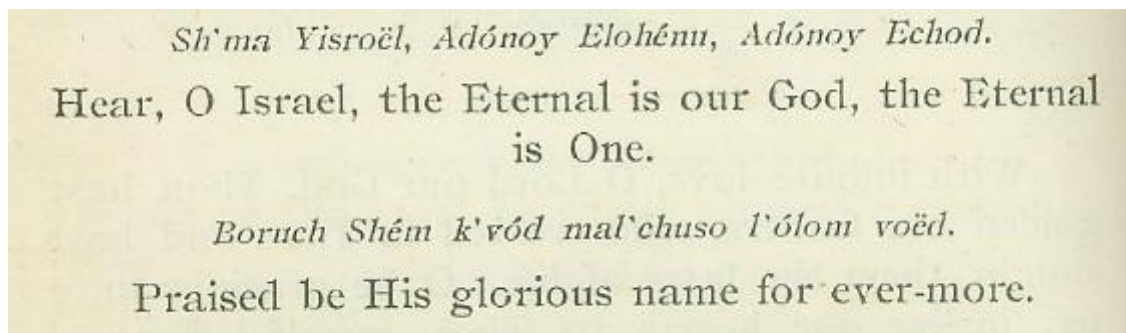
השימוש בתעתיק אנגלי (כתיבה של מילים עבריות באותיות לועזיות) של הברכות והתפילות בעברית בסידורים הנחקרים בעבודה זו גובר ככל שהסידור חדש יותר, אך בעוד התעתיק בארבעת הסידורים הראשונים (מנהג אמריקה, 1892 UPB, 1940 UPB, שערי תפילה) מוגבל מאוד ומצטמצם לכדי מילים יחידות או משפטים יחידים, כמות התעתיק עולה באופן משמעותי בסידור משכן תפילה שבו תפילות וברכות שלמות מופיעות בתעתיק. אף כי כמות התעתיק הקטנה למדי בכל ארבעת הסידורים הראשונים אינה מאפשרת קביעה נחרצת, אפשר להציע כי ככל שהסידור חדש יותר ישנה נטייה לתעתק לעברית בהגייתה הישראלית (כך בשערי תפילה ובמשכן תפילה) ולא באופן ההגייה ביידיש (כפי שנמצא ב- 1892 UPB).

התפילות הנחקרות בעבודה זו מתורגמות במנהג אמריקה במלואן והשימוש בתעתיק בסידור זה הוא מועט ביותר. המילים היחידות המופיעות בתעתיק בגופו של התרגום לאנגלית הן 'הללויה' (Hallelujah) (מנהג אמריקה 1872, 19, 41), כינויו של אלוהים 'יהי' (YAH) (שם, 23), כינויו של אלוהים 'סלה' (Selah) (שם, 29, 41, 53), 'יהי צבאותי' (God Zebaoth) (שם, 31, 41) ו'אמן' (Amen) (שם, 55). גם בסידור 1892 UPB, השימוש בתעתיק בגוף התרגום לאנגלית הוא מועט ביותר. המילה המתועתקת היחידה היא 'אמן' (Amen) ולעיתים תעתיק זה כלול גם בנוסח העברי בסוף הברכה (UPB 170-171, 164, 167, 159, 1892). מלבד זאת, בקריאת שמע וברכותיה ובתפילת העמידה מופיע בתרגומים לאנגלית תעתיק של משפטים מסוימים (בפתיחה של קריאת שמע וברכותיה, בקריאת שמע

עצמה ובברכת קדושה בתפילת העמידה). התעתיק של המשפטים הללו נקרא על ידי המתפללים לפני התרגום לאנגלית של אותם המשפטים. כך, לדוגמה, בקריאת שמע:

עברית: שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד:

(ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד)

תעתיק

ותרגום:

(Ibid., 162)

בכל הגרסאות של תפילת שחרית בסידור *UPB* 1940, המילים העבריות היחידות המופיעות בתעתיק הן 'אמן' (Amen) (364, 359, 358, 350, 345, 336, 333, 324, 319, 1940 *UPB*) ו'הללויה' (Hallelujah) (362, 348, 321, 1892 *UPB*). בניגוד ל-*UPB* 1892, בכל המקרים מדובר בתעתיק אנגלי המשתלב בתוך הנוסח האנגלי המקורי או בתרגום לאנגלית של הברכה העברית ולא בתעתיק הבא בנוסף לתרגום. ייתכן שעורכי הסידורים לא התייחסו למילים 'הללויה' ו'אמן' כאל תעתיק משום שמילים אלה השתמשו בשפה האנגלית לאחר שהושאלו מן העברית והן משולבות בנוסח האנגלי. אך מכיוון שבכל זאת מדובר במילים עבריות במקורן (שהרי "הללויה" היא הלחם מילים ו"אמן" היא ראשי תיבות) והן נפוצות למדי גם בסידור התפילה המסורתית, שתי המילים נחשבות בעיני בעבודה זו לתעתיק. מה גם שבסידור משכן תפילה ניתן לראות איות שונה של המילה "הללויה" בתעתיק (Hal'lu Yah) ובתרגום (Hallelujah).

בסידור שערי תפילה (בכל הגרסאות של תפילת שחרית ליום חול) אין תעתיק של תפילות שלמות או של משפטים שלמים אלא התעתיק הוא של מילים יחידות. המילים היחידות, על כל נטיותיהן השונות, אשר תעתיק שלהן משולב בתוך התרגום לאנגלית או בתוך הנוסח האנגלי המקורי הן 'תורה' (Torah) (1975, 52-53, 56, 63, 65, 71, 74-75, 88, 98), 'מצוות' (Mitzvot) (שם, 52, 56-57, 71, 75, 85, 94, 105) ו'הללויה' (Halleluyah) (שם, 62, 80, 90, 99, 108).

סידור משכן תפילה הוא סידור משופע בתעתיק, לצד כל ברכה ותפילה בעברית יש תעתיק מלא של הברכה או התפילה ומתחת לתעתיק גם תרגום לאנגלית. בנוסף לתעתיק של ברכות ותפילות שלמות, יש בסידור משכן תפילה גם שלושה סוגי תעתיק נוספים, ואלו הם:

א. תעתיק של משפטים מסוימים המשולב בתוך התרגום לאנגלית (בנוסף לתרגום לאנגלית של המשפט העברי):

התרגום לאנגלית של כל ברכה המסתיימת במשפט "ברוך אתה, ה'..." כולל את המשפט המדובר בעברית, תרגום שלו לאנגלית ותעתיק. כך בשבעה מקרים: בתרגום של מזמור ברוך שאמר בפסוקי דזמרה המסתיימים במשפט "ברוך אתה, ה', מלך מהולל בתשבחות" (משכן תפילה 2007, 50), בברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה המסתיימת במשפט "ברוך אתה, ה', יוצר המאורות" (שם, 60), בברכת אהבה רבה בקריאת שמע וברכותיה המסתיימת במשפט "ברוך אתה, ה', הבוחר בעמו ישראל באהבה" (שם, 62), בברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה המסתיימת במשפט "ברוך אתה, ה', גאל ישראל" (שם, 72). וכן גם בשלוש הברכות הפותחות את תפילת העמידה – בברכת אבות המסתיימת במשפט "ברוך אתה, ה', מגן אברהם ועזרת שרה" (שם, 76), בברכת גבורות המסתיימת במשפט "ברוך אתה, ה', מחיה הכול (המתים)" (שם, 78) ובברכת קדושה המסתיימת במשפט "ברוך אתה, ה', האל הקדוש" (שם, 82).

מגמה זו אינה נמשכת בתרגום לאנגלית של הברכות האמצעיות של תפילת העמידה, שם יש רק תרגום לאנגלית של המשפט המסיים של הברכות והמשפט העברי או תעתיק שלו אינו כלול בתרגום לאנגלית. לגבי הברכות המסיימות של תפילת העמידה, בברכת עבודה יש תרגום לאנגלית ותעתיק אנגלי של המשפט המסיים את הברכה, אך לא מופיע המשפט המקורי בעברית (שם, 92), בברכת הודאה כלולים בתרגום לאנגלית גם המשפט העברי "ברוך אתה, ה', כי טוב שמך ולך נאה להודות" וגם תעתיק אנגלי שלו (שם, 94), וכן גם בברכת שלום שבה מופיעים בתרגום לאנגלית גם המשפט העברי ("ברוך אתה, ה', המברך את עמו ישראל בשלום") וגם תעתיק שלו (שם, 98).

ב. תעתיק של כותרות ותת-כותרות לצד כותרות בעברית ותרגומן לאנגלית:

לכותרות של התפילות ושל חלקי השונים של הסידור נלווה תעתיק בנוסף לתרגום לאנגלית. ברכת השחר, למשל, מופיעות בסידור התפילה משכן תפילה תחת הכותרת 'ניסים בכל יום – For Daily – Nisim B'chol Yom – Miracles' (שם, 36). כמו כן, בשוליו החיצוניים של כל עמוד בסידור (בשוליו הימניים של כל עמוד ימני ובשוליו השמאליים של כל עמוד שמאלי) יש תת-כותרות של שמות חלקי

התפילות השונות. בעמוד הימני תת-הכותרות הן בעברית ובעמוד השמאלי אותן תת-הכותרות כתובות בתעתיק (ולעיתים בתרגום לאנגלית).

ג. תעתיק של מילים מסוימות המשולב בתוך התרגום לאנגלית:
תעתיק של מילים עבריות מסוימות משולב בתוך התרגומים לאנגלית של התפילות והברכות השונות – בדומה ל*למנהג אמריקה*, *UPB*, 1892, *UPB*, 1940 ושערי *תפילה*. התעתיק משתלב הן בתרגום לאנגלית הנלווה לתפילות ולברכות של נוסח הקבע והן בתפילות ובברכות מקוריות או מתורגמות לאנגלית בנוסח האלטרנטיבי של סידור *משכן תפילה*. שמו המפורש של אלוהים מתועתק בתרגום לאנגלית וגם בקטעים מקוריים שנכתבו באנגלית בלבד על פי דרך אמירת השם ולא על פי דרך כתיבתו⁷, ובאופן עקבי כתוב Adonai (שם, 36, 38, 40, 43-42, 52-50, 55-54, 64-58, 66, 68, 72, 76-74, 78, 84-82, 86, 88, 90, 92, 94, 98, 100). מקרים נוספים של תעתיק הם 'יה' צבאותי (Adonai Tz'vaot) (שם, 72, 83-82), 'מצוות' (mitzvot) (שם, 39, 42, 59, 62, 100), 'מצווה' (mitzvah) (שם, 85), 'תורה' (שם, 43-42, 62, 71, 84-85, 89-90, 98, 100), 'שמעי' (Sh'ma) (שם, 59), שבת (Shabbat) (שם, 63, 77), 'אמן' (Amen) (שם, 92, 100), 'שופר' (Shofar) (שם, 86) ו'הללויה' (הנכתב בתרגומים לאנגלית Hallelujah בעוד שבתעתיק של הברכות והתפילות נכתב Hal'luyah) (שם, 53-55, 82).
ניתן אולי להסיק מקיומו של תעתיק של מילים עבריות באותיות אנגליות (ולא להפך, אין תעתיק בעברית של מילים אנגליות באף אחד מן הסידורים) שהמתפללים המשתמשים בסידורי התפילה הנחקרים בעבודה זו התבססו ככל הנראה על הנוסח האנגלי ולא על הנוסח העברי, ראייה לכך ניתן לראות בנוכחות הרבה של תעתיק בסידור *משכן תפילה*.

ייתכן גם שקיומו הבולט כל כך של תעתיק בסידור *משכן תפילה* בהשוואה לסידורים הקודמים לו עונה על צורך של קהילות המעוניינות בתפילה בעברית ולא באנגלית אך מתפלליהן אינם דוברי עברית ואינם מסוגלים לקרוא אותה היטב לצורך התעמקות בתפילה.

⁷ בעוד שבסידור המסורתי וגם בסידורים הרפורמיים כתוב שמו המפורש של אלוהים בעברית (טטראגראמאטון המורכב מהאותיות יו"ד ה"א ו"ו), המתפללים קוראים 'אדוני' (כך בכל הסידורים, הן המסורתי והן הרפורמי).

4. השפעות היסטוריות

בסעיף זה אשיב על השאלה כיצד מתבטא בתרגומים המתח בין הזהות האמריקאית והרצון של המתפללים להיטמע תרבותית וחברתית בארה"ב לבין הזהות היהודית והכמיהה לשיבת ציון המשתקפות בתפילה המסורתית.

הכמיהה ההיסטורית לעצמאות מדינית, דתית ותרבותית מחודשת בארץ ישראל, כפי שהיא באה לידי ביטוי בסידור התפילה המסורתית, עומדת לעתים בסתירה לרצונם של יהודים בתפוצותיהם השונות להיטמע בחיים היומיומיים והחברתיים בארצות מושבם. עוד בטרם החל תהליך מסודר של רפורמה דתית בקרב יהודי גרמניה, אותה רפורמה שהגיעה לאחר מכן ליהדות ארה"ב, היו יהודים רבים שהקריבו כליל את אורח חייהם הדתי, שהיה גם אורח חייהם החברתי, ובתוך כך גם את שאיפותיהם הלאומיות למען אפשרויות קידום בחברה הנוצרית שבקרבה חיו (מאיר 1989, 25-26).

בתחילתה, גם התנועה הרפורמית בארה"ב זנחה כל תקווה ורצון לתקומה יהודית-מדינית מחודשת בארץ ישראל והעדיפה על פניה את החופש התרבותי והדתי שניתן לאנשיה בארה"ב. את נאמנותה לארה"ב ביטאה היהדות הרפורמית לא רק באמריקניזציה של היהדות ושל החברה היהודית אלא גם בנטישת הכמיהה לשיבת ציון שאפיינה את היהדות המסורתית בארצות הגולה באשר הן. לקראת אמצע המאה ה-20, במיוחד לאחר השואה והקמת מדינת ישראל, שינתה בהדרגה התנועה הרפורמית את פניה והכריזה על תמיכתה בתנועה הציונית ואף עודדה עלייה לארץ-ישראל. גם אז נאלצו יהודי ארה"ב המשתייכים ליהדות הרפורמית להתמודד עם השאלה למי נתונה נאמנותם – למדינת ישראל או לארצות הברית (לדרהנדלר 2005, מאיר 1989, קצבורג-יונגמן 2007, שיף 2005).

בסעיף זה נבחנים שלושה כיוונים מרכזיים – הראשון, יחסי יהודים ולא-יהודים והשפעת האנטישמיות והשואה על האופן שבו באים יחסים אלה לידי ביטוי בסידורים הרפורמיים השונים; השני, השפעת הציונות, הן ככמיהה לשיבת ציון והן כתנועה חברתית, והקמתה של מדינת ישראל על היהדות הרפורמית כפי שהיא משתקפת בסידורים; והשלישי, מתן ביטוי לזהותם האמריקאית של המתפללים בסידורים השונים שיצאו לאור לפני הקמת מדינת ישראל ולאחריה.

4.1 יחסי יהודים ולא-יהודים

כל הסידורים הנחקרים בעבודה זו, החל מהסידור המסורתי וכלה בסידור משכן תפילה, הם ראי ליחסי יהודים ולא-יהודים. הם משקפים את התנודות השונות במערכת היחסים הזו לאורך מאות ואלפי שנים –

החל משירת הים וממזמורי תהלים הכלולים בסידור המסורתי וכלה בקטעי תפילה מעודכנים שנכתבו במיוחד לכל סידור. יש בהם ביטוי לרתיעה של יהודים ולא-יהודים זה מזה, למלחמות דת, לפרעות, למאבקים על שטחי מחייה וגם לפוגרומים ולשואה שהתחוללו במאה ה-20. אך יש בהם גם ביטוי לתקווה לשלום בין העמים, לאחווה הדדית ולאחדות של כל העמים. בסעיף זה, על כל תת-סעיפיו, אבחן את נקודת המבט של היהדות הרפורמית על מערכת היחסים של עם ישראל עם העמים הסובבים אותו – החל מיציאת מצרים ועד לימינו אנו – כפי שהיא באה לידי ביטוי בסידורים השונים הנחקרים בעבודה זו משלושה כיוונים:

- א. ביטויים בסידורים ליחס שלילי של יהודים כלפי לא-יהודים
- ב. ביטויים בסידורים ליחס שלילי של לא-יהודים כלפי יהודים
- ג. ביטויים בסידורים לשאיפה הרפורמית לאחדות האומות ולשלום עולמי

4.1.1 התייחסות שלילית של יהודים ללא-יהודים

נשאלת השאלה כיצד התמודדו בסידורים הרפורמיים עם תפילות וברכות שעניינן יחס שונה ו/או שלילי ללא-יהודים מצד יהודים או לאיחולי נקמה עתידית המופנים נגד לא-יהודים. בסעיף זה אבחן את ברכת 'שלא עשני גוי' שבברכות השחר, ביטויים מברכת אמת ויציב שבקריאת שמע וברכותיה העלולים להתפרש כשמחה לאיד על טביעת המצרים בים סוף ביציאת מצרים ואת ברכת המינים שבתפילת העמידה.

4.1.1.1 ברוך שלא עשני גוי

רבי יהודה אומר: שלוש ברכות חייב אדם לברך בכל יום: ברוך שלא עשני גוי, ברוך שלא עשני בור, ברוך שלא עשני אישה. גוי, שנאמר 'כל הגויים כאין נגדו כאפס ותהי נחשבו לו' [ישעיהו מ', י"ז]. [...]
(תוספתא, מסכת ברכות, פרק ו', הלכה י"ח)

אחת משלוש הברכות המתייחסות למעמדו האישי של המתפלל היא הברכה "ברוך אתה ה', אלוהינו מלך העולם, שלא עשני גוי" (ונשים אומרות "שלא עשני גויה") הכלולה בברכות השחר. בברכה זו מברך המתפלל על היותו מחויב בכל תרי"ג המצוות לעומת מי שאינו יהודי ואינו מחויב בהן אלא רק בשבע מצוות בני נוח. אך לענייננו, הברכה הזו מהווה בעיה לציבור מתפללים המעוניין בהשתלבות בחברה הסובבת אותו שברובה הגדול איננה יהודית, זאת משום שהיא עלולה להתפרש כהתנשאות על מי שאינו יהודי וזאת על אף שלמילה 'גוי' יש משמעות כפולה – הן ניטראלית והן שלילית:

השימוש במונח 'גויים' בברכה זו מדגים את ההוראה השונה שנתייחדה לו בלשון חז"ל לעומת ההוראה המקראית העיקרית; בעוד שבמקרא המונח 'גוי' מציין 'עם' באופן ניטראלי, בלשון חכמים הצטמצם המונח, הוחל על העמים הזרים, ומתוך כך קיבל על פי רוב גוון משמעות שלילי. (מרקס תשי"ס, 41-42)

הסידורים מתמודדים עם ברכה זו על-ידי השמטתה מברכות השחר או על-ידי שינוי הנוסח. בסידור *מנהג אמריקה* שומר יצחק מאיר וייס על הייחודיות של עם ישראל לעומת שאר העמים אך מנסח את הברכה מחדש על דרך החיוב כ"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שעשני ישראל" (מנהג אמריקה 1872, 8) ובתרגום לאנגלית "who has designed me to be an Israelite" (שם, 9). זהו הנוסח העברי גם בסידור *משכן תפילה* ושם התרגום לאנגלית הוא "who has made me a Jew" (משכן תפילה 2007, 40). התמורה על דרך החיוב מ'שלא עשני גוי' ל'שעשני ישראל' אינה רעיון ייחודי של עורכי *מנהג אמריקה* *משכן תפילה* אלא נסמכת כבר על הנוסח המשוך לרבי מאיר כפי שמתואר בתלמוד הבבלי:

היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך שלוש ברכות בכל יום. אלו הן:

שעשני ישראל, שלא עשני אישה, שלא עשני בור. (תלמוד בבלי, מסכת מנחות, דף מ"ג ע"ב)

אלא שהתלמוד הבבלי במקורו מצטט את רבי מאיר כמי שאמר 'שלא עשני גוי' ולא 'שעשני ישראל', והשינוי הוא בדפוסים מאוחרים של התלמוד הבבלי בעקבות דרישת הצנזורה (רבינוביץ' תשי"ב, ע"י-ע"ז)⁸. בנוסף לחשש מפרשנות לא נכונה של הציבור הלא-יהודי שבקרבו חיה הקהילה היהודית, יש לשינוי זה מברכה על דרך השלילה לברכה על דרך החיוב משמעות גדולה גם מבחינת המתפלל וחשיבותו העצמית, כפי שטוענת דליה מרקס (רבה רפורמית, חוקרת ליטורגיה) באומרה ש"לא דומה אדם המודה לאלוהיו על כך שכלל אותו בין בניו של עם ישראל למודה לאלוהיו על שהוציא אותו מכלל בן עם זר" (מרקס תשי"ס, 46). ברכה זו הושמטה מהסידורים *UPB*, 1892, *UPB*, 1940 ו*שערי תפילה*, בין אם משום שברכות השחר הושמטו כולן (כך ב-*UPB*, 1940; ב*שערי תפילה*, תחת הכותרת 'ברכות השחר', יש אוסף קטעים שונים מסידור התפילה המסורתי במקום ברכות השחר המסורתיות, אין בהם מקבילה ל'שלא עשני גוי') או משום שהברכה הושמטה מתוך ברכות השחר הכלולות בסידור (כך ב-*UPB*, 1892).

⁸ בצד עמוד ב' של דף מ"ג במסכת מנחות במהדורת שטיינזלץ לתלמוד הבבלי כתוב: **שלא עשני גוי** כן הוא בכל כת"י ובדפו"י [=כתבי היד ובדפוסים הישנים], ובדפוסים המאוחרים נשתנה ע"י הצנזור ל: **שעשני ישראל**.

4.1.1.2 תיאורי נקמה ושמחה לאיד על טביעת המצרים בים סוף

התלמוד הבבלי מספר במסכת מגילה על מלאכי השרת שראו את עם ישראל חוצה את ים סוף ואת טביעת המצרים והחלו לשיר. למראה שמחתם גער בהם אלוהים על שהם שמחים בעוד המצרים טובעים: ואמר רבי יוחנן: מאי דקתיב [=מהו שכתוב] 'וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה' (שמות י"ד, כ') – בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקדוש ברוך הוא: 'מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה?!' – אמר רבי אלעזר: הוא אינו שש, אבל אחרים משיש. (תלמוד בבלי, מסכת מגילה, דף י', ע"ב)

הפרשנות המקובלת למדרש זה היא שהמלאכים מביעים תחושות של נקמה ושמחה לאיד ושאלוהים גוער בהם על שמחתם במות המצרים (להם הוא קורא 'מעשה ידי') (רוזנברג תשע"ג).

התנועה הרפורמית התנגדה לתיאורי נקמה ונהגה להשמיט כל בקשה לנקמה או תיאור של מעשה נקמה (Friedland 1997, 317). אך כל הנוגע ליציאת מצרים מקבל יחס שונה, משום שהיא רגע מכוון בתולדות העם. על כן לא סביר להשמיט כל אזכור ליציאת בני ישראל ממצרים ובכלל זה את המרדף של המצרים אחריהם – מרדף שנגמר בטביעת המצרים בים סוף. אך כן היה ניתן להשמיט או לטשטש את גילויי השמחה המתוארים בסידור המסורתי לאחר טביעה זו. בברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה בסידור המסורתי יש שני קטעים רצופים זה אחר זה – הראשון כולל תיאור של טביעת המצרים בים והשני מתאר את שמחתם של בני ישראל לאחר שחצו את הים:

קטע ממצרים גאלתנו, ה' אלוהינו ומבית עבדים פדיתנו. כל בכוריהם הרגת, ובכורך גאלת וים סוף

ראשון: בקעת וזדים טבעת וידידים העברת וכסו-מים צריהם, אחד מהם לא נותר:

על זאת שבחו אהובים, ורוממו אל ונתנו ידידים זמירות, שירות ותשבחות, ברכות והודאות למלך אל חי וקיים, רם ונישא, גדול ונורא משפיל גאים ומגביה שפלים מוציא אסירים ופודה ענווים ועוזר דלים ועונה לעמו בעת שוועתם אליו.

קטע תהילות לאל עליון, ברוך הוא ומבורך. משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כולם

שני: מי-כמוכה באלים, ה' מי כמוכה נאדר בקודש, נורא תהילות, עושה פלא:

שירה חדשה שבחו גאולים לשמך על שפת הים, יחד כולם הודו והמליכו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד:

בקריאתם של שני הקטעים הרצופים ביחד ניתן להציע שני פירושים שונים לשמחתם של בני ישראל – לפי הפירוש הראשון בני ישראל מביעים שמחה גם על גאולתם ויציאתם ממצרים וגם על טביעת המצרים ומות בכוריהם ולפי הפירוש השני בני ישראל מביעים שמחה על הצלתם וגאולתם תוך כדי תיאור דרך ההצלה

(שכוללת בתוכה גם את מכת בכורות וטביעת המצרים כתיאור עובדה מוגמרת ולא כדבר הראוי לשבח).

הפירוש השני שולל שמחה לאיד של בני ישראל על עצם הטביעה של המצרים בים סוף.

הנוסח העברי של הברכה *במנהג אמריקה* השמיט את המשפטים הבאים: "וּזְדִים טְבַעַת", "וּיְכַסּוּ-מִים צְרִיהֶם, אֶחָד מֵהֶם לֹא נֹתַר" מהקטע הראשון ו"מִשֶּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ עֲנֵנו שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאִמְרוּ כֹלֶם" מהקטע השני (מנהג אמריקה 1872, 36, 38). באופן זה יש בנוסח העברי של הברכה בסידור *מנהג אמריקה* השמטה של ציון טביעת המצרים, נטרול של ביטויי נקמה במצרים וכן השמטה של שירתם של משה ובני ישראל. לא ניתן להסיק מהנוסח העברי של *מנהג אמריקה* שמובעת בו שמחה על טביעתם של המצרים אלא ניכרת שמחה על גאולה בלבד. אותם משפטים הושמטו גם מהתרגום לאנגלית (שם, 37, 39).

ב-*UPB* 1892 משמיטים כל אזכור של בקיעת ים סוף, של המעבר בתוכו, של טביעת המצרים בים ושירת משה ובני ישראל לאחר החצייה. הברכה מתקצרת באופן משמעותי ומכל שני הקטעים מהנוסח המסורתי של ברכת אמת ויציב המוזכרים בתחילת סעיף זה נותרים רק שני משפטים: הראשון, "מִמְצָרִים גָּאֵלְתָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ. וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ" והשני, "עַל זֹאת שִׁבְחוּ אֱהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל: מִי-כְמוּכָה בְּאֵלִים ה'." מי כמוכה נאדר בקודש. נורא תהילות עושה-פלא" (*UPB* 1892, 163). והודות לכך אין כל ספק שהשבח וההודיה של בני ישראל לאלוהים הם על היציאה ממצרים ולא על טביעת המצרים.

בכל גרסאותיה של הברכה ב-*UPB* 1940 אומרים המתפללים משני הקטעים לעיל רק את שני המשפטים הללו: בעברית – "מִי-כְמוּכָה בְּאֵלִים, ה' מִי כְמוּכָה נֹאדֵר בְּקוֹדֶשׁ, נֹרָא תְהִילוֹת, עוֹשֶׂה פְלֵא: " ומיד לאחר מכן את התרגום לאנגלית של המשפט "שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שַׁפַּת הַיָּם" – A – *new song the redeemed sang unto Thy name* (*UPB* 1940, 318-319, 332, 345, 358-359) וכך גם בסידור זה הושמט כל זכר לבקיעת ים סוף ולטביעת המצרים בתוכו. כמו ב-*UPB* 1892 כך גם ב-*UPB* 1940 השירה של בני ישראל היא על עצם גאולתם בלבד.

משערי תפילה (1) הושמט המשפט הבא בלבד: "כֹּל בְּכוֹרֵיהֶם הֲרַגְתָּ, וּבְכוֹרְךָ גָּאֵלְתָּ וַיִּם סוּף בְּקַעַת וּזְדִים טְבַעַת וַיְדִידִים הָעֵבֶרֶת וַיְכַסּוּ-מִים צְרִיהֶם, אֶחָד מֵהֶם לֹא נֹתַר" (שערי תפילה 1975, 58-59). כך ניתן להבין שהשירה של בני ישראל היא על עצם גאולתם ממצרים ולא על טביעת המצרים. הברכה בשערי תפילה (2), בשערי תפילה (3), בשערי תפילה (4) ובשערי תפילה (5) זהה לברכה ב-*UPB* 1940 ומתוך שני הקטעים מהנוסח המסורתי שצוטטו לעיל היא כוללת רק את שני המשפטים "מִי-כְמוּכָה בְּאֵלִים, ה' מִי כְמוּכָה נֹאדֵר בְּקוֹדֶשׁ, נֹרָא תְהִילוֹת, עוֹשֶׂה פְלֵא: שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שַׁפַּת הַיָּם" (שם, 77, 86, 96, 106).

משכן תפילה זהה לשערי תפילה (1) בכך שהושמט מן הברכה המשפט הבא: "כל בכוריהם הרגת, ובכורך גאלת וים סוף בקעת וזדים טבעת וידידים העברת ויכסו-מים צריהם, אחד מהם לא נותר" (משכן תפילה 2007, 70, 72). ולכן גם בסידור זה, כמו בכל הסידורים הרפורמיים שקדמו לו, שמחתם ושירתם של בני ישראל אינן על טביעת המצרים ועל מות בכוריהם כי אם על גאולתם שלהם מארץ מצרים.

4.1.1.3 בקשה לנקמה עתידית בלא-יהודים – ברכת המינים

ברכת המינים בסידור המסורתי עברה שינויים רבים מאוד במהלך ההיסטוריה שלה, הן משום השפעת הזמנים שחלפו והן משום שהצנזורה בארצות אירופה דרשה זאת (אלבוגן 1972, 40). הנוסח המסורתי של ברכת המינים הוא:

וְלַמְלַשְׁיָנִים אֶל תְּהִי תִקְוָה, וְכָל הַרְשָׁעָה כְּרָגַע תֵּאבֵד
וְכָל אוֹיְבֵי עַמְּךָ מִהֲרֵה יִכָּרְתוּ
וְהַזֵּדִים מִהֲרֵה תַעֲקֹר וְתִשְׁבֵּר וְתִמְגַּר וְתִכְנִיעַ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ.
כְּרוּץ אֶתָּה ה', שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנֵּעַ זֵדִים.

הדעות חלוקות אם ברכת המינים היא תוספת מאוחרת לתפילת העמידה ולמעשה הופכת את התפילה מתפילה בת 18 בקשות וברכות לתפילה בת 19 בקשות וברכות, או שהיא הייתה חלק מ-18 הברכות המקוריות בתפילה ולאחריה נוספה ברכת מלכות דוד (שם, 30). על כל פנים, ברכת המינים נכתבה על ידי שמואל הקטן לבקשתו של רבן גמליאל השני והדעות חלוקות בשאלה למי הכוונה בברכה זו שהיא למעשה קללה המכוונת לאויביו הרוחניים של העם היהודי:

[רבן גמליאל השני] הנהיג את 'ברכת המינים' כדי להרחיק את הנוצרים מבית-הכנסת. [...] את כל דרכי האפיקורסות אפשר היה לציין כ'מינות'; כך נתפנו השקפותיהם של צדוקים, שומרונים, נוצרים, גנוסטיקנים. לפיכך נחלקו דעות החוקרים בשאלה, כנגד איזה סוג של מינים ניתקנה ברכה זו ואם לא הייתה קיימת גם לפני הנוצרים. (שם, 27)

בין אם הכוונה ב'מינים' היא לראשוני הנוצרים ובין אם לא, אף לא אחד מן הסידורים הרפורמיים נותר אדיש לברכה זו והיא עברה עריכה אם לא הושמטה כליל. הברכה הושמטה מסידור מנהג אמריקה, מגרסאות תפילת העמידה של *UPB* 1940 (1), *UPB* 1940 (2), *UPB* 1940 (4), *שערי תפילה* (1), *שערי תפילה* (3) ו*שערי תפילה* (4). ב-*UPB* 1940 (3) וב*שערי תפילה* (5) קוראים המתפללים את תפילת הבינו (קיצור הברכות האמצעיות של תפילת העמידה הבא במקום אותן הברכות) – הביטוי המייצג את ברכת המינים בתפילת

הביננו, "ועל הרשעים תניף ידך", הושמט מהתפילה ב-*UPB* 1940 (3) (UPB 1940, 349) אך לא משערי תפילה (5). התרגום לאנגלית של תפילת הביננו בשערי תפילה (5) מפרש 'רשעים' כ-lawless (שערי תפילה 1975, 109). זאת אומרת שמדובר ברשעות שאינה בהכרח דתית, אין כאן רמז לאף דת, או לאנשים מקבוצה מסוימת.

ברכת המינים קיימת כבר באורך מלא בסידור *UPB* 1892, בתפילת העמידה בשערי תפילה (2) ובסידור משכן תפילה. ב-*UPB* 1892 אין מינים או רשעים אלא עידן של רשעות. המתפללים מבקשים שכל האנשים בעולם ייחלצו ממנו:

[...] let the reign of wickedness vanish like smoke and all dwellers on earth recognize Thee alone as their King. May every prejudice and injustice against Israel, Thy people, disappear and all Thy children be united in a covenant of peace and love. (*UPB* 1892, 166-167)

בשערי תפילה (2), כמו בנוסח המסורתי, ההתייחסות היא לאנשים החוטאים ולא לרשע או חטא במובן כללי. אלא שבסידור זה, בניגוד לנוסח המסורתי, מייחלים המתפללים למחילה ולכפרה של החוטאים ולא לכניעתם ולהיעלמותם: "May those who have lost their way come again to know Your love, and turn to You in newness of heart." (שערי תפילה 1975, 88). בסידור משכן תפילה, כמו בסידור

UPB 1892, מייחלים המתפללים גם להכנעתו של רשע מופשט, לא של אנשים רשעים, וגם לחזרתם של אנשים שנקלעו לתוך אותו רשע לדרך הישר: "ולרשעה אל תהי תקווה, והתועים אליך ישובו, ומלכות זדון מהרה תשבר. ברוך אתה, ה', שובר רשע מן הארץ" (משכן תפילה 2007, 88).

בברכת המינים בסידור *UPB* 1892 אין נוסח מקביל למשפט "והזדים מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכניע" שבנוסח המסורתי של הברכה, ובכך מביעים המתפללים בסידור זה את אי-הסכמתם לבקשה למותו של החוטא. אולי כדי להדגיש את חוסר ההסכמה הזו מציין סידור *UPB* 1892 בברכת תשובה (הבאה לפני ברכת המינים בתפילת העמידה) שאין איחולים למותו של החוטא אלא לחזרתו לדרך הישר – זאת על אף שאין כל אזכור של מוות בנוסח המסורתי של ברכת תשובה. הנוסח של סידור *UPB* 1892 לברכת תשובה הוא למעשה שיבוץ של תרגום יחזקאל ל"ג, י"א לאנגלית: "אמור אליהם חי אני, נאום אדוני ה', אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה". פסוק זה נאמר על ידי המתפללים גם בנוסח המסורתי של קריאת הווידוי בתפילת הנעילה ביום כיפור:

ברכת תשובה נוסח מסורתי:

וידוי, תפילת הנעילה, יום כיפור:

ברכת תשובה 1892UPB:

Thou desirest not	ורוצה אתה בתשובת רשעים, ואין אתה חפץ	השיבנו אבינו לתורתך
the death of the sinner,	במיתתם, שנאמר: אמור אליהם חי אני, נאום	וקרבנו מלכנו לעבודתך
but that he shall return	אדוני ה', אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב רשע	והחזירנו בתשובה שלמה לפניך.
from his evil way and	מדרכו וחיה; שובו שובו מדרכיכם הרעים, ולמה	ברוך אתה ה', הרוצה בתשובה.
live.	תמותו בית ישראל.	

(UPB 1892, 166)

בברכת המינים בתפילת העמידה בשערי תפילה (5), כמו בברכת המינים בשערי תפילה (2), ההתייחסות למינים היא כאל אנשים ולא כאל רעיון. ההבדל הוא שבעוד שבברכה בשערי תפילה (2) מייחלים המתפללים למחילה לאותם אנשים ואינם מבקשים את היעלמותם, בשערי תפילה (5) המתפללים קוראים את תפילת הבינו הכוללת את הביטוי המייצג את ברכת המינים: "ועל הרשעים תניף ידך" (שערי תפילה 1975, 109). אמנם יש כאן חריגה מאופיו של סידור שערי תפילה, על כל גרסאותיו, כסידור החותר לשלום בין העמים, אך זאת אינה חריגה חד-פעמית. באחד מן החלקים של סדר התפילה In Remembrance of Jewish Suffering בסידור זה קוראים המתפללים את מדרש בראשית רבה 41.9 (הדגשה שלי):

"ושמתי את זרעך כעפר הארץ" (בראשית י"ג, ט"ז)

מה עפר הארץ מסוף העולם ועד סופו, כך בניך יהיו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו. ומה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, אף ישראל אינן מתברכים אלא בזכות התורה, שנמשלה למים.

ומה עפר עשוי דיש, אף בניך עשויין דיש למלכויות.

ומה עפר מבלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם, כך ישראל: כל עובדי כוכבים בטלים, והם קיימים.

(שם, 410) (בראשית רבה 41.9)

אף כי אין מדובר בקטע שנכתב במיוחד עבור סידור זה והוא לא נכתב על ידי עורכי הסידור או על ידי אנשי התנועה הרפורמית, עצם הימצאותו היא מיוחדת. אין בהכללתו סתירה עם השאיפה של היהדות הרפורמית לשמש כשליחים למסר שיש אל אחד ושעל כל האומות להתאחד תחתיו⁹, אין חשש לגרימת עלבון לחברה הנוצרית הסובבת את המתפללים (שהרי התנועה הרפורמית אינה רואה בנצרות ובאסלם,

⁹ ראו סעיף 4.1.3.

שהן דתות מונותיאיסטיות, עבודת כוכבים¹⁰). אך יש בו אמירה מפורשת שקיימות דתות בעולם שצריכות להתבטל לעומת הדתות המונותיאיסטיות.

כנראה משום שקטע זה חורג מנטיית סידור שערי תפילה והסידורים הרפורמים האחרים לטשטש כל קריאה להכנעה ולהשמדה של עם אחר, התיירו לעצמם עורכי הסידור חירות מסוימת בתרגום לאנגלית והביטוי "עובדי כוכבים" תורגם באופן מרוכך ל-enemies: "And as dust wears vessels of metal" away, but itself endures for ever, so with Israel: all **your enemies will be nought**, but you shall endure" (שם, שם).

4.1.2 התמודדות הסידורים עם ביטויים של יחס שלילי של לא-יהודים כלפי יהודים

יש בסידור התפילה המסורתי התייחסות לאירועים שונים של שנאת ישראל או של מלחמות בין עם ישראל לעמים אחרים שהתרחשו במהלך ההיסטוריה של העם. חלק מהתיאורים קשורים לאירועים מסוימים (עבודת בני ישראל במצרים) וחלק מהתיאורים כלליים יותר וקשורים למערכת היחסים של עם ישראל עם עם אחר או קבוצה אחרת העוינים אותו (כך במקרה של ברכת המינים). לכך מצטרפים בסידורים הרפורמים של המאה ה-19 והמאה ה-20 אירועים נוספים אשר השפיעו על יחסי העם היהודי עם אומות העולם – חורבן בית המקדש, פוגרומים, השואה ומלחמת העצמאות של מדינת ישראל. כל אלה הותירו את חותמם, בין אם בפירוט רב ובין אם באופן כללי, על נוסחי התפילה השונים של הסידורים הנחקרים בעבודה זו. בתת-סעיף זה, המתמקד בעבודת מצרים ובשואה, נשאלת השאלה אם הושמטו אזכורים של יחס שלילי של לא-יהודים כלפי יהודים ואם לא הושמטו, כיצד באים אותם אזכורים לידי ביטוי בסידורי התפילה השונים.

4.1.2.1 העבודת במצרים

יחס פרעה והמצרים לבני ישראל ויציאת מצרים נחשבים בסידור התפילה לאירוע מכוון בתולדות העם. לכל אורך הסידור מתבקש המתפלל הקורא בו להעריך את עובדת היותו אדם חופשי (ברכת "שלא עשני עבד" בברכות השחר) ולזכור את היות אבות אבותיו עבדים בארץ מצרים. הסידור המסורתי מפרט את יחס המרושע של המצרים כלפי בני ישראל הן במהלך תקופת העבודת והן בעזיבתם של בני ישראל את

¹⁰ ראו סעיף 4.1.3.

מצרים. אך ניכר בסידורים הרפורמיים שתיאורים מפורטים של התנהגות שלילית של המצרים הושמטו והומרו בתיאורים כלליים יותר.

שני תיאורים של יחס המצרים לבני ישראל בסידור המסורתי הושמטו מרוב הסידורים הנחקרים בעבודה זו. הראשון – ממזמור ויברך דוד בפסוקי דזמרה: הפסוק "ותתן אותות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה", המתאר תיאור כללי ולא מפורט את יחסם השלילי של המצרים, הושמט בין אם משום שפסוקי דזמרה הושמטו כולם מן הסידור (1892 UPB, *שערי תפילה*) או משום שמזמור זה הושמט מפסוקי דזמרה הכלולים בסידור (1940 UPB, *משכן תפילה*)¹¹. רק מסידור *מנהג אמריקה* לא הושמט פסוק זה (מנהג אמריקה 1872, 20). התיאור השני – משירת הים בפסוקי דזמרה: הפסוק "אמר אויב ארדוף, אשיג, אחלק שלל, תמלאמו נפשי, אריק חרבי, תורישמו ידי", המתאר במפורט את יחסם השלילי של המצרים לבני ישראל, הושמט בין אם משום שפסוקי דזמרה הושמטו כולם מן הסידור (1892 UPB, *שערי תפילה*) או משום שמזמור זה הושמט מפסוקי דזמרה הכלולים בסידור (1940 UPB, *משכן תפילה*). רק מסידור *מנהג אמריקה* לא הושמט פסוק זה (שם, 22). אך אין בהשמטת שני משפטים אלה מהסידורים מחיקה מוחלטת של כל אזכור לאכזריותם של המצרים לבני ישראל. בסידורים *שערי תפילה* ו*משכן תפילה* מוסיפים אזכורים נוספים לאלה שבסידור המסורתי: בברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה בסידור *שערי תפילה* (4) מופיע נוסח מקורי (שנכתב על ידי הרב חיים שטרן והרב סטפן וייסברג) המזכיר באופן כללי את העבדות במצרים: "There lives a God: [...] Our people found Him in their liberation from bondage. In the wilderness of Sinai they met Him." (שערי תפילה 1975, 95). גם בנוסח האלטרנטיבי לברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה בסידור *משכן תפילה* יש אזכור כללי לעבדות במצרים. הכוונה לשירו של Michael Waltzer: Standing on the parted shores of history,
We still believe what we were taught
before ever we stood at Sinai:
That wherever we are, it is eternally Egypt [...]. (משכן תפילה 2007, 73)

¹¹ משפט זה הושמט ככל הנראה מן הסידורים הרפורמיים גם משום שהוא סותר את גישת הנתורליזם הדתי, ראו סעיפים 5.2.1.2-1.

עולה מכך, שהשמטת התיאורים המפורטים של יחסם השלילי של המצרים כלפי בני ישראל לא בא להכחיש יחס זה. יש הסכמה על יחס שלילי זה, אך אין פירוט של האופן שבו הוא בא לידי ביטוי.

4.1.2.2 השפעת עליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה והכיבוש הנאצי באירופה על סידור UPB 1940

In Thee Israel has found the strength to meet every trial and peril.

We trust not in the might of arms; neither do we rely upon our own power to save us.

Thou hast been our deliverer, our guardian and our guide. (UPB1940, 357)

בקטע זה בברכת אמת ויציב ב-UPB 1940 (4) מצהירה התנועה הרפורמית האמריקאית על התנגדות לכל סוג של התנהגות אלימה – בין אם לצורכי תקיפה או לצורכי הגנה. נראה כי הצהרה זו היא עדות להלך הרוח שפשט בקרב רבני היהדות הרפורמית בארה"ב לאחר מלחמת העולם הראשונה, אז הצהירה התנועה הרפורמית על התנגדותה למלחמה מכל סיבה שהיא ואף דגלה בפציפיזם:

בזמן מלחמת העולם הראשונה [...] סירב [ארגון הרבנים המתקדמים] לתבוע שחרור יהודים משירות צבאי על יסוד אמונתם הדתית. באותן שנים חשוב היה, כך נראה לרבנים, להוכיח קבל עם ועדה את נאמנותם של היהודים למדינה. אך משנודעו ברבים זוועות המלחמה עשו הדעות בתנועת הרפורמה תפנית חדה בכיוון הפציפיזם, כפי שקרה בקבוצות דתיות נוצריות שונות. [...] נמצא עתה רוב התומך בסרבנות מלחמה על יסוד אמונה דתית. (מאיר 1989, 359)

לאחר שנה של מערכות בחירות לא יציבות בגרמניה, כשכוחה של המפלגה הנאצית גובר ממערכת בחירות אחת לאחרת, עלה אדולף היטלר לשלטון ב-30 בינואר 1933. במרץ 1938 סופחה אוסטריה ובספטמבר 1938 סופח חבל הסודטים בצ'כוסלובקיה לשלטון גרמניה הנאצית. במרץ 1939 נכבשה שאר צ'כיה (בעקבות הכרזתה של סלובקיה על עצמאות) והוקם בה הפרוטקטורט של בוהמיה ומורביה (על פי פרוטוקול ועידת ואנזה, נכון לינואר 1942 התגוררו בגרמניה, באוסטריה, בבוהמיה ומורביה 249,500 יהודים). ב-1 בספטמבר 1939 פרצה מלחמת העולם השנייה ונכבשה פולין (2,284,000 יהודים). באפריל 1940 נכבשו דנמרק ונורבגיה (6,900 יהודים), ובמאי בלגיה, לוקסמבורג¹², הולנד וצרפת (1,072,300 יהודים). שיתוף

¹² הנתונים על יהודי לוקסמבורג מאתר יד ושם:

http://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%201484.pdf

שאר הנתונים על המדינות האחרות מפרוטוקול ועידת ואנזה:

<http://www.yadvashem.org/yv/he/holocaust/about/related/docs/108.pdf>

הפעולה של שלטון וישי עם הנאצים הכניס גם את יהודי צפון אפריקה (מרוקו, אלג'יריה ותוניס) למעגל הנרדפים. בספטמבר 1940 חתמו איטליה (58,000 יהודים), גרמניה ויפן על ברית משולשת והן היו למדינות הציר. בולגריה, רומניה, סלובקיה והונגריה (552,280 יהודים) אולצו על ידי גרמניה להצטרף לברית הזו כבעלות בריתה. אלבניה (200 יהודים) נכללה במדינות הציר משום שנכבשה על ידי איטליה בשנת 1939. בפרוטוקול של ועידת ואנוזה, שהתכנסה ב-20 בינואר 1942 ובה הוחלט באופן רשמי על אופיו של הפתרון הסופי ולמעשה על השמדת היהודים בארצות שתחת השלטון הנאצי או שעתידות להיות תחתיו, נמנה גם מספרם של כל היהודים המתגוררים באותן מדינות. על פי פרוטוקול הוועידה, בכל אותן המדינות אשר נכבשו עד לשנת 1940 התגוררו 4,891,700 יהודים. עוד כתוב בפרוטוקול כי עד ה-31 באוקטובר 1941 היגרו מגרמניה, מאוסטריה ומבוהמיה ומורביה 537,000 יהודים.

עד ערב מלחמת העולם השנייה, שפרצה ב-1 בספטמבר 1939, כבר היה ידוע לאנשי התנועה הרפורמית בארה"ב על הקורה ליהודי אירופה במדינות הכבושות. ואף שעד 1940 לא התגבש עדיין הפתרון הסופי, היה ידוע כי מצבה של יהדות אירופה בכי רע (מאיר 1989, 360). בעקבות זאת, הסתמן שינוי בעמדת רבני התנועה הרפורמית בכל הנוגע למעורבות מלחמתית:

רק ערב מלחמת העולם השנייה הסתמן שינוי בעמדה המשותפת של הרבנים. [...] הרבנים הצהירו כי מכאן ואילך יהיה הכרח להבחין בין מדינות נתקפות למדינות תוקפניות. [...] לבסוף, משהצטרפה ארצות הברית למאבק העולמי, הביע איגוד הרבנים המתקדמים ברוב מוחץ "תמיכה מלאה בארצנו במלחמתה הנוכחית". (שם, 359-360)

ביטוי להלך הרוח של התקופה ניתן לראות בתרגום לאנגלית של המשפט החותם את ברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה:

צור ישראל. קומה בעזרת ישראל. גואלנו ה' צבאות שמו

O Rock of Israel, redeem those who are oppressed and deliver those who are persecuted
(UPB 1940, 319, 333, 345, 358)

בכל אותן מדינות שכבשו הנאצים עד 1940 (וגם במדינות שייכבשו לאחר מכן) נוקטים במדיניות הרודפת את יהודיה של כל מדינה בשני מישורים – חקיקה מפלה ואלימות. נחקקים חוקים השוללים מיהודים את זכויותיהם האזרחיות (כדוגמת חוקי נירנברג בגרמניה ב-1935, החרמת רכוש, פיטורין ממשרות ממשלתיות ובידוד מהאוכלוסייה על ידי מעבר כפוי לגטאות). תקריות אלימות נגד יהודים

מקבלות גיבוי ממשלתי כדוגמת יום החרם הכלכלי בגרמניה ב-1 באפריל 1933 ואירועי ליל הבדולח ב-1938, ולבסוף מעבר כפוי למחנות עבודה ולמחנות ריכוז¹³.

בתוספות מקוריות לתפילת העמידה ב-*UPB* 1940(4) נותנים המתפללים ביטוי לתחושות פחד וחשש:

May we realize that life calls us not merely to enjoy the fatness of the earth but to exult in heights attained after the toil of climbing. Thus will our darkness be illuminated by Thy light and our weakness made strong by Thy strength, lifting us above fear and defeat, and sustaining our steps with an immortal hope. (*Ibid.*, 335)

There comes to me in the stillness, despite the terror and tumult of life, a trust in a goodness that nourishes the roots of the grassblade, that grows in the flaming star, and attains fulfillment in the soul of man. (*Ibid.*, 336)

ברכת אמת ויציב ב-*UPB* 1940(4) כוללת גם תחינה לאלוהים שיעזור למתפללים להאמין בו גם בזמנים קשים:

When doubt and confusion assail us, aid us to remain constant in our devotion unto Thee. Deepen our loyalty to the sacred obligations which rest upon us as children of Israel. Let not our hearts turn away from Thy covenant, and let our lives testify to our faith in Thee. (*Ibid.*, 357)

המתפללים מודים בקיומן של תחושות פחד, אובדן ודיכאון שהם חשים לנוכח המתרחש בעולם, אלו תחושות שאין להן ביטוי בתפילות הנחקרות בסידור המסורתי וגם לא בסידורים מנהג אמריקה ו-*UPB* 1892.

ביטוי מפורש למערכות הצבאיות שהתרחשו בעת עריכת הסידור והוצאתו לאור, וייתכן שגם תקווה לסיומן, ניתן לראות בברכת שלום בתפילת העמידה של *UPB* 1940(3):

May the nations realize that triumphs of war turn to ashes and that justice and righteousness are better than conquest and dominion; for it is not by might and not by power, but by Thy spirit that the blessings of peace can be made secure. (*Ibid.*, 350)

¹³ כל המידע מתערוכת הקבע של מוזיאון יד ושם.

4.1.2.3 השפעת השואה על הסידורים הרפורמיים שערי תפילה ומשכן תפילה

היהדות הרפורמית האמריקאית, וגם זו באירופה, רצתה בראשיתה להדגיש את ערכיה האוניברסאליים של היהדות ולחשוב על יחסי היהודים עם העמים האחרים כדרך ליצירת חברה חדשה. במובן מסוים גרמה השואה, במהלך התרחשותה וגם לאחריה, להתכנסות פנימה של היהודי הרפורמי האמריקאי לתוך הגדרתו היהודית ולירידה מסוימת ברצון של היהדות הרפורמית להדגיש את ערכיה האוניברסאליים של היהדות. כתוצאה מכך חל מפנה בגישתה של היהדות הרפורמית כלפי רעיון שיבת ציון וכלפי התנועה הציונית. השואה גרמה ליהדות הרפורמית, שאמנם לא נסוגה ממשימתה לאחד את העמים, לחשוב מחדש על קיומם של היהודי והיהדות בעולם:

ככל שהתבררו ממדיה האיומים של השואה, כך גם גדל הקושי [...] להתריס נגד המשעבדים הנאצים ולתת ביטוי לתחושות האכזבה והכאב, מבלי לאמץ תפיסה פסימית של "שנאה תחת שנאה". באמצע שנות השלושים [עוד ניתן היה] להכריז, שהיהדות מקבלת עליה את האתגר של הדאגה להמשך הקיום היהודי [כאומה בינלאומית עם מסר של אחדות אוניברסליסטית]. ואולם אמונה זו, שהתבססה על התקוות האופטימיות של המאה התשע-עשרה להשתלבות יהודית וליחסי אמון מלאים בין היהודים לבין סביבתם, הפכה כמעט בלתי אפשרית לאור עליית הנאצים בגרמניה והתגברות האנטישמיות בארצות-הברית. קושי זה גבר במהלך שנת 1942, עם פרסום הידיעות הראשונות על גורל היהודים באירופה, והלך והתחזק ככל שהפכה האכזבה מהתנהגותו של העולם הלא-יהודי לנחלתם של מרבית הרבנים הרפורמים [...]. היהדות הרפורמית בכללה הייתה צריכה עתה לתת דין וחשבון, כיצד אפשר, אם בכלל, להמשיך ולהאמין בקיום יהודי המבוסס על הרמוניזציה ועל הפריה הדדית בין היהדות לבין סביבתה הלא-יהודית, תוך התמודדות עם המציאות המאכזבת של השואה. (שיף 2005, 427-428)

היהדות הרפורמית האמריקאית לא נטשה לגמרי את המשימה האוניברסאלית שלה, על אף האכזבה שחשו רבניה בשנות הארבעים מהשתתפותו הפעילה של העולם הלא-יהודי בשואה או מאדישותו אליה. חלקם המכריע של רבני היהדות הרפורמית האמריקאית, אף כי העמיקו את חשיבותה של הזהות היהודית, לא ראו בסתירה בין זהות יהודית לזהות אמריקאית דילמה אלא שילוב הכרחי (שם, 430-431). האידיאולוגיה הרפורמית (הדוגלת באוניברסליזם) והאידיאולוגיה הציונית (הדוגלת בעצמאות היהודי משאר האומות) הפכו לפחות ופחות סותרות בעיני יהודי ארה"ב. הידיעות על השואה המתחוללת וההתמודדות עם השלכותיה בסיומה הביאו לא רק להעמקת חשיבות הזהות היהודית אלא גם לשינוי חיובי בגישה להקמת מדינה יהודית (ההדגשה במקור):

העיסוק הרב של יהדות ארצות-הברית בהקמתה של מדינת ישראל, במלחמת העצמאות שלה ובקליטת חלק ניכר מפליטי המלחמה היהודים בישראל משקף במישרין מודעות לשואה. המחקרים שנערכו בעת האחרונה על הפעילות הקהילתית המאורגנת של יהודי ארצות-הברית לפני המלחמה ובמהלכה מלמדים על הקשר האמיץ בין שני התחומים שהעסיקו באותה עת את יהדות אמריקה – רדיפת יהודי אירופה והשמדתם, מכאן, והתמיכה הגדלה והולכת בציונות של הזרם המרכזי ביהדות ארצות-הברית, מכאן. וכך, היה קשה מאוד – וכמעט בלתי אפשרי – להפריד בין ההצלה לציונות. לאור מציאות זו, אין לפרש את התמיכה המסיווית במדינת ישראל בשנות קיומה הראשונות כמעשה **הסחה** או כהתחמקות, כי אם כ**המשך** להזדהותו של הציבור היהודי כקולקטיב עם השלכותיה ההיסטוריות והאנושיות של השואה. (לדרהנדלר, 2005, 453-454)

טענה נוספת המקובלת על היסטוריונים המתמקדים בהשפעת השואה על יהדות ארצות הברית היא שהחל משנות השישים, בעקבות משפט אייכמן, מלחמת ששת הימים, מלחמת יום הכיפורים ומצוקת יהדות ברית המועצות, קיבלה השואה דגש בתור גורם המשפיע על האופי היהודי והזהות היהודית של יהודי ארה"ב (שם, 451).

סידור **שערי תפילה**, שיצא לאור בשנת 1975, הוא הסידור הראשון שיצא לאור אחרי השואה ואחרי הקמת מדינת ישראל ומטבעו גם הראשון שהתייחס לשני אירועים אלה. כבר בהקדמה לסידור מופיעות השואה והקמת מדינת ישראל זו אחרי זו באותו המשפט כאירועים מעצבי תודעה: "And we Jews have also experienced the Holocaust and the rebirth of Israel – events that loom large in our consciousness" (שערי תפילה, 1975, xii). בסידור **שערי תפילה** יש סדר תפילה תחת השם In Remembrance of Jewish Suffering. מוזכרים בו פוגרומים, השואה ומעשים אחרים שנעשו נגד העם היהודי בעבר. סדר תפילה זה מביע את אותה הנסיגה מהגישה האוניברסליסטית להגדרת הזהות היהודית ופותח במילים:

All peoples have suffered cruelty, and our hearts go out to them. But this day we think especially of the pain suffered by the House of Israel. Exile and oppression, expulsion and ghettos, pogroms and death camps: the agony of our people numbs the mind and turns the heart to stone. (שם, 407)

מסדר תפילה זה עולה נימה של אכזבה ואף עלבון מבני העמים האחרים על שתיקתם ועל אי-מעורבותם:

And there was silence! How many stood aside, mute and unconcerned, forgetting the divine command: "You shall not stand idle while your neighbor bleeds." (שם, 408)
Lord, You see it; You see that none comes to help, none to intervene. In the high places there is astonishment and anger. And down below, the winds carry dust to earth's four corners, the dust of Jews. (שם, 409)

המשפט האחרון מתייחס למדרש בראשית רבה (שהוזכר בסעיף 4.1.1.3) הממשיל את היהודים לעפר הארץ.

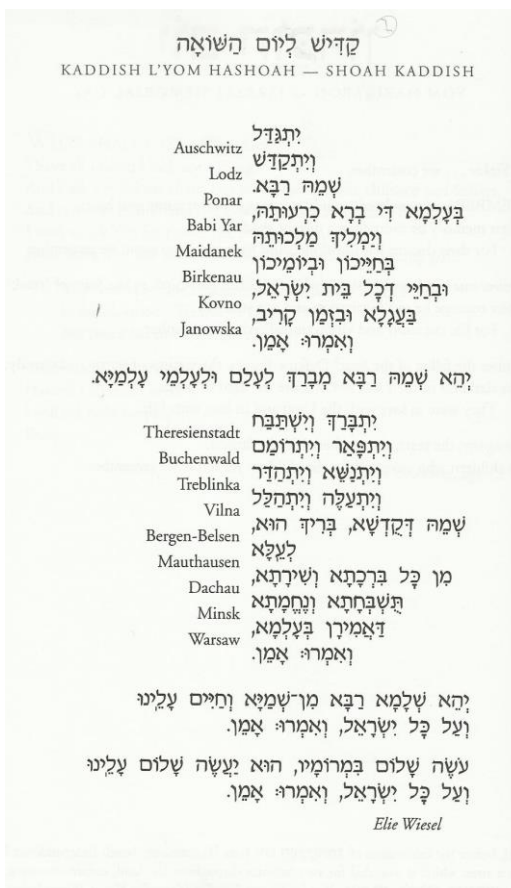
מעבר להתייחסות כללית לאירועים אנטישמיים במהלך ההיסטוריה, יש בסידור שערי תפילה גם התייחסות ממוקדת לשואה. בסדר תפילה מיוחד לתשעה באב וליום השואה מדגישים המתפללים שאין סתירה בין התקווה לשלום לצורך לזכור את עבר העם:

Although we long for harmony, we cannot close our eyes to the noise of war, the rasp of hate. How dare we speak of concord, when the fact and symbol of our age is Auschwitz?
(שם, 575)

גם בסידור משכן תפילה, שיצא לאור בשנת 2007, יש סדר תפילה מיוחד ליום השואה (יום השואה – Observance of Yom HaShoah). בסידור המסורתי אין סדר תפילה ייחודי ליום השואה אלא כוללים את זיכרון הנרצחים בברכות ובתפילות שונות המזכירות את הרוגי המלכות. על כן, סדרי התפילה לציון יום השואה בסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה הם מקוריים ואינם מבוססים על מבנה התפילה המסורתי (מלבד סדר התפילה לתשעה באב וליום השואה בסידור שערי תפילה המבוסס בחלקו על סדר התפילה לתשעה באב).

סדר התפילה לציון יום השואה בסידור משכן תפילה מורכב מקטעי קריאה שונים. בתחילת סדר התפילה מדליקים המתפללים ששה נרות לזכר ששה מיליון היהודים שנרצחו. לאחר הדלקת הנרות קוראים המתפללים שירים שכתבו חנה סנש, דן פגיס, נלי זק"ש, פרימו לוי ואברהם שלונסקי על הצורך לזכור את מה שקרה. המתפללים קוראים עדויות של ילדים שמצאו את מותם בשואה, עדויות של ילדים שנולדו לניצולי שואה ועדויות של ילדים שנולדו לחסידי אומות עולם. הם קוראים גם עדויות של ניצולי שואה בעלי תפקידים משמעותיים בתנועה הרפורמית בגרמניה, ארצות הברית, בריטניה וישראל – הרב לאו בק, הרב הוגו גרין (שהיה נער בהיותו באושוויץ), הפסיכיאטר ד"ר ויקטור פראנקל והרבה רגינה יונס (שהייתה האישה הראשונה שהוסמכה לרבנות בגרמניה ב-1935 ונרצחה באושוויץ ב-1944). סדר התפילה

ממשיך עם תפילת אל מלא רחמים, העיקר ה-12 מתוך 13 עיקרי האמונה על פי הרמב"ם ושיר הפרטיזנים בידיש. סדר התפילה ליום השואה בסידור משכן תפילה נחתם בקריאת קדיש יתום. כאלטרנטיבה לנוסח המסורתי של קדיש יתום יכולים המתפללים לקרוא קדיש יתום מאת אלי ויזל. הנוסח של אלי ויזל זהה לנוסח המסורתי מלבד זאת שבסוף כל שורה מופיע שם של מחנה ריכוז או גטו באנגלית:

(משכן תפילה 2007, 533)

4.1.3 השאיפה הרפורמית לאחדות האומות ולשלוט עולמי

בתחילת סעיף 4.1.2.3 ציינתי כי היהדות הרפורמית ביקשה להדגיש את ערכיה האוניברסאליים של היהדות. זאת משום שהיהדות הרפורמית ראתה את עצמה כבעלת תפקיד בהפיכת אומות העולם לישות הרמונית אחת המאמינה באותו האל המונותאיסטי. מסיבה זו היא גם ראתה יתרון בפיזורו של העם היהודי בעולם כולו ולא שאפה בתחילתה לקיבוץ גלויות ולתקומה מדינית. במצע פיטסבורג מ-1885 טוענים אנשי התנועה כי הם "סבורים שהיהדות מציגה את התפיסה העילאית של רעיון האלוהים [...]". הם טוענים שהיהדות היא-היא "אשר שימרה רעיון אלוהים זה עבור האנושות וגוננה עליו בתורת האמת

הדתית המרכזית" (מאיר 1989, 447). היהדות הרפורמית ראתה בנצרות ובאסלם שותפות-דרך למטרה זו. ולמעשה, בהיותן שתי דתות גדולות במספר מאמיניהן, הן עוזרות בהגשמת המטרה :

הואיל והנצרות והאסלם דתות-בת הן ליהדות, מעריכים אנו את השליחות שהפקידה בידן ההשגחה העליונה לסייע בהפצת האמת המונותיאסטית והמוסרית. מודים אנו כי רוח האנושיות הרחבה של תקופתנו היא לנו בעלת ברית בהגשמת שליחותנו, ולפיכך מושיטים אנו יד של אחווה לכל המשתפים עמנו פעולה בכינונה של מלכות האמת והצדק בין בני אדם. (שם, 448)

גם במצע קולומבוס משנת 1937 מציגים את המטרה הזו, לאחד את האנושות תחת אמונה באל אחד, כהגדרת מהותה של היהדות – "אף על פי שצמחה מתוך חיי היהודים, בשורתה כלל-אנושית היא, בהיותה שואפת לאחד את האנושות ולהביאה לידי שלמות תחת מלכות שדי" (שם, 449). מצע קולומבוס מציין גם שמטרתו של העם היהודי היא להביא לביטול כל צורה של עבודת אלילים ושעליו לשתף פעולה עם כל מי שיכול לעזור לו בכך – "אנו רואים לעצמנו חובה היסטורית לשתף פעולה עם כל אדם כדי לכונן עלי אדמות מלכות אלוהים, מלכות של אחווה אוניברסאלית, של צדק, של אמת ושל שלום" (שם, 450). גם במצע סן פרנסיסקו משנת 1976, אותו מצע שנכתב לאחר השואה ולאחר הקמת מדינת ישראל ועל כן הוא מדגיש את צרכיו הייחודיים והלאומיים של העם היהודי ולא רק את גישתו של העם היהודי לעמים הסובבים אותו, יש התייחסות למשימתה של היהדות הרפורמית לאחד את אומות העולם. אך ההתייחסות הזו אינה מבוטאת במילים מפורשות ואיננה מוגדרת, מדובר רק ב"הגשמה משיחית" (שם, 454), ב"תקווה] משיחית שהאנושות סופה להיגאל" (שם, שם), וב"ציפיות משיחיות" (שם, 456). ייחודו של מצע סן פרנסיסקו הוא בכך שהקמת מדינת ישראל נתפסת בו כעדות לאפשרות לשלום ולהרמוניה בין העמים שלהם מייחלת היהדות הרפורמית :

דורות קודמים של יהודים רפורמיים היו חדורים בטחון לאין שיעור בכוח הטובה הטמון באנושות. אנו, שחוינו חוויות נוראות, נאלצנו לחזור ולאמץ את גישתה המציאותית של מסורתנו באשר ליכולת האדם להִרְע. ואף על פי כן מעולם לא אמר עִמְנו נואש. שארית הפליטה של השואה, משזכתה בחיים, נאחזה בהם, טיפחה אותם ובהתעלותה מעל לאסון הנורא, הראתה לאנושות שאין להכניע את רוח האדם. מדינת ישראל, שנוסדה ומתקיימת בכוח רצון החיים של העם היהודי, עדות היא למה שמסוגל להגשים עם מאוחד בהיסטוריה. עצם קיומו של היהודי מתריס נגד הייאוש; הישרדות העם היהודי מעניקה לאנושות ערובה לתקווה. (שם, שם)

במצע פיטסבורג מ-1999, כמו במצעים הקודמים לו, מוצגת השאיפה לאחדות כחלק מ"קירוב ימות המשיח", כשאיפה ל"דו-שיח ולפעילות משותפת עם בני האמונות האחרות בתקווה שיחד נביא שלום, חופש וצדק אל העולם" (קצבורג-יונגמן 2007, 361). במצע מפורטת גם הנכונות של התנועה הרפורמית לקבל לשורותיה משפחות מעורבות מבחינה דתית (שם, 362). כמו כן, ייחודו של מצע פיטסבורג מ-1999 הוא באזכור של סבלו של העם היהודי בעבר תוך הודאה בכך שגם לעמים אחרים אירעו אסונות: "למרות מעשי רשע שכמותם לא ברא השטן שבוצעו נגד בני עמנו, והסבל שנגרם לבני אנוש אחרים, אנו ממשיכים להחזיק באמונה שהשותפות בין האדם לאלוהים תימשך לנצח" (קצבורג-יונגמן 2007, 360).

4.1.3.1 "ויבוא כל בשר להשתחוות לפניך": משימת העם היהודי לאחד את כל העמים תחת אלוהים אחד

אף כי היהדות איננה דת מיסיונרית, השאיפה התנ"כית היא שכל עמי העולם יכירו ויאמינו באל אחד ולא באלים ואלילים שונים. בסידור התפילה המסורתי יש בפסוקי דזמרה ביטויים רבים לשאיפה זו. בחלקו הראשון של מזמור הודו לה' (דברי הימים א' ט"ז, ח'–ל"ו) יש שלושה קטעים המביעים אותה: הראשון, "הודו לה' קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילותיו" (דברי הימים ט"ז, ח'); השני, "ספרו בגויים את-כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול ה' ומהולל מאוד ונורא הוא על-כל-אלוהים: כי כל-אלוהי העמים אלילים וה' שמיים עשה:" (דברי הימים א' ט"ז, ח'). מזמור זה כלול בסידורים מנהג אמריקה ו-UPB 1940(3). כל שלושת הקטעים כלולים במזמור בסידור מנהג אמריקה, ואילו מ-UPB 1940(3), שבו יש תרגום אדקוטי לאנגלית של המזמור ללא מקורו בעברית, הושמטו שני הקטעים הראשונים והמתפללים קוראים רק את הפסוק הראשון ("make known His doings among the peoples" – UPB 1940, 339). משאר הסידורים מזמור הודו לה' הושמט, בין אם משום שפסוקי דזמרה הושמטו כולם או משום שרק מזמור הודו לה' הושמט מפסוקי דזמרה. במזמור יהי כבוד ה' לעולם בפסוקי דזמרה כתוב "ישמחו השמיים ותגל הארץ, ויאמרו בגויים ה' מְלֶךְ: ה' מְלֶךְ, ה' מְלֶךְ, ה' ימלוך לעולם ועד". מזמור זה הושמט מכל הסידורים הנחקרים בעבודה.

אף כי ביטויים לשאיפה לאחדות של כל העמים תחת אמונה באל אחד כפי שהם קיימים בנוסח המסורתי של סידור התפילה הושמטו מהסידורים הנחקרים, אין להסיק מכך כי שאיפה זו אינה קיימת בסידורי היהדות הרפורמית. לאורך כל הסידורים השונים יש ביטויים מקוריים בנושא שנכתבו במיוחד עבורם. בסידור מנהג אמריקה, במקום המשפט "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" בברכת עבודה

בתפילת העמידה, כתוב: "ותחזינה כל-ממלכות הארץ אורך ואמיתך ויבוא כל-בשר להשתחוות לפניך" (מנהג אמריקה 1872, 48). בברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה בסידור *UPB* 1940 (3) כתוב " Yea, מנך, בהתבסס על הפסוק "וְהִבִּיאֹתִים אֶל הַר קְדֹשִׁי וְשִׁמְחֹתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלְתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל מְזִבְחֵי כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים" (ישעיהו נ"ו, ז'), יש בברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה ב-*UPB* 1940 (2) הכרה בכך שלא כל המתפללים בבתי הכנסת הרפורמים בארה"ב הם יהודים: Also the sons of the stranger that join themselves to the Lord and hold fast to His covenant, even them will I bring to My holy mountain and make them joyful in My house of prayer. For My house shall be called a house of prayer for all peoples. (*Ibid.*, 332) אך מלבד שלוש הדוגמאות הללו, רוב הקטעים שנכתבו בסידורים השונים על השאיפה לאחדות כל העמים באמונה באלוהים אחד מציינים כי מימושה של שאיפה זו היא משימתו של העם היהודי וזוהי תרומתו לשאר אומות העולם: " When others worshipped gods indifferent to goodness, our mothers and fathers found the One whose law unites all people in justice and love (שערי תפילה 1974, 97). בסדר התפילות לתשעה באב וליום השואה בסידור *שערי תפילה*, מסבירים המתפללים את משימתם זו ביתר פירוט:

Our mission involves other peoples. Jews do not live alone. As a result of what the world has done to us, it may find a way to save itself. By now it must admit that we do have in our possession the key to survival. We have not survived centuries of atrocities for nothing.

This is what I think we are trying to prove to ourselves, desperately, because it is desperately needed: in a world of absurdity, we must invent reason; we must create beauty out of nothingness. (שם, 588)

רבים מן הנוסחים המקוריים והתרגומים לאנגלית מדברים בבירור על משימה, על שליחות. בסידור *UPB* 1892 מתרגמים את המשפט "ובנו בחרת וקרבתנו לשמך הגדול סלה באמת" מברכת אהבת עולם שבקריאת שמע וברכותיה כך (הדגשה שלי): " Thou hast set us apart as the priests of Thy law; Thou hast sanctified us with a holy mission unto mankind (UPB 1892, 161). כך גם בברכת אהבת עולם בקריאת שמע וברכותיה ב-*UPB* 1940 (4) ובשערי תפילה (3) (הדגשה שלי):

שערי תפילה(3):

:(4)1940UPB

Consecrate us anew to **the task** to which our fathers joyfully dedicated themselves: to speed the dawn of the new day when **all men will be united in brotherhood, and, with one accord, will acclaim Thee their Father and their God.** (UPB1940, 355)

May we find the will to consecrate ourselves anew to **the task** of all generations: to speed the dawn of the new day when **all will be united in friendship and peace, and with one accord will acclaim You their Eternal God.**

(שערי תפילה 1975, 84)

גם בברכת תשובה בתפילת העמידה ב-UPB1940(3) יש שימוש במילה 'task' (הדגשה שלי):

Enlighten us that we may approach this **sacred task** with an understanding of **the message that we bring.** May we be filled with zeal for knowledge lest ignorance leave us powerless. Strengthen Thou our faith, that we may kindle the light of Thy presence in the hearts of others. (UPB1940, 350)

בברכת תשובה בנוסח המסורתי אין כלל אזכור של העמים האחרים אלא בקשה של המתפללים מאלוהים שישלב אותם עצמם לדרכו, ואילו בנוסח של UPB1940 המתפללים מבקשים מאלוהים שיעזור להם להשיב עמים אחרים לדרכו.

ברכת דעת בתפילת העמידה ב-UPB1940(3) רואה במשימה זו חובה (הדגשה שלי) וזאת למרות

שבברכת דעת בנוסח המסורתי לא נאמר דבר על שליחות של העם היהודי הנוגעת לשאר האומות:

O Lord, Creator of all the world, Thou hast blessed man with noble powers. Teach us to seek the good that we may use these powers. We thank Thee for the **duty of bearing Thy word unto the children of men.** (*Ibid.*)

4.1.3.2 תקווה לשלום עולמי

הסידורים הרפורמיים המדגישים את משימת העם היהודי להביא לאחדות בין העמים מציינים כי המשמיה הזו תביא גם לשלום עולמי, וכך ברכת שים שלום בתפילת העמידה הופכת מתפילה לשלום פנימי בעם ישראל לתפילה לשלום כלל עולמי:

שִׁים שְׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה [...] עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ. נוסח מסורתי:

Grant us peace [...] and enable Israel to be its messenger unto the peoples of the earth. (*Ibid.*, 324) 1940UPB(1):

O Lord, God of all the world, show Thou the pathway of peace unto all the children of men. Imbue them with the desire for brotherliness and goodwill which alone can bring enduring peace. May the nations realize that the triumphs of war turn to ashes and justice and righteousness are better than conquest and dominion; for it is not by might nor by power, but by Thy spirit that the blessings of peace can be made secure. (*Ibid.*, 350) 1940UPB(3):

We are Israel: our prophets proclaimed an exalted vision for the world. שערי
[...] We are Israel, taught to beat swords into plowshares, commanded to תפילה(2):
pursue peace. (שערי תפילה 1975, 76)

המתפללים בסידור שערי תפילה, בסדר התפילות לתשעה באב וליום השואה, תולים את התקווה לשלום עולמי בעברו למוד הסבל של העם היהודי:

The intelligent heart does not deny reality. We must not forget the grief of yesterday, nor ignore the pain of today. But yesterday is past. It cannot tell us what tomorrow will bring. If there is goodness at the heart of life, then its power, like the power of evil, is real. Which shall prevail? Moment by moment we choose between them. If we choose rightly, and often enough, the broken fragments of our world will be restored to wholeness.
[...] O God, help us to build Your kingdom, one human world united in heart and soul!
(שם, 575)

בניגוד לסידור מנהג אמריקה שיצא לאור בשנת 1872, לסידור UPB 1892 ולסידור משכן תפילה שיצא לאור בשנת 2007, סידור UPB 1940 יצא לאור במהלך מלחמת העולם השנייה וסידור שערי תפילה יצא לאור לקראת סופה של מלחמת ויאטנם. ניתן להניח שמהלך האירועים, שסופם נראה או לא נראה באופק למחברי הסידורים UPB 1940 ושערי תפילה, השפיע על נוסח הסידורים. בסידור שערי תפילה, שיצא לאור שלושה עשורים לאחר מלחמת העולם השנייה, יש ביטוי להתמודדות הרגשית של האדם המאמין עם עולם

שאינו אידיאלי, עם הידיעה שהעולם אינו עולם אוטופי ומהנקודה הזו מנסים המתפללים להגיע לעולם טוב יותר. בסידור *שערי תפילה*, בניגוד לקודמיו, יש ביטוי להתפכחות זו בקיומו של סדר תפילה לתשעה באב וליום השואה וסדר תפילה נוסף לציון סבלות-העבר של העם היהודי (In Remembrance of Jewish Suffering). הקטע הבא הוא מסדר התפילה In Remembrance of Jewish Suffering: We look back, knowing that the past cannot be undone; but it can be redeemed, today and tomorrow. We look ahead. Is not hope better than despair? Out of all our losses must come the spirit's triumph: to cling to life, to live for justice, to walk with integrity, until the day when all will dwell in a happier world. (שם, 410)

4.1.3.3 חסידי אומות עולם

כמו בסידור *שערי תפילה*, גם בסידור *משכן תפילה* לא מתעלמים מאסונות שקרו במהלך ההיסטוריה לעם היהודי בגלל עמים אחרים. אך בסידור *משכן תפילה*, כהמשך לגישה המובעת במצע פיטסבורג מ-1999 שם נקשר סבלו של העם היהודי בעבר עם סבלם של עמים אחרים לאורך ההיסטוריה, מדגישים את העובדה כי לא כל בני אותם העמים התנהגו כך אלא היו מי שעזרו, גם במחיר סיכון חייהם שלהם. כך, בסדר התפילה ליום השואה בסידור *משכן תפילה*, יום השואה – In Observance of Yom HaShoah, מוקירים גם את חסידי אומות העולם.

באחד מחלקי סדר התפילה ליום השואה, קוראים המתפללים עדויות של ניצולי שואה וכן של קרובי משפחה של חסידי אומות עולם. למשל, בעדותו של קלאוס דרייסן (Klaus Dreissen), גרמני, לא יהודי, הוא מספר על אמו שבמשך יותר מ-4 שנים החביאה אישה יהודייה, לילי וולף, שעבדה אתה באותה החנות. בעדות יש ביטוי לסבלם של גרמנים לא-יהודים בשנות השלטון הנאצי:

My mother, Martha Dreissen, hid a Jewish woman for over 4 years during the Holocaust. Because she and Lilli Wolff were partners, their business was destroyed on the Kristallnacht. Those who tried to stop the Nazis suffered also. Many non-Jews suffered because they tried to help. (משכן תפילה 2007, 526)

המתפללים קוראים בסדר תפילה זה גם את עדותה של חיה בליצר המספרת כי חייהם של סבה ושל אמה ניצלו בזכות לא-יהודי מברלין שהחביא אותם במרתף ביתו לאחר ליל הבדולח (שם, 327).

4.2 השינוי ביחס לכמיהה לשיבת ציון ולתנועה הציונית והשפעת השינוי על היחס לתשעה באב

4.2.1 הכמיהה לשיבת ציון ויחס היהדות הרפורמית לתנועה הציונית

בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה המשיכה תנועת הרפורמה ברובה הגדול להתנגד לציונות המדינית, אף על פי שלא נפקד בה מקומם של ציונים פעילים, הן בשורות הרבנים והן מחוצה להן. [...] ברם, החל במחצית הראשונה של שנות השלושים חלה תזוזה קולקטיבית מדיכוטומיה ברורה זו. לא זו בלבד שהציונים בתנועת הרפורמה נעשו נועזים יותר, אלא שמתנגדיהם ויתרו להם פעם אחר פעם, מרצונם או בעל כורחם. לבסוף, במשך שנות מלחמת העולם השנייה, חשו ה"לא-ציונים" כי הפכו לזרים בביתם הם. [...] משנוסדה מדינת ישראל הפך כמעט כל יהודי רפורמי – אף אם לא היה ציוני במלוא מובן המילה – לכל הפחות לידידה ולתומכה. (מאיר 1989, 374)

כזכור מסעיף 4.1.2.3, ישנה סתירה בסיסית בין האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית ככזו השואפת לאיחוד והרמוניה של היהודי עם העולם הגדול לבין השאיפה הציונית המדינית להגדרת זהותו של היהודי כאדם באמצעות שיוך לטריטוריה, לשפה, לדת ולאומה מסוימת אחת. מראשיתה הביעה התנועה הרפורמית התנגדות לכל שאיפה ציונית (אם כי לא מנעה זאת ממי שראו בכך צורך). כך בשנת 1920 דחה איגוד הרבנים המתקדמים את הצהרת בלפור, משום שלפי השקפת האיגוד ישראל אינה אומה אלא עדה דתית, אך מצד שני תמך בהחלטת חבר הלאומים המאפשרת ליהודים המעוניינים לחיות בארץ ישראל לעשות זאת (שם, 374).

בניגוד לאירופה, שבה היו היהודים נתונים למרות שלטונית המתעמרת בהם בשל יהדותם או המתערבת באופן פולחני, בארצות הברית נהנו היהודים מחופש דתי מוחלט מצד השלטונות ובתמורה לכך הביעו את נאמנותם לארץ, לתרבותה ולשלטונה:

מאז ה-4 ביולי 1776 [יום הכרזת עצמאותה של ארה"ב], עת הגיע לקיצו הלילה הארוך והאפל של רדיפות, לא טיפחו היהודים עוד את השאיפה לחזור לארץ ישראל. [...] [הרב יצחק מאיר] וייס נקט גישה מעשית ביותר: "He who has a home, and is at home, cannot feel homesick... we do not wish to return to Palestine". לדבריו היה זה טבעי לגמרי לחדול מלהתפלל לאלוהים שיוליכנו בחזרה לארץ ישראל. "אין אנו רוצים [...] כל ארץ זולת ארץ זאת, שהיא ארץ זבת חלב ודבש" (רובינשטיין תשל"ג, 123).

דחיית השאיפה לשיבת ציון מוצהרת בריש גלי בהצהרת פיטסבורג מ-1885: "לא עוד רואים אנו בעצמנו לאום, כי אם עדה דתית, ולפיכך אין אנו מצפים לא לשיבה לארץ ישראל [...] ולא לחידוש אי אלה מן החוקים שעניינם המדינה היהודית" (מאיר 1989, 448).

אך התנגדות זו לרעיון שיבת ציון ולהכללתם של ביטויים ציוניים בסידור התפילה הלכה ורפתה במחצית השנייה של המאה העשרים לאחר עליית הנאצים לשלטון ועוד יותר לאחר השואה. בשנת 1935 נאם הרב אבא הלל סילבר, רב רפורמי ציוני, בוועידה של איגוד הרבנים המתקדמים: הרצאתו של סילבר בשנת 1935 הייתה התקפה מלומדת ומנומקת על מצע פיטסבורג ועל היהדות הרפורמית הקלאסית בכללה. התפוצה, על פי הבנת הנביאים, מעולם לא הייתה ברכה אלא אסון; שליחות ישראל איננה בבחינת דרגה גבוהה יותר של התפתחות רוחנית, אלא "אידיאל נאצל שהוא בבחינת פיצוי". האוניברסאליזם הרפורמי, השואף לגיייר את כל העולם, יונק מפאולוס יותר משהוא שואב מתורת הנביאים. אף על פי שסילבר לא דחה במלואם את רעיון השליחות או את האידיאל המשיחי הכלל-אנושי, הוא סירב לראות בזה או בזה תחליף ללאומיות היהודית. [...] כעבור שנתיים, בסעיף "ישראל" של מצע קולומבוס, בא איגוד הרבנים המתקדמים לקראת סילבר, כאשר אישר במונחים כלליים את שאיפותיה של הלאומיות היהודית. (שם, 378)

ניתן לראות את האהדה הגוברת לציונות המדינית בהתייחסות לגלי העלייה לארץ ישראל ועידודם במצע קולומבוס מ-1937:

בשיקומה של ארץ ישראל, הארץ שנתקדשה על ידי זיכרונות ותקוות, רואים אנו תקווה לחיים מחודשים לרבים מאחינו. אנו מצהירים כי מחובתם של כלל היהודים לסייע בבינויה כמולדת יהודית, בכך שיתאמצו להפכה לא למקלט לנידחים בלבד כי אם גם למרכז של תרבות יהודית וחיי רוח. (שם, 450)

יותר משרפתה התנגדותה לציונות לאחר הקמתה של מדינת ישראל ב-1948, קיבלה עליה היהדות הרפורמית בארה"ב את הציונות כחלק בלתי נפרד מהאידיאולוגיה שלה ואת החיבור בין עם ישראל לארץ ישראל, כך כתוב במצע סן פרנסיסקו מ-1976 (הדגשה שלי):

מדינת ישראל [העלתה] באמצעות הישגיה הרבים את הבנתנו את היהודים כעם לפסגות חדשות של שאיפות ומסירות. [...] בהיות הורתנו ולידתנו **כעברים במזרח הקרוב הקדום**, אנו מלוכדים יחד, ככל קבוצה אתנית אחרת, בקשרי שפה, ארץ, היסטוריה, תרבות ומוסדות. [...] אנו זכינו לחיות בתקופה בלתי-רגילה, תקופה שבה הוקמה **הממלכה היהודית השלישית במולדתו העתיקה של עמנו**. אנו

קשורים לארץ היא ולמדינת ישראל שנולדה בה מחדש בקשרים דתיים ואתניים עד אין ספור. תרבותה של מדינת ישראל העשירה אותנו ורוחה האמיצה האצילה עלינו. על פי דעתנו מציעה המדינה הזדמנויות מיוחדות במינן לביטוי עצמי יהודי. **יש לנו חלק ואחריות גם יחד בבניין מדינת ישראל**, בהבטחת בטחונה ובייצוב דמותה היהודית. **אנו מעודדים את העלייה לארץ** לאלה המבקשים למצוא הגשמה עצמית מרבית למען ציון. אנו תובעים שליהדות הרפורמית תינתן לגיטימציה ללא תנאי במדינת ישראל. (שם, 453-455)

במצע פיטסבורג משנת 1999 מכריזה התנועה הרפורמית כי אנשיה "מחויבים לישראל [...]", הם "מעודדים עלייה" והם "מחויבים לחזון מדינת ישראל המעלה על נס מתן זכויות אזרח, אדם ודת לכל תושבי הארץ" (קצבורג-יונגמן 2007, 363).

שילוב הגישה הציונית בתוך האידיאולוגיה הרפורמית היה תהליך שהתרחש לאורך שנות ה-30 וה-40 של המאה העשרים. בשיאו של התהליך הבלוטי הידיעות על השואה בשנות ה-40 את הקיטוב הרעיוני בין המתנגדים לציונות בתנועה הרפורמית לתומכים בה. לשניהם הייתה אותה המטרה – להציל את העם היהודי מפני כליון, אלא שמצד אחד עמדו המתנגדים לציונות שביקשו לשלב את היהודים בתוך החיים האמריקאים כפתרון לאנטישמיות ומן הצד השני ראו התומכים בציונות בהשתלבות זו סכנת התבוללות, והתוצאה הסופית של אנטישמיות והתבוללות היא זהה:

חסידה של הגישה הראשונה ראו עצמם נאמנים למצע העקרונות של פיטסבורג מ-1885, ובדרך כלל גם היו רדיקלים יותר בהתנגדותם לציונות. זו נראתה בעיניהם כביטוי "לא-אמריקני", המשלים בדיעבד עם הטענות האנטישמיות על זרות יהודית. לעומתם, רבים מחסידה של התפיסה השנייה השתייכו לתנועה הציונית, בנוסף לחברותם בתנועה הרפורמית. לדעתם, לא רק שההזדהות הציונית לא סתרה את ראיית העולם הרפורמית האוניברסליסטית, אלא להפך, היא אפשרה להם להמשיך ולדבוק באמונתם האופטימית שניתן להשתלב ב"אמריקה", כי הציעה להם אמצעי התגוננות מפני סכנותיה הרוחניות המבוללות של אותה "אמריקה" עצמה. (שיף 2005, 425-426)

ככל שהתבררו ממדי ההרג באירופה בשנות ה-40 וככל שהלכה והתעמקה פעילותה של יהדות ארה"ב למען רווחת היהודים לאחר השואה ולמען כינונה של מדינת ישראל כך גברה ההזדהות עם הציונות כאידיאולוגיה (לדרהנדלר 2005, 453-454). גם בהקדמה של סידור **שערי תפילה** קושרים ביחד את השואה ואת הקמתה של מדינת ישראל באותו משפט כגורמים המשפיעים על הגותה של היהדות הרפורמית:

And we Jews have also experienced the Holocaust and the rebirth of Israel – events that loom large in our consciousness. To these, in particular, have we attempted a response.

(שערי תפילה 1975, xii)

ובהקדמה של סידור משכן תפילה כלולה הציונות כחלק מן האידיאולוגיות שהשפיעו על עריכתו של הסידור ועל אופן המחשבה של היהדות הרפורמית האמריקאית נכון לתקופת הסידור :

Jewish prayer invites interpretation [...]. The choices were informed by the themes of Reform Judaism and Life: social justice, feminism, Zionism, distinctiveness, human challenges. (משכן תפילה 2007, ix)

4.2.1.1 תפילות שעניינן תקווה לשיבת לציון ולתקומה מדינית לפני הקמת מדינת ישראל ולאחריה

כזכור מהמבוא לעבודה, חלקיה השונים של תפילת שחרית של יום חול, כפי שהם בסידור המסורתי, תוקנו, נוסחו וגובשו בתקופות שונות, לרוב כשהעם היהודי היה נתון לשלטון זר. עצם הרעיון של תפילת קבע, בניגוד לתפילה אישית ספונטנית, התקבע בפולחן היהודי כבר בימי בית שני כשבית המקדש עמד על תלו ותפילת הקבע נתפסה כהשלמה לעבודת הפולחן בבית המקדש (היינימן תשמ"א, 1011). אך חלקיה השונים של תפילת הקבע, בתוכם אלה של שחרית של יום חול (נושא עבודה זו), תוקנו, נוסחו וגובשו בתקופות שונות – כשבית המקדש השני, שנבנה בשנת 516 לפנה"ס, עמד על תלו וגם לאחר חורבנו כשבארץ ישראל התקיים יישוב יהודי רוב הזמן תחת שלטון זר (שלטון פרס עד 332 לפנה"ס, שלטון הלניסטי עד 167 לפנה"ס, שלטון שושלת חשמונאי עד 37 לפנה"ס ושלטון רומי עד 324 לספירה). לאחר חורבן בית המקדש בשנת 70 לספירה בוטלה האוטונומיה היהודית שהתקיימה תחת שלטון רומי. בשנת 136 לספירה, בעקבות כשלון מרד בר כוכבא, הוגלתה שארית היישוב היהודי בארץ ישראל לבבל. גם בימי הביניים, כשהעם היהודי התפזר במזרח התיכון ובאירופה, תוקנו תפילות ונוספו ברכות או נוסחים לסידור התפילה וגובשו אופיו. על כן, סידור התפילה משקף את תקוותיו ורצונותיו של עם שאינו עצמאי בארצו ושמאוחר יותר גלה מארצו ושארף לחזור אליה ואל שלטון עצמאי שלו בה.

יש חלקים בתפילת שחרית המקובלת היום שנקבעו עוד בסדר העבודה בבית המקדש (כגון ברכת עבודה בתפילת העמידה וקריאת שמע וברכת אמת ויציב שבהן היו הכוהנים מברכים את העם) (שם, 1012),

יש שנקבעו בסוף תקופת התנאים¹⁴ (כמו הכלל שיש לומר את קריאת שמע וברכותיה ותפילת העמידה ברצף זו אחרי זו) (שם, 1014) ויש שבימי הביניים (קריאת פסוקי דזמרה בתפילת הבוקר היא מנהג שכנראה הושרש במאה השלישית לספירה) (שם, 1014). בימי התנאים נקבעו מספר הברכות בתפילות ותוכן, אך לא היה נוסח מחייב. בימי האמוראים¹⁵ נקבעו כללים מחייבים ובסוף ימי הגאונים¹⁶ החלו לכתוב סידורים שלמים (שם, 1015). סידור התפילה לפי נוסח אשכנז, הוא סידור התפילה שעליו מבוססים הסידורים הרפורמיים הנחקרים בעבודה זו, משקף בעיקרו את הנוסח שבמחזור ויטרי שכתבתו הושלמה ב-1208 והוא מיוחס לתלמידיו של רבי שלמה יצחקי (רש"י) (שחי בצרפת בשנים 1040-1105) (מדן תשמ"א, 1017). אם כך, ברוב התקופות שבהן נוסח הסידור והתפילות השונות שבו נוסחו, תוקנו וגובשו היה העם מפוזר בא"י תחת שלטון רומי ובבבל ולאחר מכן גם במדינות המזרח התיכון ובאירופה. מכאן, ניתן להבין שסידור התפילה המסורתי שופע בקשות ואיחולים לתקומה מדינית יהודית בארץ ישראל.

יש בסידור התפילה המסורתי ששה ביטויים מרכזיים לשאיפה לתקומה מדינית בארץ ישראל:

1. הפסוק **"ואמרו הושיענו אלוהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגויים"** ממזמור הודו לה' בפסוקי דזמרה:

פסוק זה הושמט מכל הסידורים, בין אם משום שפסוקי דזמרה הושמטו כולם (UPB 1892 ושערי תפילה) או משום שהמזמור הושמט מפסוקי דזמרה בסידור (משכן תפילה) או משום שהפסוק הושמט מהמזמור הכלול בסידור (מנהג אמריקה ו-UPB 1940).

2. המשפט **"אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו מהרה לאורו"** בברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה:

המשפט הושמט מכל הסידורים הנחקרים בעבודה זו מלבד מסידור משכן תפילה¹⁷.

3. המשפט **"והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ ותוליכנו קוממיות לארצנו"** בברכת אהבת עולם שבקריאת שמע וברכותיה:

המשפט הושמט מכל הסידורים הנחקרים בעבודה זו מלבד מסידור משכן תפילה.

¹⁴ התנאים הם חכמי המשנה שפעלו בארץ ישראל במאות ה-1 וה-2 לספירה, לאחר חורבן בית המקדש.

¹⁵ האמוראים פעלו בארץ ישראל ובבבל מחתימת המשנה ועד לחתימת התלמוד – מאה 3 עד מאה 5 לספירה.

¹⁶ הגאונים פעלו בארץ ישראל ובבבל מסוף המאה ה-6 או ה-7 ועד לאמצע המאה ה-11.

¹⁷ סידור משכן תפילה מתייחס למשפט זה בברכת יוצר מאורות בהערות השוליים הבאה:

Classic Reform prayerbook authors in the Diaspora consistently omitted this line with its mention of Zion from the liturgy because of their opposition to Jewish nationalism. With the restoration of this passage to *Mishkan T'filah*, our movement consciously affirms its devotion to the modern State of Israel and signals its recognition of the religious significance of the reborn Jewish commonwealth. David Ellenson. (משכן תפילה, 2007, 60)

4. המשפט "צור ישראל, קומה בעזרת ישראל ופדה כנאומך יהודה וישראל" בברכת אמת ויציב

שבקריאת שמע וברכותיה :

המשפט הושמט מהסידורים מנהג אמריקה, UPB 1892 ו-UPB 1940 ומופיע במלואו בסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה.

5. **ברכת קיבוץ גלויות** בתפילת העמידה :

הברכה הושמטה מ-UPB 1940, משערי תפילה (2), משערי תפילה (3) ומשערי תפילה (4).

ברכת קיבוץ גלויות בנוסח המסורתי מייחלת באופן מובהק לעצמאות מדינית יהודית בארץ ישראל ולעלייה של כל פזורות העם לארץ ישראל. בסידורים מנהג אמריקה ו-UPB 1892 מוותרים על השאיפה לקיבוץ גלויות בארץ ישראל ומעדיפים חירות ושלוש בין העמים. כמו בסידורים הקודמים לו, גם בברכת קיבוץ גלויות משערי תפילה (1) אין בקשה לקיבוץ הגלויות אלא לחירות בכל העולם, אך בניגוד לסידורים הקודמים יש כאן גם בקשה לישועה של הנוזקים לכך. זאת אומרת שיש בקשה אישית של העם היהודי לעזרה עבור עצמו בתוך בקשה אוניברסלית. משערי תפילה (5) שולבה תפילת הבינונו במקום הברכות האמצעיות של תפילת העמידה והיא כוללת את המשפט המייצג את ברכת קיבוץ גלויות. בסידור משכן תפילה מקבלת הברכה את השם 'ברכת חירות' והיא דומה לברכה משערי תפילה (1), אלא שבמקום "ושא נס לפדות עשוקינו" כתוב במשכן תפילה "ושא נס גדול לעשוקינו" (משכן תפילה 2007, 86) ושינוי נוסח זה אינו בעל משמעות מבחינת עבודה זו :

<u>נוסח מסורתי:</u>	<u>מנהג אמריקה:</u>	<u>1892UPB:</u>
תקע בשופר גדול לחרותנו,	תקע בשופר גדול לחרות כל-	Grant, O Lord, that the trumpet-
ושא נס לקבץ גלויותינו וקבצנו	העמים ושא נס לייחדם בברית	sound of freedom be heard
יחד מארבע כנפות הארץ.	שלום וקרובם אליך לעבדך	throughout all lands, and all nations
ברוך אתה ה', מקבץ נדחי עמו	באמת. ברוך אתה ה', חובב עדת	enjoy the blessings of true liberty;
ישראל	לאומים.	(UPB 1892, 166)
	(מנהג אמריקה 1872, 44)	

<u>שערי תפילה(1):</u>	<u>שערי תפילה(5):</u>	<u>משכן תפילה:</u>
<u>ברכת חרות:</u>	<u>הביננו:</u>	<u>ברכת חרות:</u>
תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא	ונפוצותינו מארבע כנפות הארץ	תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס גדול
נס לפדות עשוקנו, וקול דרור	תקבץ.	לעשוקינו, וקול דרור ישמע בארבע כנפות
ישמע בארבע כנפות הארץ.	(שערי תפילה 1975, 109)	הארץ. ברוך אתה, ה', פודה עשוקים.
ברוך אתה, ה', פודה עשוקים.		(משכן תפילה 2007, 86)
(שערי תפילה 1975, 64)		

6. ברכת בניין ירושלים שבתפילת העמידה:

הברכה הושמטה מ-UPB 1892, UPB 1940, שערי תפילה(2), שערי תפילה(3) ושערי תפילה(4). היא נוסחה מחדש במנהג אמריקה, שערי תפילה(1) ומשכן תפילה. בשערי תפילה(5) היא כלולה בתפילת הביננו והנוסח זהה לנוסח המסורתי.

בנוסח המסורתי של ברכת בניין ירושלים מבקשים המתפללים לשוב לירושלים ולכונן בה מחדש את בית המקדש. בסידור מנהג אמריקה אין המתפללים מבקשים לשוב לירושלים אלא שאלוהים ישכון בקרבם באשר הם נמצאים. בשערי תפילה(1) מייחלים המתפללים לשלומם של היושבים בירושלים אך אינם מבקשים לחזור אליה וכך גם במשכן תפילה. בשערי תפילה(5) משולבת תפילת הביננו בתפילת העמידה והמשפט המייצג בה את ברכת בניין ירושלים נותר זהה לנוסח המסורתי. למעשה, גם בסידורים שבהם לא הושמטה הברכה אין שום אזכור של התקווה לשוב לעצמאות מדינית בארץ ישראל¹⁸.

¹⁸ ראו את נוסחי הברכה בסעיף 4.2.2.1.

ניתן לראות אם כך את השינוי ההדרגתי שעשתה התנועה הרפורמית האמריקאית ביחסה אל רעיון שיבת ציון ותקומה מדינית – מדחייה לקבלה. בעוד הסידורים *מנהג אמריקה*, *UPB* 1892 ו-*UPB* 1940 לא עודדו שיבה לארץ ישראל ואף ויתרו עליה למען קיום בטוח ושליט במקום מושבם, בסידורים *שערי תפילה ומשכן תפילה* מקבלים את רעיון התקומה המדינית בארץ ישראל, מבינים את הצורך של חלקים בעם ישראל לעלות לארץ ישראל אך לא מעודדים את העלייה לישראל באופן מפורש. אם משווים זאת לנאמר בהצהרת קולומבוס משנת 1937, שקדמה ל-*UPB* 1940, ניתן לראות שאף שהצהרה טוענת כי סיוע להקמתה של מדינה יהודית היא חובתו של היהודי הרפורמי, טענה זו אינה באה לידי ביטוי בברכות ובחלקים שנבחנו לעיל בסידור התפילה. גם במצע סן פרנסיסקו משנת 1976, שנכתב לאחר פרסום הוצאתו לאור של סידור *שערי תפילה*, ובמצע פיטסבורג משנת 1999, שהשפיע על ניסוח סידור *משכן תפילה*, יש עידוד מפורש לעלייה לארץ ישראל אך נוסחי הברכות והתפילות האלה בסידור עמומים יותר ביחסם לעלייה לארץ ישראל.

לאחר השואה ועוד יותר מכך לאחר הקמת מדינת ישראל השתנה יחס התנועה הרפורמית לתנועה הציונית והיא הפכה לתומכת שלה. לאחר הקמת המדינה יצאו לאור הסידורים *שערי תפילה ומשכן תפילה* ושני הסידורים הללו מתייחסים למדינת ישראל המודרנית בתפילותיהם. גם בסידור התפילה המסורתית קיימות תוספות המתייחסות באופן פרטני למדינת ישראל והן נכתבו במהלך שנות קיומה, ביניהן התפילה לשלום מדינת ישראל, מי שברך לחיילי צה"ל ומי שברך לשבויים ולנעדרי צה"ל אשר קוראים המתפללים בתפילת שחרית של שבת. שלוש התפילות הללו (תפילה לשלום המדינה, מי שברך לחיילי צה"ל ומי שברך לשבויים) אינן כלולות בתפילות השבת בסידור *שערי תפילה* ואילו בסידור *משכן תפילה* כלולה רק התפילה לשלום המדינה (משכן תפילה 2007, 377) אך לא שתי התפילות האחרות. אך יש בסדרי התפילה ליום חול בסידורים *שערי תפילה ומשכן תפילה* תפילות וברכות אחרות שמדינת ישראל במרכזן ושנושאן הוא עם ישראל שכבר שב לארץ ישראל ולא רק מייחל ליום שבו ישוב אליה. כך, בנוסח האלטרנטיבי של סידור *משכן תפילה* לברכת עבודה בתפילת העמידה, יכולים המתפללים לקרוא את שירו של סטנלי פי חייט (Stanley F. Chyet) שבו כתוב, בין היתר:

Who'd have dared shape the thought?

That we would come again to this antique rubble.

And that some definition of ourselves would grope forth from these stones? (שם, 93)

זאת בנוסף לשיריהם של משוררים ופזמונאים ישראלים המתורגמים לאנגלית וכלולים בסידור משכן תפילה לכל אורכו.

סידור שערי תפילה וסידור משכן תפילה מתאפיינים גם בסדרי תפילה שלמים המוקדשים למדינת ישראל. בסידור שערי תפילה יש סדר תפילה ליום השבת שלפני יום העצמאות ("On the Sabbath before Yom Ha-atsma-ut", שערי תפילה 1975, 412-414) וסדר תפילה ליום העצמאות ("תפילות ליום העצמאות Service for Yom Ha-atsma-ut", שם, 590-611). במשכן תפילה יש סדר תפילה ליום הזיכרון לחללי צה"ל (יום הזכרון – Israeli Memorial Day – Yom Hazikaron – (משכן תפילה 2007, 534-537) וסדר תפילה ליום העצמאות של מדינת ישראל (יום העצמאות – Yom Haatzma-ut – Israel Independence Day) (שם, 538-553).

בסדר התפילה ליום השבת שלפני יום העצמאות בשערי תפילה מקדישים המתפללים את תפילתם לארץ ישראל שעליה מבוססת אמונתם ומזכירים את החיים העצמאיים שהתנהלו בה עוד בימי התנ"ך. כמו כן, יש ביטוי לשינוי הגישה של התנועה הרפורמית ביחסה לארץ ישראל, מאזור גיאוגרפי שהיה מזוהה עם עברו של העם היהודי ולא יותר מכך לאזור שהוא מושא התקוות של העם היהודי גם היום:

Today we turn our thoughts to the land of Israel. It is the cradle of our faith, a land hallowed by memories of kings, and prophets, of poets and sages. In all ages of our history, and in all the lands of our dispersion, we have remembered it with love and longing.

(שערי תפילה 1975, 412)

זאת ועוד, המתפללים בסדר תפילה זה מודים בבירור על הקמתה של מדינת ישראל: "Blessed are the eyes that behold Israel in its ancient land of promise! [...] With gratitude we recall the devotion of Israel's builders and the valor of its defenders" (שם, שם).

סדר התפילה ליום העצמאות בסידור שערי תפילה ("תפילות ליום העצמאות – Service for Yom

Ha-atsma-ut", שם, 590-611) מורכב מהדלקת נרות ומקריאת שירים של חנה סנש ("אשרי הגפרור") ואביגדור המאירי ("מעל פסגת הר הצופים"), פסוקים מהתנ"ך, קריאת שמע וברכותיה, תפילת העמידה בתוספת קטעי קריאה מהתלמוד הירושלמי, קטעים שנכתבו ליום העצמאות בסידור זה וציטוטים מאת חיים וייצמן ובנימין זאב הרצל ומנאמו של הרב יעקב פטוחובסקי בכנס הראשון של התנועה הרפורמית בירושלים בשנת 1970. נאומו של פטוחובסקי כולל ציטוטים רבים המביעים מורת רוח מהשיבה בגולה

ולא בארץ ישראל, ביניהם: "זריתנו בארצות, היינו חרפה לשכנינו – Why were we so long strangers in lands not ours" (שם, 606). הנאום נחתם בציטוט הבית השני משירו של אביגדור המאירי, "מעל פסגת הר הצופים", שם יש ביטוי לקיבוץ גלויות ולשיבת ציון: "מעל פסגת הר הצופים, שלום לך ירושלים. / אלפי גולים מקצות תבל, נושאים אליך עיניים" (שם, 611).

סדר התפילה ליום הזיכרון של חללי צה"ל במדינת ישראל בסידור משכן תפילה נפתח בהקדמה המתארת את אופיו של יום הזיכרון בישראל (משכן תפילה 2007, 534). את סדר התפילה הזה חותמים המתפללים בתפילת 'אל מלא רחמים' לחללי צה"ל. בנוסח 'אל מלא רחמים' בסידור משכן תפילה מביעים המתפללים את זיקתם למדינת ישראל ולארץ ישראל ומביעים שייכות אליה. גם בתרגום לאנגלית המילה 'ארצנו' מתורגמת באות גדולה – our Land:

To the souls of those among our people	המצא מנוחה נכונה
who bravely gave their lives for the redemption of our Land ,	תחת כנפי השכינה,
grant clear and certain rest with You	במעלות קדושים וטהורים,
in the lofty heights of the sacred and pure	כזוהר הרקיע מזהירים,
whose brightness shines like the very glow of heaven.	לנשמות כל גיבורי עמנו,
	שמסרו נפשם על גאולת

ארצנו.

(שם, 536)

עצם השימוש במילה 'ארצנו' והתרגום ל-our Land באות גדולה הם משמעותיים מבחינת הגישה של התנועה הרפורמית לרעיון הציוני ולצורך שלה להדגיש את תחושת השייכות שלה לארץ ישראל. סדר התפילה ליום העצמאות במשכן תפילה מורכב מששה קטעים ממגילת העצמאות המלווים בקריאת פסוקים מהתנ"ך, מהתלמוד ומהשירה העברית המודרנית כשבכל אחד מהקטעים מדליקים המתפללים נר בין קריאת קטע ממגילת העצמאות לקריאת הציטוטים השונים. לפני הדלקת הנר הראשון קוראים המתפללים את הקטע הבא מתוך מגילת העצמאות: "בארץ ישראל קם העם היהודי [...] לאחר שהוגלה העם מארצו בכח הזרוע, שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית" (שם, 538). לפני הדלקת הנר השני קוראים המתפללים את הקטע הבא מתוך מגילת העצמאות:

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקדמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית. (שם, 540)

למעשה, בקריאת שני הציטוטים הללו ממגילת העצמאות מביעה התנועה הרפורמית הסכמה מלאה עם התנועה הציונית ומבטלת כל רעיון אידיאולוגי קודם שדחה את השאיפה לעצמאות מדינית מחודשת בארץ ישראל.

4.2.2 יחס התנועה הרפורמית לבנייה מחודשת של בית המקדש ולסדר התפילות לתשעה באב

מכיוון שהיהדות הרפורמית התנגדה בראשית דרכה לתקומה מדינית מחודשת בארץ ישראל ולשיבת ציון, היא התנגדה גם לבנייה מחודשת של בית המקדש. בגלל התנגדות זו, במשך תקופה ארוכה מאוד לא ציינו בקהילות הרפורמיות את יום תשעה באב כיום אבל ותענית. עם השינוי ביחס היהדות הרפורמית לשיבת ציון ולתנועה הציונית חל גם שינוי ביחס לתשעה באב.

4.2.2.1 בנייה מחודשת של בית המקדש

שתי ברכות בתפילת העמידה בנוסח המסורתי מביעות את תקוות המתפללים לבנייה מחודשת של בית המקדש ולחידוש עבודת האל ופולחן הקרבנות כפי שהיה נהוג לפני חורבנו, אלה הן ברכת בניין ירושלים וברכת העבודה:

<u>ברכת בניין ירושלים:</u>	<u>ברכת עבודה:</u>
ולירושלים עירך ברחמים תשוב	רצה ה' אלוהינו בעמך ישראל ובתפילתם
ותשכון בתוכה כאשר דיברת	והשב את העבודה לדביר ביתך
ובנה אותה בקרוב בימינו בניין עולם	וְאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִילַתְּם בְּאַהֲבָה תִקְבַּל בְּרִצּוֹן,
וכסא דוד מהרה לתוכה תכין.	ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך.
ברוך אתה ה', בונה ירושלים.	ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים.
	ברוך אתה ה', המחזיר שכינתו לציון.

בחינת יחס הסידורים השונים לבנייה מחודשת של בית המקדש כוללת בחינה של התמודדותם עם שתי ברכות אלה. נראה כי שתי הברכות הללו היו קיימות עוד כשבית המקדש השני עמד על תלו. על ברכת בניין ירושלים בנוסח המסורתי נאמר כי "חתימתה הייתה בתחילה 'הבוחר בציון' [...] או 'השוכן בציון' [...];

אולם לימים נהפכה לבקשה על העיר החרבה ועל בניין בית המקדש" (אלבוגן 1972, 41). וכך גם במקרה של ברכת העבודה :

ברכת עבודה היא ברכה עתיקת יומין, אשר הונהגה כבר בתקופת הבית השני. המשנה במסכת תמיד אומרת כי ברכה זאת היא אחת משלוש הברכות הנאמרות במקדש לאחר סיום הקרבת קרבן תמיד היומי. אמירת ברכה זאת בסיום תפילת העמידה מקבילה לאמירתה בסיום הקרבת קרבן התמיד היומי בבית המקדש, שהרי תפילת העמידה משמשת תחליף להקרבת הקרבנות לאחר החורבן. ואף-על-פי-כן ברור כי הנוסח שבידינו אינו זהה לנוסח הנאמר במקדש. הרי במקדש לא התפללו "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" כאשר ציון ובית המקדש עמדו על תילם, אבל עיקר התוכן זהה. (אנגל תשס"ג, 353)

עוד מראשיתה זנחה היהדות הרפורמית את התקווה לבנייה מחודשת של בית המקדש, אם מסיבות של חוסר עניין בתקומה לאומית מחודשת ומתחושת סיפוק ממקום המגורים הנוכחי או מדחייה אידיאולוגית של כל עבודת הפולחן שאותה מייצג בית המקדש¹⁹. נראה כי עוד לפני פועלו של יצחק מאיר וייס והתגבשותה של התנועה הרפורמית האמריקאית החלו בתי כנסת רפורמיים בארצות הברית לשנות את אופן התייחסותם לתשעה באב כיום אבל לאומי. כך, למשל, מסופר על בית הכנסת "הר סיני" שבבולטימור שנוסד ב-1842 :

בשלוש השנים הראשונות לקיומו, ציין בית הכנסת ככל הנראה את תשעה באב בכמה ממנהגי האבלות המסורתיים, אך בשנת 1845 שאל החזן מקס סוטר, האם יש טעם להתאבל על חורבנה של המדינה היהודית; כאשר מתאבלים על משהו, משמעות הדבר שרוצים היו להשיבו, הסביר. אולם לא הייתה תקופה בכל ההיסטוריה שבה זכו היהודים לחרות דתית ואזרחית כה רבה כמו בארה"ב; יתר על כן, "אם נתאבל על בית המקדש וירושלים, מה יחשבו שכנינו הנוצרים? שאין אנו חשים אהבת אמת לארץ זו, וליבנו אינו דבק בה!" (רובינשטיין תשל"ג, 46)

לעומת בית הכנסת "הר סיני", בבית הכנסת "אנשי אמת" באולבני שבניו יורק, שנוסד על ידי וייס בשנת 1850 והיה בית כנסת רפורמי מיום הקמתו, כן נהגו לציין את תשעה באב גם לאחר שוייס עבר משם לסינסינטי (שם, 54). על-פי אריה רובינשטיין, במהדורה הראשונה של סידור *מנהג אמריקה* (אשר הייתה מיועדת לכלל הקהילות היהודיות בארה"ב, הן האורתודוקסיות והן הרפורמיות) נכלל סדר תפילה לתשעה

¹⁹ לדיון מפורט ביחס הסידורים והתנועה הרפורמית לעבודת הקרבנות, ראו סעיף 5.1.

באב והוא כלל קינות ואת קריאת מגילת איכה (שם, 126-127). כמו כן, רובינשטיין מציין שבשנת 1861 "הכריז וייס על אמונתו בט' באב כיום אבל לאומי" (שם, 127). עם זאת, אין לסדר תפילות כזה זכר במהדורה השנייה של סידור *מנהג אמריקה* משנת 1872, המהדורה המיועדת לקהילות הרפורמיות בלבד והיא הנחקרת בעבודה זו.

במצע פיטסבורג משנת 1885 נדחית למעשה האפשרות לחידוש עבודת הקרבנות ובדחייה זו כרוך ויתור על תקווה לבנייה מחודשת של בית המקדש: "[...] אין אנו מצפים לא לשיבה לארץ ישראל, לא לחידוש עבודת הקרבנות בידי בני אהרון, ולא לחידוש אי אלה מן החוקים שעניינם המדינה היהודית" (מאיר 1989, 447-448). אין טעם לצפות, אם כך, שבסידור *UPB1892*, שנוסח לאחר הצהרה זו ומתבסס על עקרונותיה, יהיה איזשהו זכר לתקווה מחודשת לבנייתו של בית המקדש, קל וחומר סדר תפילה המיועד לתשעה באב.

במצע קולומבוס משנת 1937, שבעקבותיו נערך *UPB1940*, יש התייחסות חיובית יותר לקיומם של טקסים יהודיים שבמצע פיטסבורג נשללה זכות קיומם (שם, 452). אך אין כל התייחסות במצע קולומבוס לבית המקדש וגם לא לתשעה באב.

מצע סן פרנסיסקו משנת 1976 נכתב לכבוד חגיגות המאה להיווסדה של התנועה הרפורמית בארצות הברית אין דיבור מפורש על בית המקדש ואין אזכור של עבודת הקרבנות, אך יש הכרה בסבלו של העם היהודי בעבר וישנה דרישה לזכור סבל זה:

אנחנו עדיו של האלוהים שאין ההיסטוריה חסרת משמעות. אנו מצהירים שבעזרת ה' יש לאל ידם של בני אדם להשפיע על גורלם. אנו מקדישים עצמנו, כפי שהקדישו עצמם דורות היהודים שקדמו לנו, לפעול ולחכות ליום שבו "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" [ישעיה י"א, ט]. (שם, 456)

במצע פיטסבורג מ-1999 אין כל אזכור של פולחן הקרבנות או של בית המקדש. המילה 'פולחן' נזכרת במצע בהקשר של פעילות חברתית וקידום מעשי צדק חברתיים (קצבורג-יונגמן 2007, 361-362).

ברכת בניין ירושלים הושמטה מהסידורים *UPB 1892* ו-*UPB 1940* (על כל גרסאות התפילה שבו) ומשערי תפילה (2), משערי תפילה (3), משערי תפילה (4) ומשערי תפילה (5). היא נוסחה מחדש בסידורים *מנהג אמריקה*, שערי תפילה (1) ומשכן תפילה. בברכת בניין ירושלים בסידור *מנהג אמריקה* מוותרים למעשה המתפללים על בנייה מחודשת של בית המקדש כמקום פיזי לעבודת האל ומבקשים את נוכחות האל בקרב המתפללים באשר הם נמצאים ולא את חזרתם של המתפללים ושל אלוהים לירושלים. בשערי

תפילה (1) אין תקווה לבנייה מחודשת של בית המקדש, אך יש רצון להחזיר את ירושלים למוקד הרעיון היהודי. אותו נוסח של שערי תפילה (1) חוזר גם בסידור משכן תפילה – גם שם אין תקווה לבנייה מחודשת של בית המקדש, אך יש רצון להחזיר את ירושלים למוקד הרעיון היהודי וכמו בשערי תפילה גם במשכן תפילה ירושלים היא המקום שממנו יצאו התורה והמסר של העם היהודי לעולם כולו:

מנהג אמריקה:
שכון בקרבנו ה' אלוהינו ורוח קודשך הופע עלינו כאשר נתת אותנו לברית עם לאור גויים. קדש את שמך על מקדישי שמך. ברוך אתה ה' הנקדש בנו לעיני גויים. (מנהג אמריקה 1872, 46)

שערי תפילה (1), משכן תפילה:
ולירושלים עירך ברחמים תפנה, ויהי שלום בשעריה ושלווה בלב יושביה, ותורתך מציון תצא ודברך מירושלים. ברוך אתה, ה', נותן שלום בירושלים. (שערי תפילה 1975, 65; משכן תפילה 2007, 90)

ברכת עבודה הושמטה מ-UPB 1940 (2), מ-UPB 1940 (3), מ-UPB 1940 (4), משערי תפילה (2), משערי תפילה (3), משערי תפילה (4) ומשערי תפילה (5). היא נוסחה מחדש במנהג אמריקה, UPB 1892, UPB 1940 (1), שערי תפילה (1) ומשכן תפילה²⁰.

בניגוד לסידורים הקודמים לו, אין בסידור משכן תפילה התעלמות מוחלטת מקיומו של בית המקדש בעבר. בקטע שכתבה שלומית גרוסברג, שאותו קוראים המתפללים במקום תפילת יזכור בסדר התפילה ליום הזיכרון, מוזכר קיומו של בית המקדש בעבר:

You created a Land of Peace and in it is the City of Peace,
in which stood a **Temple of Peace**;
but peace has not come yet.
(משכן תפילה 2007, 535)

4.2.2.2 סדר התפילות לתשעה באב

למעשה, סדר התפילות העיקרי לתשעה באב ביהדות המסורתית נאמר בתפילת ערבית, במהלכה שרים המתפללים קינות, קוראים את קריאת שמע וברכותיה, את תפילת העמידה הכוללת תוספות מיוחדות

²⁰ ראו סעיף 5.1.

לתשעה באב ואת מגילת איכה. בסעיף זה נבחנות שתי תוספות הנאמרות על ידי המתפללים בתפילת העמידה בערבית, מנחה ושחרית של תשעה באב. לברכת גאולה נוספת תפילת עננו:

עננו ה' עננו ביום צום תעניתנו, כי בצרה גדולה אנחנו. אֶל תִּפֹּן אֶל רִשְׁעֵנוּ, וְאֵל תִּסְתֵּר פְּנֵיךָ מִמֶּנּוּ, וְאֵל תִּתְעַלֵּם מִתַּחֲנִינֵנוּ. הִיָּה נָא קָרוֹב לְשׁוֹעֵתֵנוּ, יְהִי נָא חֶסֶדְךָ לְנַחֲמֵנוּ, טָרֵם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיָּה טָרֵם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשַׁמַּע: כִּי אַתָּה ה' הָעוֹנֶה בַּעַת צָרָה, פּוֹדֶה וּמְצִיל בְּכָל עֵת וְצוּקָה. בְּרוּךְ אַתָּה ה', הָעוֹנֶה בַּעַת צָרָה.

לברכת בניין ירושלים נוספת תפילת נחם:

נחם ה' אלוהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים, ואת העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה. האבלה מבלי בניה, והחרבה ממעונותיה, והבזויה מכבודה, והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי, כאישה עקרה שלא ילדה. ויבלעה לגיונות, ויירשוה עובדי פסילים, ויטילו את עמך לחרב, ויהרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון במר תבכה, וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על חלליהם, כי אתה ה' באש הצתה, ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור: ואני אהיה-לה, נאום-ה', חומת אש סביב, ולכבוד אהיה בתוכה: ברוך אתה ה', מנחם ציון ובונה ירושלים.

תוספות אלה אינן כלולות בתפילת העמידה בסידורים *מנהג אמריקה*, *UPB*, 1892, *UPB*, 1940 *תושכן תפילה* ואין כל התייחסות לתשעה באב בסידורים אלה. הסידור היחיד המתייחס לתשעה באב הוא סידור *שערי תפילה* בסדר תפילה הקושר את יום השואה לתשעה באב.

בשנת 1946 נעשה נסיון לקשר בין השואה לתשעה באב כאשר הרב הרפורמי דוד פוליש מאילינוי ביקש לקיים יום צום בתשעה באב "כדי לזכור יחד עם חורבן הבית הראשון והבית השני 'את האסון שקרה לנו במאה העשרים'", אך יוזמתו לא התקבלה (שיף 2005, 445-446). סידור *שערי תפילה* יוצא דופן בהתייחסותו לתשעה באב לעומת שאר הסידורים משום שהוא כולל סדר תפילה מיוחד לציון תשעה באב ויום השואה תחת השם "תפילות לתשעה באב וליום השואה – Service for Tish'a be-Av and Yom Hasho-ah" (שערי תפילה 1975, 573-589). תפילת העמידה בסדר התפילה הזה אינה תפילת העמידה בנוסחה המלא אלא היא כוללת רק את שלוש הברכות הראשונות (אבות, גבורות וקדושה) ולאחריהן תפילת הבינו (קיצור הברכות האמצעיות). לאחר תפילת הבינו אומרים המתפללים את תפילת עננו, כשהשינוי היחיד בנוסח הוא במשפט הפתיחה:

תפילת עננו – נוסח מסורתי:

עננו, ה', עננו **ביום צום תעניתנו**,

כי בצרה גדולה אנחנו.

אל תפן אל רשענו,

ואל תסתר פניך ממנו,

ואל תתעלם מתחינתנו.

תפילת עננו – שערי תפילה:

עננו, ה', עננו **ביום זכרון יגוננו**,

כי פעמים רבות באה צרה עלינו.

אל-תפן אל-רשענו,

ואל-תסתר פניך ממנו,

ואל-תתעלם מתחינתנו. (שם, 584-585)

המשפט הפותח את התפילה הוא "עננו ה', עננו **ביום זכרון יגוננו**" (שם, 585) במקום "עננו ה', עננו **ביום צום תעניתנו**". ניתן להבין מכך שצום אינו חלק הכרחי מיום התענית כפי שהוא ביהדות המסורתית. כמו כן, הנוסח של **שערי תפילה** מזכיר סבל שחוה העם היהודי בעבר ואינו טוען לתחושות מצוקה בהווה. לאחר תפילת עננו קוראים המתפללים **בשערי תפילה** את תפילת נחם (שם, 586-585) הזוהה לתפילת נחם בנוסח המסורתי.

התייחסות נוספת לתשעה באב ולחורבן ירושלים בסידור **שערי תפילה** ניתן לראות בסדר התפילות ליום העצמאות שם קוראים המתפללים נאום שחיבר פטוחבסקי לכבוד כנס ותפילה שנערכו על ידי ה-CCAR לראשונה בירושלים בשנת 1970 ובו המשפט הפותח: "ארוכה הדרך ומכאיבה מחורבן ירושלים ועד בניינה" (שם, 610).

נראה כי יש לשואה ולהקמת מדינת ישראל קשר לשינוי היחס לתשעה באב וכינונו מחדש כיום אבל בסידור **שערי תפילה**. במצע סן פרנסיסקו משנת 1976 נאמר כי "אין ההיסטוריה חסרת משמעות" (מאיר 1989, 456). ניתן לראות זאת כהודאה בכך שהשואה, הקמת מדינת ישראל ואירועים אחרים ערערו את הצורך של היהדות הרפורמית לעשות את אותם שינויים מרחיקי לכת שביקשה התנועה לעשות במציעה הקודמים בזהותם היהודית של החברים בה כדי להוכיח את טמיעתם המלאה בחברה הכללית. נוצר צורך לתת דגש נוסף לזהותם היהודית של אנשי התנועה הרפורמית (הדגשה שלי):

אנו ממשיכים לחקור את האירועים יוצאי הדופן של הדור האחרון, בבקשנו להבין את משמעותם ולשלב אותה בימינו אנו. **באה השואה וניפצה לרסיסים את האופטימיות קלת הדעת שלנו** בכל הנוגע לאנושות ולהתקדמותה הבלתי-נמנעת. **באה מדינת ישראל והעלתה באמצעות הישגיה הרבים, את הבנתנו את היהודים כעם** לפסגות חדשות של שאיפות ומסירות. האיומים הנרחבים על חירות האדם, הבעיות הנובעות מהתפוצצות המדע החדש ומהגידול המתמיד בעוצמת הטכנולוגיות, והריקנות

הרוחנית של חלק כה רב מתרבות המערב – כל אלה לימדונו **לסמוך פחות על ערכי החברה הסובבת**

אותנו ולהדגיש את אותם ערכים במשנת היהדות שתוקפם עומד לעד. (שם, 453)

גם לאחר ההוצאה לאור של סידור *שערי תפילה* הביעו אנשים מרכזיים ביהדות הרפורמית צורך לקשור בין השואה לתשעה באב. כך כותב פטוחובסקי בשנת 1981:

There might indeed be room for legitimate argument as to whether the memory of the destruction of European Jewry is best kept alive by designating a new day in the Jewish calendar [...], or whether the purpose would not be better served by so revising the liturgy of the Ninth of Abh as to make that day expressive also of the destruction and persecutions of the twentieth century. The former would be a means of expressing the spontaneous reactions of the generation most immediately involved. The latter would provide historical perspective, even as it would invest a traditional fast day with a new significance.

(Petuchowski 1998/1981, 134)

אך הקשר בין תשעה באב ליום השואה אינו בא לידי ביטוי בסידור *משכן תפילה* ואין כל התייחסות ליום תשעה באב בסידור *משכן תפילה*.

4.3 זהות אמריקאית

מבחינת נוסח התפילה, הניצנים הראשונים לרפורמה ביהדות ארצות הברית נראו כבר בשנת 1824 והשינויים שהתבקשו היו בעיקר לשוניים – נשמעה דרישה לתרגום חלקים מן התפילה לאנגלית, שפתם של המתפללים:

עדת "בית אלוהים" שבצ'רלסטון, אשר התארגנה בתקופה הקולוניאלית, נקטה במנהג הפורטוגזי, ורבים מאנשיה היו דור רביעי או חמישי באמריקה. בשנת 1824 תבעו 47 מחברי "בית אלוהים" מחבר הפרנסים הנהגת שינויים בתפילת השבת: הם דרשו שהתפילה תקוצר, שחלק יהיה בלשון האנגלית, ושתינתן דרשה באנגלית בכל שבת. כאשר נדחתה עצומה זו, פרשו 12 מחברי בית הכנסת, וביחד עם כמה לא-חברים הם יסדו את ה-Reformed Society of Israelites. (רובינשטיין תש"ל, 40)

התפילה באנגלית היא אחד המאפיינים של היהדות הרפורמית האמריקאית. על-כן סידור התפילה *מנהג אמריקה* שנועד לאחד את כלל הקהילות הרפורמיות בארה"ב סביב סידור תפילה אחד מלווה בתרגום לאנגלית לכל אורכו וגם בסידורים הנחקרים בעבודה זו שיצאו לאור לאחר *מנהג אמריקה יש לשפה*

האנגלית נוכחות ניכרת. אלא שלא די בשפה האנגלית כדי לקבוע את אופיים האמריקאי של הסידורים, ולכן יש לבחון גם את תוכן הסידורים. שנה לאחר הקמת ה-Reformed Society of Israelites נשא מנהיגה נאום:

במידה רבה היה זה שיר הלל לאמריקה: לנוכח מעלותיה הטבעיות והפוליטיות, אמר, היא בבחינת "ארץ ההבטחה שדובר בה בכתבי הקודש הקדומים שלנו", לא פחות ולא יותר. ועל כן, כל עוד דבקה אמריקה באידיאלים שלה, אין ליהודים צורך ב"מדבר אבנים" (ארץ ישראל) או ב"אי מלא ביצות" (המושבה היהודית שביקש מרדכי עמנואל נוח לייסד על האי גרנד איילנד שבמדינת ניו יורק). כל צורכיהם יתמלאו ב"ארץ מאושרת זו", שבה הם מתגוררים זה מכבר. (מאיר 1989, 267)

נשאלת השאלה כיצד מתמודדים הסידורים הנחקרים בעבודה זו עם תפילות שעניינן חיי היומיום בארץ ישראל וכן כיצד באה בהם לידי ביטוי באופן מפורש עובדת היותם של המתפללים אזרחי ארצות הברית.

4.3.1 התאמת תפילות שעניינן החיים היומיומיים בארץ ישראל לחיים היומיומיים באמריקה

במרכזה של הפרשה השנייה בקריאת שמע וברכותיה (פרשת 'והיה אם שמוע תשמעו') עומד אופייה של החברה היהודית בארץ ישראל כחברה חקלאית, שפרנסתה העיקרית תלויה בחקלאות וקיומה תלוי בפוריותה של האדמה:

והיה אם-שמע תשמעו אל-מצוותי אשר אנוכי מצווה אתכם היום, לאהבה את ה' אלוהיכם ולעבדו, בכל-לבבכם ובכל-נפשכם: ונתתי מטר-ארצכם בעתו, יורה ומלקוש, ואספת דגנך ותירושך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן-יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחוויתם להם: וחרה אף-ה' בכם, ועצר את-השמיים ולא-יהיה מטר, והאדמה לא תתן את-יבולה, ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ה' נותן לכם: (דברים י"א, י"ג-ט"ז)

פרשה זו, שבה הותנו תנובתה ופוריותה של הארץ בקיום מצוות, הושמטה מכל הסידורים הנחקרים בעבודה זו מלבד מסידור מנהג אמריקה²¹. ניתן להסביר את אי-השמטתה מסידור מנהג אמריקה בכך ששמה של הארץ שבה התיישבו בני ישראל לא כתוב במפורש בפרשה זו (אם כי יש להניח שהדבר ברור מאליו). היהדות הרפורמית בתקופת הוצאת סידור מנהג אמריקה ראתה בהתיישבות יהודית בארה"ב כמעין אתחלתא דגאולה (מאיר 1989, 263-264). קישורה המרומז של פרשה זו עם אדמת ארה"ב דווקא ולא עם אדמת ארץ ישראל מקבל חיזוק בתרגום לאנגלית של וייס לפסוק "ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה

²¹ ראו גם סעיף 5.2.1.1

ומלקוש ואספת **דגנך** ותירושך ויצהרך" (מנהג אמריקה 1872, 34) : " [...] then will I send rain for your land in its due season, the first rain and the latter rain, that thou mayest gather in thy **corn**, thy wine and thy oil" (שם, 35). נראה כי אין זה מקרה שהתרגום של וייס לדגן הוא corn. תירס הוא הגידול החקלאי הנפוץ ביותר בארה"ב והוא גם הדגן המזוהה ביותר עם אמריקה (Gibson and Benson 2002). מקרה אחר של התאמת נוסח התפילה לחיי היום-יום בארה"ב ניתן לראות בברכת ההודאה בתפילת העמידה. על פי היהדות מתחילה יממה בשקיעת החמה ומסתיימת בה, זאת בניגוד לחשיבה הנוצרית-מערבית שלפיה היממה מתחילה בזריחת החמה ומסתיימת עם זריחת החמה. על כן, בברכת ההודאה בתפילת העמידה אומרים המתפללים בנוסח המסורתי (הדגשה שלי) :

נודה לך ונספר תהילתך על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך,
ועל נסיך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך **שבכל עת, ערב ובוקר וצהריים**.

הטוב כי לא כלו רחמיך, והמרחם כי לא תמו חסדיך [...]

בכל סידור התמודדו באופן שונה עם הביטוי "שבכל עת, ערב ובוקר וצהריים" – *במנהג אמריקה* הושמטו המילים "ערב ובוקר וצהריים" מנוסח הברכה, הנוסח העברי של הברכה ב-UPB 1892 זהה לנוסח המסורתי אך בתרגום לאנגלית הפכו את הזמנים, גם ב-UPB 1940 שמרו על הנוסח המסורתי בעברית אך בתרגום לאנגלית הניסוח כללי יותר, *בשערי תפילה* נהגו כמו ב-UPB 1892 – הנוסח העברי זהה לנוסח המסורתי אך בתרגום לאנגלית שינו את סדר הזמנים ו**משכן תפילה** הנוסח העברי והתרגום לאנגלית שמרו על סדר הזמנים שקיים בנוסח המסורתי :

<u>מנהג אמריקה:</u> שבכל עת	<u>1892UPB:</u> שבכל עת, ערב ובוקר וצהריים	<u>1940UPB(1):</u> שבכל-עת ערב ובוקר וצהריים
at all times	At all times, morning, noon and night. (UPB 1892, 170)	day by day (UPB 1940 324, 325)
(מנהג אמריקה 1872, 48, 49)		
<u>1940UPB(2):</u> שבכל-עת, ערב ובוקר וצהריים	<u>שערי תפילה(1):</u> שבכל-עת, ערב ובוקר וצהריים	<u>משכן תפילה:</u> שבכל עת, ערב ובוקר וצהריים
day by day (UPB 1940, 336)	at all times, morning, noon and night	at every time of day: evening, morning and noon
	(שערי תפילה 1975, 67, 68-67)	(משכן תפילה 2007, 94)

4.3.2 ייעוד הסידור הרפורמי ליהודי האמריקאי – לפני הקמת מדינת ישראל ולאחריה

בסעיף זה נבחנים הסידורים UPB 1940, שערי תפילה ומשכן תפילה. סידורים אלה התמודדו עם עליית כוחה של הציונות (UPB 1940) ועם קיומה של מדינת ישראל כעובדה מוגמרת (שערי תפילה ומשכן תפילה) ובדקתי בהם את שמירת הזהות האמריקאית של המתפללים ואת ניסיונם ליישב את זהותם האמריקאית עם תמיכתם במדינה נוספת.

אין שום ביטוי מפורש לזהותם האמריקאית של המתפללים בתפילות ליום חול בסידור UPB 1940. ייתכן שהביטוי היחיד להיותם אמריקאים היא העובדה כי השפה האנגלית היא שפת התפילה בסידור ביחד עם השפה העברית.

לעומת UPB 1940, בסידור שערי תפילה יש ביטויים מפורשים לא מעטים לזהותם האמריקאית של המתפללים בו. הסידור מביע תמיכה במדינת ישראל ובמפעל הציוני אך בה-בעת מפריד הפרדה ברורה בין המתפללים בארצות הברית לבין יהודים החיים במדינת ישראל. בברכת העבודה בתפילת העמידה בשערי תפילה (1) מתרגמים את המשפט "שפוך רוחך עלינו, ותחינה ענינו בשובך לציון ברחמים" כך – Let our eyes behold Your presence **in our midst and in the midst of our people in Zion** המשפט החותם את הברכה "ברוך אתה, ה', המחזיר שכינתו לציון" תורגם כך – Blessed is the Lord, whose presence gives life **to Zion and all Israel** (שערי תפילה 1975, 66). הפרדה זו בין המתפללים בארה"ב לבין יהודים החיים בישראל חוזרת גם בנוסח האנגלי של ברכת עבודה בתפילת העמידה בסדר התפילה ליום העצמאות:

O Lord our God, may we, Your people Israel, be worthy in our deeds and our prayer.

Wherever we live, wherever we seek You – **in this land, in Zion restored**, in all lands –

You are our God, whom alone we serve in reverence. (שם, 602)

יש בהפרדה זו כדי לבטא את נאמנותם של המתפללים לארה"ב, היא מראה כי על אף תמיכתם במדינת ישראל, הם אינם מהגרים אליה. כמו כן, יש בכך ביטוי לשְׁבָתָם של יהודים מחוץ לארץ ישראל מבלי שהם מבקשים לשוב אליה – בניגוד לסידור המסורתי שבו כל אזכור שְׁבָתָם של יהודים בגולה מלווה באיחולי שיבה לציון.

בסדר התפילה לתשעה באב וליום השואה בשערי תפילה קושרים המתפללים את סבל השואה לסבל

הנפגעים מהפצצת האטום על הירושימה ונגסקי ולמעשה קושרים את זהותם היהודית ביחד עם זהותם האמריקאית:

The world is not the same since Auschwitz and Hiroshima. The decisions we make, the values we teach must be pondered not only in the halls of learning, but also before **the inmates of extermination camps and in the sight of the mushroom of a nuclear explosion.** (שם, 579)

בנוסף לכל אלה, יש בסידור שיערי תפילה פרק בשם Songs and Hymns, שם יש אסופה של פיוטים, של שירי הלל באנגלית וגם של שירים לאומיים-אמריקאים: America the Beautiful (שם, 763), ההמנון האמריקאי (שם, 764), ולצדם ההמנון של מדינת ישראל, התקווה (שם, 765).

יש בסידור שיערי תפילה גם ביטויים עמומים, וייתכן שהם עמומים בכוונה, ולא ניתן להבין מהם בבירור אם המתפללים משייכים עצמם לארה"ב או לישראל. בתוספת מקורית בתפילת העמידה בשערי תפילה (2) מבקשים המתפללים לברך את ארצם ואת אומתם: " Bless our land with plenty and our nation with peace " (שם, 80). גם בנוסח האנגלי של ברכת גבורות בתפילת העמידה בשערי תפילה (5)

מברכים המתפללים את האומה: " O Source of all that we are and have, teach us to use our gifts in Your service, for the well-being of our nation and our world " (שם, 107). אך במילים 'land' ו-'nation' הכוונה היא כנראה בכל זאת לארה"ב וזאת משום שבחלק אחר בהמשך הסידור ישנה ברכה בשם For Our People and Our Nation (שם, 452) והיא במפורש ברכה לארה"ב ולעם האמריקאי (תידון בהמשך סעיף זה). בתוספת מקורית בתפילת העמידה בשערי תפילה (5) מבקשים המתפללים מאלוהים שישפיע על האומה ועל אזרחיה, שיברך את אותם ואת תושביה ב'אומץ אזרחי':

Our God, the Guide of humanity, let Your spirit rule **this nation and its citizens**, that their deeds may be prompted by a love of justice and right, and bear fruit in goodness and peace.

[...] Teach us to work for the welfare of all, to diminish the evils that beset us, and to enlarge **our nation's virtues. Bless our people with civic courage.** (שם, 109)

הדיבור על אומץ אזרחי ועל זכויות וחובות אזרחיות רווח בהחלטות התנועה הרפורמית לאורך השנים בכל הנוגע לפוליטיקה ולחברה האמריקאית (CCAR 1975b; CCAR 1975c) זאת משום שהיא לא ראתה את עצמה כתנועה דתית בלבד אלא גם כתנועה חברתית-לאומית. מתוך כך, ניתן להניח שבמילים nation ו-land הכוונה היא לארה"ב.

זהותם האמריקאית של המתפללים בסידור משכן תפילה באה לידי ביטוי לא בנוסח הקבע של התפילות השונות או בתרגומן לאנגלית אלא בנוסחים השונים של התפילה האלטרנטיבית. בנוסח האלטרנטיבי של ברכות ותפילות שונות לכל אורך הסידור יכולים המתפללים לקרוא, בין היתר, את כתביהם ושיריהם של משוררים ואנשי הגות יהודים-אמריקאים. בסדר התפילה ליום השואה בסידור משכן תפילה קוראים המתפללים, בין היתר, את עדויותיהם של ניצולים, ילדים של ניצולים וילדים של חסידי אומות עולם שהיגרו מאירופה (רובם מגרמניה) לארה"ב – עדותו של קלאוס דרייסן על אמו שהחביאה חברה יהודייה עד שהם כולם עזבו לארה"ב (משכן תפילה 2007, 526), עדותה של חיה בליצר על משפחתה שהוחבאה עד שהיגרו לארה"ב (שם, 527) ועדותו של הרב ליאו בק (שם, 529) שלאחר המלחמה לימד בהיברו יוניון קולג' בניו יורק. ניתן לסייג ולטעון שאין בהכרח קשר בין העובדה שנושאי העדות היגרו לארה"ב לבין זהותם האמריקאית של המתפללים בסידור זה משום שייתכן שעדויות אלה היו זמינות יותר לעורכי הסידור ותו לא. אך באותה מידה משובצים בחלקים אחרים של סידור משכן תפילה מקורות מתורגמים לאנגלית של יוצרים ישראלים שאין להם קשר לארה"ב וחומרניהם היו זמינים לעורכי הסידור באותה המידה.

בדומה לסידור שערי תפילה, הפרק החותם את סידור משכן תפילה הוא אסופת שירים וזמירות, רובם פיוטים עבריים ופסוקי תנ"ך מולחנים, אך יש גם שירים ישראלים מודרניים וגם שירים אמריקאים מודרניים. בין השירים האמריקאים ניתן למצוא את השיר Turn, Turn, Turn (שם, 664), Let My People Go (שם, 665), ההמנון האמריקאי (שם, 679), ההמנון הקנדי (שם, שם), God Bless America (שם, 680) ו-American the Beautiful (שם, 681).

בסידורים מסורתיים (אורתודוקסיים) שמודפסים בארה"ב מצורפות לעיתים לתפילת השחרית של שבת גם תפילה לשלום המלכות המברכת את הנשיא והשרים של הארץ שבה שוכנים המתפללים (הברכה אינה ייחודית לסידורים של קהילות אמריקאיות אלא קיימת בסידורים מסורתיים המיועדים לקהילות מתפללים ברחבי העולם) ותפילה לשלום חיילי צבא ארצות הברית. גרסאות שונות של תפילה זו לשלום המלכות קיימות גם בסידורים UPB 1940, שערי תפילה ומשכן תפילה.

סידור UPB 1940 :

Fervently we invoke Thy blessing upon our country and our nation. Guard them, O God, from calamity and injury; suffer not their adversaries to triumph over them, but let the glories of a just, righteous and God-fearing people increase from age to age. Enlighten

with Thy wisdom and sustain with Thy power those whom the people have set in authority, the President, his counselors, and advisers, the judges, law-givers and executives, and all who are entrusted with our safety and with the guardianship of our rights and our liberties. May peace and good-will obtain among all the inhabitants of our land; may religion spread its blessings among us and exalt our nation in righteousness. Amen. (UPB 1940, 148)

בסידור שיערי תפילה קיימת ברכה דומה תחת הכותרת For Our People and Our Nation, יש כאן ברכה המכוונת להנהגה של ארה"ב ולתושביה אך גם למדינת ישראל:

Bless our land and all its inhabitants. Prosper us in all our undertakings. Be with those whom we have chosen to lead us, that they may strive to establish justice and opportunity for all, and labor to bring peace to the family of nations.

Bless the household of Israel wherever they dwell. Be with us here, where we worship You in freedom. And may those who live under oppressive rule find release and liberty speedily, in our days.

May Your favor rest upon Israel, her land, her people. Protect her against hatred and war. Grant that the promise of her beginning may ripen into fulfillment, bringing comfort to those who seek refuge, light to those who dwell in darkness, new hope to all humanity.

And let us say: Amen. (שיערי תפילה 1975, 452)

בסידור משכן תפילה יש שני קטעי קריאה תחת הכותרת For Our Country, הראשון הוא תרגום לאנגלית של לקט פסוקים מישעיהו נ"ח המברכים את החברה (בסידור משכן תפילה הכוונה לחברה האמריקאית, כך ניתן להבין מהכותרת לעיל):

THUS SAYS ADONAI, This is what I desire:
to unlock the fetters of wickedness, and untie the cords of lawlessness;
to let the oppressed go free, to break off every yoke.
Share your bread with the hungry, and take the wretched poor into your home.
When you see the naked, give clothing, and do not ignore your own kin.

If you banish the yoke from your midst, the menacing hand, the evil speech;
if you offer compassion to the hungry and satisfy the famished creature —
then your light shall shine in darkness.

(משכן תפילה 2007, 376)

והשני הוא נוסח באנגלית של הברכה לשלום המלכות המתייחסת, בין השאר, למנהיגי האומה ולחיילי

צבאה :

O GUARDIAN of life and liberty,
may our nation always merit Your protection.
Teach us to give thanks for what we have
by sharing it with those who are in need.
Keep our eyes open to the wonders of creation,
and alert to the care of the earth.
May we never be lazy in the work of peace;
may we honor those who have died in defense of our ideals.
Grant our leaders wisdom and forbearance.
May they govern with justice and compassion
Help us all to appreciate one another,
and to respect the many ways that we may serve You.
May our homes be safe from affliction and strife,
and our country be sound in body and spirit.
Amen.

(שם, שם)

5. השפעות חברתיות ופילוסופיות

בסעיף זה אשיב על השאלה כיצד באה לידי ביטוי בתרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידור המודרניזציה שדוגלת בה התנועה הרפורמית בנושאים הקרבת קרבנות, העל-טבעי, הקשר בין האדם והקהילה לאלוהים ומעמד האישה.

5.1 הקרבת קרבנות

בסדר הקרבנות בתפילת שחרית שבסידור המסורתי קוראים המתפללים את חוקי הקרבת הקרבנות כפי שנכתבו ע"י חז"ל. לפי חז"ל, לימוד חוקי הקרבנות מקביל להקרבת הקרבנות כאשר אין בית מקדש שבו

אפשר להקריבם באופן מעשי, וכך גם נכתב בסוף פרשת קרבן התמיד בסידור המסורתי: "יְהִי רָצוֹן מִלְפָּנֶיךָ, ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתְּהֵא אֲמִירָה זוֹ חֲשׂוּבָה וּמְקַבֶּלֶת וּמְרַצָּה לְפָנֶיךָ כְּאֵלֵינוּ הַקְּרָבָנוּ קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֵדוֹ וּבְמִקוֹמוֹ וְכִהְלֵכְתּוֹ". כדברי גולדשטיין (תשל"ז):

אחרי החורבן הורו חז"ל שהתפילה קרויה "עבודה" כשם שעבודת המזבח קרויה עבודה. [...]. ההלכה קבעה צמידות גמורה של זמני התפילה לזמני הקרבת התמידין. ור' יהושע בן לוי אמר: "תפילות כנגד תמידין תיקנום". (גולדשטיין תשל"ז, 214)

סדר הקרבנות בסידור התפילה המסורתי מפרט את סוגי הקרבנות השונים שהוקרבו כחלק מהפולחן בבית המקדש והוא מורכב מפרשיות ומפרקים שונים מן התורה ומדברי חכמים העוסקים בסדר העבודה שהיה במקדש: פרשת הכיור המפרטת את אופן הרחצה של הכוהנים בבית המקדש לפני תחילת עבודת הקרבנות, פרשת תרומת הדשן המפרטת את אופן הקרבתו של דשן כקרבן, פרשת קרבן התמיד המפרטת את אופן הקרבת קרבן התמיד (קרבן בעלי חיים) ופרשת הקטורת העוסקת בהקטרת הקטורת בבית המקדש (קרבן צמחים). בסדר הקרבנות מפורטים גם דיני הזבחים (קרבן בעלי חיים) – באילו בעלי חיים מדובר, גילם, כמותם וכן גם איזה אברים יש להקריב ואיזה אברים אין להקריב. היהדות הרפורמית האמריקאית, עוד מראשיתה וטרם התגבשותה לתנועה, התנגדה לשילוב סדר הקרבנות או כל התייחסות לפולחן הקרבנות בתפילה. התנגדות זו נובעת מדחייתה של התנועה הרפורמית בראשית דרכה את התקווה לעצמאות מדינית ובתוך כך את התקווה לבנייה מחודשת של בית המקדש ולחידוש עבודת הקרבנות²². אך התנועה הרפורמית המשיכה להתנגד לפולחן הקרבנות גם לאחר ששינתה את גישתה כלפי התקווה לעצמאות יהודית. כבר במהלך גיבוש הנוסח של המהדורה הראשונה של מנהג אמריקה (כסידור אמריקאי המאחד את הקהילות האורתודוקסיות והרפורמיות השונות) התנגד הרב יצחק מאיר וייס לשילוב סדר הקרבנות בסידור:

It is noteworthy how even in his blueprint stage Wise took his stand against alluding to sacrifices and resorted to such notables as the Rambam and the Ribash to back his position. Wise proves his superiority of prayer over sacrifices. (Friedland 1967, 69)

²² ראו סעיף 4.2.2 על יחס התנועה הרפורמית לבנייה מחודשת של בית המקדש ולסדר התפילות לתשעה באב.

רובינשטיין מוסיף ומסביר את התנגדותו של וייס להכללת סדר הקרבנות בסידור התפילה: "לדעתו של וייס 'כל התפילות להשבת עבודת קרבנות הדם הן בלתי מוסריות, מפני שמצפונם של בני המאה ה-19 נרתע מן הרעיון של עבודת ה' באמצעות שפיכות דמים'" (רובינשטיין תשל"ג, 121).

במצע פיטסבורג משנת 1885, המצע שעל בסיס עקרונותיו נערך סידור *UPB* 1892, נכתב במפורש שהיהדות הרפורמית אינה רואה בעבודת הקרבנות חלק מאורח החיים היהודי: "לא עוד אנו רואים בעצמנו לאום, כי אם עדה דתית, ולפיכך אין אנו מצפים [...] לחידוש עבודת הקרבנות בידי בני אהרון, ולא לחידוש אי אלה מן החוקים שעניינם המדינה היהודית" (מאיר 1989, 448).

בהתאם לכך, סדר הקרבנות, שהוא חלק בפני עצמו בתפילת השחרית בסידור המסורתי, הושמט לחלוטין מתפילת שחרית בכל הסידורים הנחקרים בעבודה זו (מנהג אמריקה, *UPB* 1892, *UPB* 1940, *UPB* 1940, *UPB* 1892 ושערי תפילה). הושמטו אזכורים להקרבת קרבנות גם בתפילות אחרות – הפסוק "הבו לה' כבוד שמו שאו מנחה ובואו לפניו" ממזמור הודו לה' הושמט מכל הסידורים, בין אם משום שפסוקי דזמרה הושמטו כולם (*UPB* 1892 ושערי תפילה), או משום שהמזמור הושמט מפסוקי דזמרה הכלולים בסידור (משכן תפילה) או משום שהפסוק הושמט מהמזמור בסידור (מנהג אמריקה ו-*UPB* 1940).

ביטוי שני לפולחן הקרבנות שנעשה בבית המקדש מצוי בסידור המסורתי במשפט "והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון" (הדגשה שלי) בברכת עבודה בתפילת העמידה. ברכה זו, שהושמטה מ-*UPB* 1940 (2), *UPB* 1940 (3), *UPB* 1940 (4), שערי תפילה (2), שערי תפילה (3), שערי תפילה (4) ושערי תפילה (5), נוסחה מחדש בסידורים מנהג אמריקה, *UPB* 1892, *UPB* 1940 (1), שערי תפילה (1) ומשכן תפילה. בכל הנוסחים המחודשים הושמט כל זכר לעבודת הפולחן בבית המקדש – המילים 'אשי ישראל' המציינות את פולחן הקרבנות בבית המקדש הושמטו. בעשותם כך, מחדדים מנסחי הסידורים את הגישה של היהדות המסורתית שלפיה כל עוד בית המקדש אינו קיים ואין פולחן בפועל, עצם התפילה היא כעבודת הקרבנות:

נוסח מסורתי: רצה ה' אלוהינו בעמך ישראל ובתפילתם והשב את העבודה לדביר ביתך

ואשי ישראל ותפילתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך.

מנהג אמריקה: רצה ה' אלוהינו בעמך ישראל. ותפילתם באהבה תקבל ותהי לרצון תמיד עבודתם:

ותחזינה כל-ממלכות הארץ אורך ואמתך ויבוא כל-בשר להשתחוות לפניך. ברוך

אתה ה' שאותך לבדך ביראה נעבוד. (מנהג אמריקה 1872, 46, 48)

1892UPB
: (1)1940UPB

רצה ה' אלוהינו בעמך ישראל. ותפילתם באהבה תקבל. ותהי לרצון תמיד עבודת
ישראל עמך. ברוך אתה ה' שאותך לבדך ביראה נעבוד. (UPB 1892, 169; UPB
1940, 325)

שערי תפילה(1)
משכן תפילה:

רצה, ה' אלוהינו, בעמך ישראל, ותפילתם באהבה תקבל, ותהי לרצון תמיד עבודת
ישראל עמך. אל קרוב לכל-קוראיו, פנה אל עבדיך וחננו; שפוך רוחך עלינו, ותחזינה
עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה, ה', המחזיר שכינתו לציון.
(שערי תפילה 1975, 66; משכן תפילה 2007, 92)

אך בסידורים הרפורמיים אין מסתפקים רק בהשמטה של כל אזכור של הקרבת הקרבנות אלא בחלק
מהסידורים כתוב במפורש שהם מתנגדים להקרבת הקרבנות. בברכת אמת ויציב בקריאת שמע וברכותיה
ב-UPB 1940(3) נכתב כך על עבודת הקרבנות (הדגשה שלי):

How shall I come before God, the most High? And how shall I bow before God of old? I
will build an altar of the broken fragments of my heart, and humble my spirit within me.
**In sacrifice and meat-offering Thou delightest not; sin-offering and burn-offering
Thou hast not asked.**

My broken spirit – that is Thy sacrifice,
let it be acceptable upon Thine altar. (UPB 1940, 344)

יש כאן דחייה מפורשת של עבודת הקרבנות במובנה המסורתי ומְעַבְרָה להקרבת הנפש של המתפלל למען
אלוהים. אך יותר מכך, מופיעה קביעה שקרבנות אינם אמורים להיות חלק מהפולחן היהודי, שאלוהים לא
ביקש קרבנות – זאת למרות שעל-פי המסופר בספר ויקרא (המפרט את כל סוגי הקרבנות ואת אופן
הקרבנות) הקרבת הקרבנות היא ציווי ישיר מאלוהים למשה ואהרון: "ויקרא אל-משה וידבר ה' אליו
מאוהל מועד לאמור: דבר אל-בני ישראל ואמרת אֲלֵהֶם אָדָם כִּי-יִקְרִיב מִכֶּם קֶרֶבן לַה' מִן-הַבְּהֵמָה מִן-
הַבָּקָר וּמִן-הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ אֶת-קֹרְבָנְכֶם" (ויקרא א', א'-ב'). המשפט המודגש בציטוט לעיל הוא תרגום
לאנגלית של תהלים מ', ז': "זבח ומנחה לא-חפצת, אזניי כרית לי, עולה וחטאה לא שאלת". ההישענות
על אמרה זו ועל אמרות דומות בתנ"ך באה לבסס את הגישה המתנגדת לקרבן כאמצעי לקשר בין אדם
לאלוהיו כהתנגדות שאיננה ייחודית ליהדות הרפורמית ולמעשה איננה באה יש מאין:

זבח ומנחה לא חפצת. השווה את השאלה הרטורית של שמואל: "הֲחִפֹּץ לַה' בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כְּשִׁמוֹעַ
בְּקוֹל ה' הֲנָה שִׁמוֹעַ מִזֶּבֶחַ טוֹב לְהִקְשִׁיב מִחֶלֶב אֵילִים" (שמואל א ט"ו, כ"ב). השווה גם לישעיה א',

י"א: "למה לי רוב זבחים [...] שְׁבַעְתִּי עולות אילים וחלב מריאים ודם פרים ועתודים לא חפצתי"; וראה גם הושע ו', ו' ["כי חסד חפצתי ולא-זבח ודעת אלוהים מעולות"]. נראה שדברי הנביאים הללו ודברי המשורר כאן מבוססים על דפוס שהיה קבוע ושגור בפיו של כל יודע דבר בישראל בימי קדם, דהיינו: כאשר רוצים להודות לה' אין צורך להביא קרבן תודה, כי ה' אינו זקוק לו; די בכך שאדם יתנהג כראוי ויביע תודה על נפלאות ה'. (גרובר 1995, 178)

בשערי תפילה(5), בברכת אהבת עולם בקריאת שמע וברכותיה, במקום הנוסח המסורתי או נוסח חדש המבוסס על הנוסח המסורתי, קוראים המתפללים מקבץ פסוקים מהתנ"ך. בין הפסוקים הנקראים כלול גם פסוק ו' מהושע ו' ("כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלוהים מעולות") (שערי תפילה 1975, 103). דרך הקריאה בפסוק זה מביעים המתפללים את התנגדותם האידיאולוגית לעבודת הקרבת הקרבנות שנעשתה בבית המקדש.

5.2 העל-טבעי ונטורליזם דתי

אחת הדרכים הראשונות שבעזרתה ניסתה האנושות להסביר תופעות טבע או כל בעיה קיומית אשר הפריעה למהלך החיים התקין היא באמצעות פנייה לישות עליונה שמעבר לשליטה אנושית – מתן הסבר דתי לתופעות טבעיות. ככל שהמדע התפתח וסתר או הפריך את ההסברים הדתיים, נוצר קונפליקט בין האמונה הדתית של האדם לבין העובדות הידועות לו על סמך המדע. במצע פיטסבורג משנת 1885 מגבשים אנשי התנועה הרפורמית את יחסם לקונפליקט שבין דת ומדע:

אנו רואים במקרא את סיפור הקדשתו של עם ישראל לשליחותו ככהונו של האל היחיד ומוקירים את המקרא בהיותו המכשיר בעל העצמה הרבה ביותר להוראה דתית ומוסרית. אנו סבורים שהגילויים המודרניים של המחקר המדעי בתחומי הטבע וההיסטוריה אינם נוגדים את משנת היהדות, באשר המקרא משקף את הדעות הפרימיטיביות של זמנו הוא ועוטף מדי פעם את תפיסתו בעניין ההשגחה האלוהית והצדק כלפי האדם בסיפורי נסים. (מאיר 1989, 447)

התנועה הרפורמית עקבית בעמדותיה בנוגע לעל-טבעי ולמעשי נסים. גם במצע קולומבוס משנת 1937 נעשה יישוב של הקונפליקט בין דת למדע:

היהדות מקדמת בברכה כל אמת, אם הכתובה בדפי כתבי הקודש ואם המתגלה בפענוח סודות הטבע. גילויי המדע החדשים, אם גם דוחקים הם את ההשקפות המדעיות המיושנות שביסוד ספרותנו

הקדושה, אינם נוגדים את רוחה הפנימית של הדת כפי שהיא באה לידי ביטוי בהקדשת רצונו, לבו
ובינתו של האדם לשירות האלוהים והאנושות. (שם, 449)

וכך גם בהקדמה לסידור משכן תפילה משנת 2007 :

Theologically, the liturgy needs to include many perceptions of God: the transcendent, the naturalist, the mysterious, the partner, the evolving God.

[...] The diverse theologies of the new *siddur* include religious naturalism, the theology of human adequacy, process theology [...]. (משכן תפילה 2007, ix-x)

גישת הנטורליזם הדתי²³ מתוארת בהקדמה לסידור משכן תפילה כגורם המשפיע על נוסח התפילה ויש להניח שהיא השפיעה גם על הסידורים הקודמים לו (מאחר שכל סידור נשען גם על קודמיו). ביטויים לעל-טבעי ולמעשי נסים ניתן למצוא בחלקים מרכזיים בתפילת שחרית של יום חול בסידור המסורתי ונשאלת השאלה כיצד תשפיע גישה זו על אזכורים של הקשר בין אמונה באלוהים למזג האוויר ותוצרת חקלאית כפי שהם באים לידי ביטוי בסידור המסורתי. כמו כן, אם נוקטים עורכי הסידורים בהשמטה או בשינויי נוסח של כל אזכור לעל-טבעי הם משפיעים בכך גם על אופן הצגת סיפור יציאת מצרים וחציית ים סוף, מעמודי התווך של סידור התפילה המסורתי.

5.2.1 נטורליזם דתי

נטורליזם מוגדר כדחייה של כל הסבר על-טבעי למתרחש בעולם: "Naturalism entails [...] the rejection of an authoritarian method in favor of an empirical method for seeking truth (Griffin 2000, 87).

המונח "נטורליזם דתי" מצביע על דת הנטולה כל ממד על-טבעי (רודי 1939; Stone 2012; *Ibid.*).

כפי שעולה מהצהרותיה, התנועה הרפורמית אינה רואה בפער בין דת למדע סתירה אלא מחלוקת שניתן ליישב אותה. המהדורה השנייה של *מנהג אמריקה*, אשר יצאה לאור בשנת 1872 והיא המהדורה הנחקרת בעבודה זו, נחרצת יותר מהמהדורה הראשונה של סידור זה בכל הנוגע להשמטת רכיבים על-טבעיים מהסידור:

The second edition [of *Minhag America*] renounces much of the miraculous, supernaturalist tenor of the first. A mood of rationalism was gaining strength. [...] The extraordinary account of the splitting of the Red Sea [זה ים לפני משה. זה]

²³ שתוסבר בסעיף 5.2.1.

(Friedland 1967, 72) . מלכותך מלכות כל עולמים חזו בניך זה אלי ענו ואמרו is made to read [אלי ענו 72)

יישוב המחלוקת בין דת למדע ביהדות הלא-אורתודוקסית היה הכרחי משתי סיבות. הראשונה, משום שהתגליות המדעיות השפיעו על אופן חשיבתם של אנשי הדת עצמם, כפי שניתן לראות בהחלטות ועידות התנועה ובפסקה לעיל על מנהג אמריקה. השנייה, משום שבעידן שבו המדע, המבוסס על ראיות אובייקטיביות, חתר נגד המערכת הדתית, התולה את קיומן של תופעות טבע במוסריותו של האדם ולא בהסברים בני-הוכחה, היה צורך לשמור על המתפללים בתנועה ובבתי הכנסת שלה ולמנוע את זליגתם מחיי הדת והקהילה :

The critical attitude of the modern man makes prayer both unnecessary and impossible. For the satisfaction of his physical and material needs, he turns to science rather than to prayer. The same science teaches him that he cannot alter the tide, produce rain or stop the raging pestilence through prayer no matter how earnest. It consequently forces him to look for the efficacy of prayer in the sphere of the subjective rather than the objective.

(Cohon 1928, 260)

הנטורליזם הדתי בסידורים הנחקרים בעבודה זו ניכר בשני נושאים : (א) הקשר בין אמונה באלוהים למזג האוויר ולתנובת הארץ, (ב) חציית ים סוף ומעשי נסים אחרים המתוארים בסיפור יציאת מצרים.

5.2.1.1 הקשר בין אמונה באלוהים למזג האוויר ולתנובת הארץ

לקשר בין אמונה באלוהים למזג האוויר ולתנובת הארץ יש שלושה ביטויים בסידור התפילה המסורתי : הפרשה השנייה שבקריאת שמע וברכותיה, מזמור הללויה ב' בפסוקי דזמרה וברכת גבורות בתפילת העמידה. מבין שלושת הביטויים, הפרשה השנייה בקריאת שמע וברכותיה היא הדוגמה המרכזית להתמודדות עם העל-טבעי בסידורים השונים. בקריאת שמע וברכותיה קוראים המתפללים שלוש פרשות, הפרשה השנייה מתוך השלוש (פרשת "והיה אם שמוע תשמעו") מתארת את שליטתו של אלוהים באיתני הטבע ובמזג האוויר ועל ידי כך בחקלאות ובאדם. נאמר שם במפורש שיש קשר בין שמירת מצוות והליכה בדרכיו של אלוהים לבין שגשוג חקלאי :

והיה אם-שמוע תשמעו אל-מצוותי אשר אנוכי מצווה אתכם היום לאהבה את-ה' אלוהיכם ולעבדו בכל-לבבכם ובכל-נפשכם : ונתתי מטר-ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותרושך ויצהרך :

ונתתי עשב בשדה לבהמתך ואכלת ושבעת : השמרו לכם פן-יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחויתם להם : וחרה אף-ה' בכם ועצר את-השמיים ולא-יהיה מטר והאדמה לא תתן את-יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר ה' נותן לכם : (דברים י"א, י"ג-י"ז)

החיטה והשעורה, הגפן והזית הם הגידולים החקלאיים העיקריים בארץ ישראל המקראית (שטיינזלץ 2005, 312). התרחקות מעבודת האלוהים כפי שהיא נדרשת מבני ישראל לעבר פולחן זר תביא לידי כך שהגשמים ייפסקו – תופעות טבעיות תפסקנה באופן על-טבעי. פרשת "והיה אם שמוע" לא הושמטה מסידור מנהג אמריקה²⁴, אך הושמטה מכל שאר הסידורים (UPB 1892, UPB 1940, שערי תפילה ומשכן תפילה).

5.2.1.2 חציית ים סוף ומעשי נסים אחרים המתוארים ביציאת מצרים

סיפור יציאת מצרים וחציית ים סוף מתואר בספר שמות. לאחר מכת בכורות משחרר פרעה את בני ישראל ובהנהגת משה ואהרון הם ממהרים לעזוב את מצרים. זמן קצר לאחר מכן מתחרט פרעה ומחליט לרדוף בעזרת צבאו אחרי בני ישראל ולהשיבם למצרים. בחנותם בחופי ים סוף, רואים בני ישראל את פרעה וחייליו מתקרבים :

ופרעה הקריב וישאו בני-ישראל את-עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאוד ויצעקו בני-ישראל אל-ה' : ויאמרו אל-משה המבלי אין-קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה-זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים : הלוא-זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמור חדל ממנו ונעבדה את-מצרים כי טוב לנו עבוד את-מצרים ממותנו במדבר : ויאמר משה אל-העם אל-תיראו התייצבו וראו את-ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את-מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד-עולם : ה' ילחם לכם ואתם תחרישון : ויאמר ה' אל-משה מה-תצעק אלי דבר אל בני-ישראל ויסעו : ואתה הרם את-מטך ונטה את-ידך על-הים ובקעהו ויבואו בני-ישראל בתוך הים ביבשה : (שמות י"ד, י"ט-י"ז)

כדי להרגיע את עם ישראל ואת משה, מפריד עמוד ענן בין בני ישראל לפרעה וחיל פרשיו במשך לילה שלם שבמהלכו נחצה הים לשניים ובני ישראל עוברים ביבשה בתוכו :

ויט משה את-ידו על-הים ויולך ה' את-הים ברוח קדים עזה כל-הלילה וישם את-הים לחרבה ויבקעו המים : ויבואו בני-ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם : וירדפו מצרים

²⁴ ראו סעיף 4.3.1.

ויבואו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל-תוך הים : ויהי באשמורת הבוקר וישקף ה' אל-מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים : ויסר את אופן מרכבותיו וינהגו בכבדות ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים : ויאמר ה' אל-משה נטה את-ידך על-הים וישבו המים על-מצרים על-רכבו ועל-פרשיו : ויט משה את-ידו על-הים וישב הים לפניו בוקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את-מצרים בתוך הים : וישבו המים ויכסו את-הרכב ואת-הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא-נשאר בהם עד-אחד : ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם :

(שמות י"ד, כ"א-כ"ט)

תיאורי הערפל (עמוד הענן) והים הסוער בסיפור חציית ים סוף הם מרהיבים ואדם שחי בתקופת התנ"ך או לאחריה עשוי היה להשתכנע בכך שישנה יד מכוונת מאחורי תופעות טבע אלו משום שהדבר תאם את אופן חינוכו. אך תיאורים אלה עלולים להתנגש עם חינוכו והשקפת עולמו של אדם החי ומתחנך בסוף המאה ה-19 ובמאה ה-20, שאינו קושר תופעות טבע עם ישות אלוהית שחוללה אותן.

קטעים הקשורים ליציאת מצרים ולחציית ים סוף באופן על-טבעי או נסי הושמטו לרוב מסידורי התפילה. לכל סידור יש מדיניות אחרת בנוגע לתיאור בקיעת ים סוף לשניים – *מנהג אמריקה* אינו עקבי בנדון, *UPB, 1892* ו*שערי תפילה משמיטים כל אזכור מפורש של בקיעת ים סוף ואילו משכן תפילה* נוטה להשמיט אך מוסיף קטעים מקוריים שכן מזכירים מפורשות את בקיעת הים. בסידור *מנהג אמריקה* המדיניות בנוגע לחציית ים סוף לשניים ולמעבר בני ישראל בתוכו אינה עקבית. בהשוואה לנוסח המסורתי, לא הושמטו מסידור *מנהג אמריקה* שני קטעים המתארים בפירוט את בקיעת ים סוף לשניים ואת החצייה בתוכו. הראשון הוא שני פסוקים ממזמור ויברך דוד (מנהג אמריקה 1872, 20, 22) והשני מקבץ פסוקים ממזמור שירת הים (שם, 22, 24) (שני המזמורים מפסוקי דזמרה). וזאת למרות שהם סותרים את העקרונות המדעיים שלהם אמור הסידור החדש להיענות (Friedland 1967, 68).

לעומת זאת יש גם שני ביטויים מהסידור המסורתי שכן הושמטו מסידור *מנהג אמריקה*. פסוק אחד ממזמור שירת הים (שמות ט"ו, י"ט) הושמט ואילו המשפט "וים סוף בקעת וזדים טבעת וידידים העברת : ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר" מברכת אמת ויציב קוצר *במנהג אמריקה* "וים סוף בקעת וידידים

העברת" (מנהג אמריקה 1872, 36). כך שבמנהג אמריקה ים סוף נבקע לשניים ועם ישראל עבר בתוכו, ושיקולי העריכה בנוגע לבקיעת ים סוף קשורים רק למצרים שטבעו במהלכו²⁵.

אותו משפט לעיל מברכת אמת ויציב בסידור המסורתי ("יום סוף בקעת...") שקוצר בברכה בסידור מנהג אמריקה, קוצר באופן דומה גם בסידור שערי תפילה (1) (שערי תפילה 1975, 58). המשפט הזה הושמט מהסידורים UPB 1892, UPB 1940, מכל שאר הגרסאות לתפילת שחרית של יום חול בסידור שערי תפילה וכן גם מסידור משכן תפילה.

אזכור אחר של יציאת מצרים בסידור המסורתי נמצא בפסוק האחרון של הפרשה השלישית משלוש הפרשות שבקריאת שמע וברכותיה – "אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם ממצרים להיות לכם לאלוהים. אני ה' אלוהיכם אמת" (במדבר ט"ו, מ"א) – בכל גרסאות התפילה בסידור UPB 1940 קוצר הפסוק ל"אני ה' אלוהיכם" (UPB 1940, 317, 330, 349, 356).

בנוסח האלטרנטיבי לברכת אמת ויציב במשכן תפילה יכולים המתפללים לקרוא חלק משירו של יהודה עמיחי "אני לא הייתי אחד מששת המיליונים. ומה משך חיי? פתוח סגור פתוח" המתורגם לאנגלית. שירו של עמיחי עוסק באדם הנחלץ ממצב מצוקה (יציאת מצרים) ונאבק בכוחות הטבע ובבני האדם. בשיר יש אזכור מפורש לחציית ים סוף:

And what is my life span?

I'm like a man gone out of Egypt;

the Red Sea parts, I cross on dry land,

two walls of water; on my right and on my left

Pharaoh's army and his horsemen behind me. (משכן תפילה 2007, 73)

משילוב שירו של עמיחי בנוסח האלטרנטיבי ניתן להסיק כי אין התנגדות בסידור משכן תפילה לרעיון חציית ים סוף לשניים. המשפט שהושמט מנוסח הקבע של משכן תפילה הושמט ככל הנראה עקב מתן ביטוי לתחושות נקמה במצרים (ראו סעיף 4.1.1.2) ופחות בגלל אזכור חציית ים סוף.

²⁵ ראו סעיף 4.1.1.2.

Human Adequacy 5.3 – השפעת התפילה על רצון האל ועל המתפלל

התפילה היא הדרך העיקרית של האדם הדתי להידבר עם אלוהיו: התפילה מאפשרת לאדם להודות לאל על מה שנתן לו בעבר ובהווה, לבקש מלפניו על צרכיו ומשאלותיו לעתיד ולשבח את יוצרו, בורא העולם ומנהיגו – כדרך שנהגו אבותיו המתפללים מאז. (מאק 2001, 10)

ביהדות המסורתית קיים מגוון שלם של גישות השונות זו מזו ואף סותרות זו את זו באשר למהותה של התפילה, להשפעתה ולמטרתה. בעבודה זו, ובסעיף זה בפרט, מתמקד הדיון בכל הנוגע להשפעתה של התפילה האנושית על רצון האל. הגישה התנ"כית היא שהתפילה, כפנייה ישירה לאלוהים, עשויה להשפיע על החלטותיו של אלוהים ולשנות גורל שנכתב מראש. דוגמה לכך ניתן לראות בסיפור התנ"כי על חנה. בספר שמואל א' פרק א' מסופר על חנה, אשת אלקנה מרמתיים, שהייתה אישה עקרה. במקדש בשילה התפללה לאלוהים ונדרה נדר שאם תהרה ותלד היא תקדיש את בנה לאלוהים. לאחר ששבו לביתם, הרתה חנה וילדה את שמואל.

אך לאחר תקופת התנ"ך ועד לימינו ישנה מחלוקת ביהדות המסורתית בנוגע להשפעת התפילה על רצון האל. יש הטוענים שהגורל כתוב מראש ועל כן אין לתפילה השפעה על החלטותיו של אלוהים אלא על המתפלל עצמו (על תחושותיו ומחשבותיו). כך, למשל, טוען הראי"ה קוק (הרב אברהם יצחק הכהן קוק) שחי בשנים 1865-1935 ועיקר פעילותו בארץ ישראל:

החושב בתפילה שמשנה את העניין האלוהי, הרי זה מחרף ומגדף,

והחושב שאינו משנה אלא את עצמו, הרי זה מקטין את ערך התפילה,

ועמה יחד את כל הערך של העבודה האלוהית. (קוק תשנ"ט, רי"ב)

לפי הרב קוק התפילה אינה משפיעה על אלוהים אלא על נפשו של המתפלל. ויותר מכך, התפילה משפיעה לא רק על נפשו ואופן חשיבתו של המתפלל אלא גם על כל סביבתו האנושית. לעומת זאת, ישנה גישה אחרת הטוענת שהתפילה כן משפיעה על אלוהים ועשויה לשכנע אותו לשנות את החלטותיו. כך, למשל, קובע הרשב"א (הרב שלמה בן אברהם אבן אדרת) שחי בספרד בשנים 1235-1310: "וכבר אמרו שהקב"ה מתאוה לתפילתן של ישראל [...] שעל-ידי תפילת חסידיו וברכותיהם יתרצה ויתרבה טובו למברכיו ומכירי טובו [...] "(שו"ת הרשב"א, חלק ה', סימן נ). לפי הרשב"א התפילה אכן משנה את רצונו של אלוהים ואת המציאות בהתאם (כהן ורוזנברג תשע"ב).

יש להבהיר כי גישותיהם של הראי"ה קוק ושל הרשב"א לתפילה הובאו כדוגמאות לשני קצוות שונים בדיון בנושא זה ביהדות המסורתית ללא תלות בתקופת חייהם. בגישתו של הרשב"א, הטוען כי התפילה

משפיעה על רצון האל, החזיקו גם המהר"ל מפראג (רבי יהודה ליווא בן בצלאל) שחי בשנים 1520-1609 וגם האדמו"ר מפיאסצינה שחי בפולין בשנים 1889-1943. לגישה של הראי"ה קוק, שלפיה התפילה אינה משפיעה על רצון האל אלא על האדם המתפלל בלבד, היו שותפים גם רבי יוסף אלבו מספרד (1380-1444), הרמח"ל (רבי משה חיים לוצאטו) שחי באיטליה בשנים 1707-1746 והרש"ר הירש שחי בגרמניה בשנים 1808-1888 (שם, שם).

מערכת היחסים בין אלוהים למתפלל מתוארת פעמים רבות בתפילה המסורתית כמערכת יחסים בין אדון לעבד. המתפלל מכנה עצמו 'עבדו' או 'בן-אמתו' של אלוהים. חלקה העיקרי של תפילת העמידה וחלקים רבים של התפילה היהודית המסורתית הם למעשה תחינה של המתפלל לאלוהים, שיענה לקריאתו, שיספק לו את צרכיו. הגישה של היהדות הרפורמית האמריקאית קרובה לגישתו של הרב קוק (שהתפילה אינה משפיעה על אלוהים אלא על המתפלל) וחותרת לכך שהמתפלל לא יבקש את רצונותיו מאלוהים אלא יראה את התפילה כמקור השראה כיצד להשיג את רצונותיו בעצמו. היהדות הרפורמית קרובה גם לגישתו של הרמח"ל שטען שמטרת התפילה אינה לבקש בקשות אלא שעל התפילה להיות תפילה לשמה, כדי לשמור על הקשר של האדם עם אלוהים (שם, שם). היהדות הרפורמית האמריקאית טוענת כי התפילה איננה משפיעה על אלוהים, ועל כן אין טעם בתחינות אליו. לפי גישה זו, המכונה Human Adequacy, מבקש המתפלל להיעזר באמצעות התפילה בכוחו של אלוהים כדי לעזור לו ולסובבים אותו בעצמו.

בהקשר של הסידורים הנחקרים בעבודה זו, המושג 'Human Adequacy' מופיע לראשונה במילים אלו רק בהקדמה לסידור משכן תפילה. שם כתוב כי אחת מן הגישות הפילוסופיות-תיאולוגיות שעליהן מתבסס הסידור היא "the theology of human adequacy" (משכן תפילה 2007, ix). Theology of Human Adequacy משמעו שינוי במערכת היחסים בין אלוהים למתפלל בהשוואה ליהדות המסורתית, ממערכת יחסים של אדון (אלוהים) מול עבד (המתפלל) למערכת יחסים שבה האדם מביע יותר עצמאות – ולא במובן של השתחררות מאלוהים אלא במובן זה שהאדם מסוגל לבצע דברים בעצמו ואינו נתון אך ורק לחסדיו של אלוהים. המושג 'Human Adequacy' אינו מוזכר בשם זה כגישה המנחה את כתיבתם ועריכתם של הסידורים הקודמים הנידונים בעבודה זו, אך מכיוון שסידור משכן תפילה מבוסס גם על הסידורים הקודמים לו ראוי לבדוק גישה זו בכל הסידורים.

ביהדות המסורתית אלוהים הוא כל-יכול, יודע-כול והוא הטוב המוחלט וכן הוא גם מחוץ לזמן וכתוצאה מכך אינו מושפע מדבר (1, Dombrowski 1996). תיאולוגית ה-Human Adequacy, המעודדת

את האדם לפעול למען עצמו ולא להתבטל לחלוטין אל מול אלוהיו, משתלבת עם גישת הנטורליזם הדתי (שעליה הוסבר בסעיף 5.2.1), השוללת כל אפשרות לנסים או למעשים אלוהיים שהם מעל לכוחות הטבע.

תיאולוגית ה-Human Adequacy משתלבת גם עם התיאולוגיה התהליכית (שעליה יפורט בסעיף 5.4.2)

הטוענת כי אלוהים הוא אמנם בעל עצמה רבה יותר מן האדם או מכל כוח עליון אחר, אך אלוהים גם מושפע מהקורה בעולם ולא רק משפיע עליו. ועל כן אלוהים, על פי שלוש הגישות הללו (נטורליזם דתי,

Human Adequacy ותיאולוגיה תהליכית), אינו בהכרח כל-יכול, אינו בהכרח יודע-כול ואינו בהכרח

הטוב-המוחלט (אם כי תכונות אלה אינן נלקחות ממנו לחלוטין) משום שהוא כן מושפע מתהליכים

המתרחשים בעולם ועל כן אין שום טעם לבוא אליו בתחינות ובבקשות מתוך ציפייה שימלא אותן :

[...] since God is all-powerful, just, and good, we might expect a positive response to our petitions, as long as we deserve it. But here is where even those who still believe in the biblical notion of personal God run into difficulty. It is hard to prove that God really does answer our prayers, and sometimes, as when “bad things happen to good people,” it is hard not to wonder why God doesn’t respond the way we think a good God would.

(Hoffman 2000, 4-5)

(על שינוי זה בחשיבה על אלוהים מרחיבה העבודה בסעיפים 4.1.2.2, 4.1.2.3, 4.1.3.3, ו-5.4.2 הדנים

בהשפעת השואה על נוסחי התפילה.)

משום שאלוהים, מבחינת היהדות הרפורמית, אינו בהכרח כל-יכול אין תועלת בתחנונים וכל מטרת

התפילה משתנה. מכיוון שלא אלוהים מושפע מהתפילה אלא המתפלל, אין האדם יכול לכפות את רצונו

שלו על אלוהים באמצעות התפילה ומטרתה משתנה – מבקשת עזרה מאלוהים להפיכת המתפלל לשלם

יותר עם עצמו. בנושא הזה ניתן לשייך את מנהג אמריקה באופן ברור לגישה היהודית המסורתית על

אלוהים כמי שאינו נתון להשפעה, לא מהתפילה ולא מהעולם, ועל כן גישתו של וייס היא שאין טעם

בתחנונים אליו :

Wise puts forward the theory that the effect of prayer is subjective rather than objective, since God, being perfect, is immutable. Hence hymns of praise are to be preponderant, while petitions and prayers for forgiveness should occupy but a smaller part of the liturgy.

(Friedland 1967, 69)

הסידורים שיצאו לאור אחרי מנהג אמריקה כבר משויכים באופן רשמי ומוחלט לתנועה הרפורמית ובהתאם לכך גישתם היא שאלוהים אמנם אינו מושפע מהתפילה, אך הוא כן מושפע מהמתרחש בעולם²⁶:

As if to avoid embarrassment the petitionary prayers [in *Union Prayerbook* 1892] have been toned down. [...] God is allowed only as much as the current textbooks of science cannot possibly deny Him. Prayer does not function as an expression of deep felt human needs, as a cry for health, for sustenance and for relief from pain, sorrow and distress, but only as a vague meditation on an ethical theme. (Cohon 1928, 261)

סקירת הסידורים העלתה כי כמו נושא הנטורליזם הדתי, גם נושא זה התפתח עם הזמן וככל שהסידור חדש יותר כך גישת ה-Human Adequacy ברורה בו יותר ובאה לידי ביטוי באופן ישיר באמצעות נוסחי תפילה מקוריים הייחודיים לכל סידור. כל סידור בפני עצמו אינו עקבי בכל הנוגע לטיפול שלו בתפילות ובברכות הכוללות תחוננים לרחמים ולישועה והתבטלות בפני האל. כל הסידורים משמיטים נוסחי תפילה שהיו בסידור המסורתי ואינם עולים בקנה אחד עם גישת ה-Human Adequacy, אך חלק מהסידורים אינם משמיטים את כל הקטעים המנוגדים לגישה זו אלא רק את חלקם. חלק מהסידורים משמיטים קטעים הקיימים בנוסח המסורתי ובה בעת הם גם ממירים את הקטעים המושמטים בנוסחים מקוריים שבעצמם מביעים תחינה לרחמים ולישועה תוך התבטלות מוחלטת או חלקית.

בסידור התפילה המסורתי יש 12 ביטויים שאינם עולים בקנה אחד עם גישת ה-Human Adequacy: ששה ביטויים בפסוקי דזמרה – פסוק מחלקו הראשון של מזמור הודו לה', מספר פסוקים מחלקו השני של מזמור הודו לה', פסוק ממזמור יהי כבוד ה' לעולם, מספר פסוקים ממזמור אשרי יושבי ביתך, מספר פסוקים ממזמור הללויה א', פסוק ממזמור הללויה ד'; ארבעה ביטויים מקריאת שמע וברכותיה – משפט מברכת יוצר מאורות, משפט מברכת אהבת עולם, שני קטעים מברכת אמת ויציב; שני ביטויים מתפילת העמידה – משפט מברכת שומע תפילה והברכות האמצעיות (ברכות הבקשה).

בכל הקטעים והפסוקים הללו פונים המתפללים לאלוהים בבקשה מסוימת – לרוב בקשות לישועה ממצבי דחק, לרחמים, ויש בהם שאף מראש קובעים שאין לפנות לאדם אחר בתחינה לישועה אלא ישירות לאלוהים. כך, למשל, במזמור הללויה א' יש פסוק האומר "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה".

²⁶ ראו דיון על תיאולוגיה תהליכית בסעיף 5.4.2.

כל אחד מן הסידורים התמודד בצורה כזו או אחרת עם ביטויים אלה. יש סידורים שהשמיטו את כולם או את רובם, יש שקיצרו את הביטויים או ניסחו אותם מחדש כך שלא יהיה בהם כל סימן לתחינה ויש שהותירו את המשפטים כפי שהם ולא השמיטו אותם מסדרי התפילה (השמטה או נוסח חדש המנטרל ביטויי תחינה סומנו ב-x, הכללת הפסוק או הקטע בסידור כפי שהוא בנוסח המסורתי סומן ב-v):

משכן תפילה	שערי תפילה (5)	שערי תפילה (4)	שערי תפילה (3)	שערי תפילה (2)	שערי תפילה (1)	UPB 1940 (4)	UPB 1940 (3)	UPB 1940 (2)	UPB 1940 (1)	UPB 1892	מנהג אמריקה	
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	הודו לה' – א'
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	הודו לה' – ב'
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	יהי כבוד ה' לעולם
v	x	x	x	x	x	x	x	x	v	x	v	אשרי
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	הללויה א'
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	הללויה ד'
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	v	יוצר מאורות
v	x	x	v	v	v	x	x	x	x	x	v	אהבת עולם
x	v	v	v	x	x	x	x	x	x	x	v	אמת ויציב – קטע ראשון
v	v	x	x	x	v	x	x	x	x	x	v	אמת ויציב – קטע שני
x	x	x	x	x	x	x	x	x	v	x	v	שומע תפילה

הביטוי ה-12 במספרו מבין ביטויי תחינה בתפילה הוא הברכות האמצעיות בתפילת העמידה. הדיון במבנה של תפילת העמידה בסעיף 3.3.1 עסק בעצם הרשות לשנות את מבנה התפילה והתמקד במסגרת התפילה – שלוש הברכות הפותחות אותה ושלוש הברכות החותמות אותה. אך בנוסף לברכות הפותחות והברכות החותמות, יש בתפילת העמידה 13 ברכות אמצעיות – אלו הן 13 ברכות בקשה ובהן מבקש המתפלל מאלוהיו בקשות אישיות הנוגעות לחייו ובקשות הנוגעות לגורל כלל האומה והעולם. 13 הבקשות הן כלדקלמן:

ברכת דעת (בקשה לדעה, תבונה, שכל); ברכת תשובה (בקשה של האדם המתפלל להתקרב אל אלוהיו); ברכת סליחה (בקשת סליחה על חטאי העבר); ברכת גאולה (בקשה להיחלץ מצרה); ברכת רפואה (בקשה לבריאות הגוף ולבריאות הנפש); ברכת השנים (בקשה לפרנסה); ברכת קיבוץ גלויות (בקשה לסיום הגלות ופיזורו של העם); ברכת השבת משפט (בקשה לעשיית משפט צדק, בקשה לכינון מחודש של מערכת המשפט היהודית); ברכת המינים (בקשה למיגור הרשע מהעולם, במקורה בקשה לנטרול השפעתם של

היוצאים מהדת היהודית); ברכת על הצדיקים (ברכה למען צדיקי העם); ברכת בניין ירושלים (בקשה לגאולה ולעצמאות מחודשת של מוסדות המדינה היהודית בירושלים); ברכת מלכות בית דוד (בקשה לביאת המשיח); ברכת שומע תפילה (סיכום סדרת ברכות הבקשה, הברכה מבקשת היענות לבקשות אלה) (שטיינזלץ 2005, 343-358).

מכיוון שלפי גישת ה-Human Adequacy יש בעייתיות בבקשות ככללן ובבקשות לישועה בפרט, נאלץ כל אחד מן הסידורים להתמודד עם הצורך ליישב את הברכות האמצעיות של תפילת העמידה עם המגבלות שמטילה גישה זו על עצם הבקשה מאלוהים. ממנהג אמריקה הושמטה רק ברכת המינים ואילו שאר ברכות הבקשה נותרו על כן בין אם נוסחו מחדש או לא. ב-UPB 1892 נוסחו מחדש ברכות רבות והושמטו ברכת גאולה, ברכת השבת משפט, ברכת בניין ירושלים וברכת מלכות בית דוד. מ-UPB 1940 (1) הושמטו ברכת השנים, ברכת קיבוץ גלויות, ברכת השבת משפט, ברכת המינים, ברכת על הצדיקים, ברכת בניין ירושלים וברכת מלכות בית דוד, שאר הברכות (דעת, תשובה, סליחה, גאולה, רפואה ושומע תפילה) נותרו על כן. מ-UPB 1940 (2) הושמטו כל הברכות האמצעיות של תפילת העמידה ובמקומן יש קטע תפילה מקורי. מ-UPB 1940 (3) הושמטו כל הברכות האמצעיות ובמקומן הוכנסה תפילת הבינו (קיצור הברכות האמצעיות) ולאחריה קטע קריאה מקורי המשלב בתוכו את נושאייהן של ברכת דעת ותשובה וקטע קריאה נוסף המשלב בתוכו את נושאייהן של ברכות גאולה ועל הצדיקים. מ-UPB 1940 (4) הושמטו כל הברכות האמצעיות ובמקומן יש קטע תפילה מקורי על פי הנושא של ברכת תשובה. משערי תפילה (1) הושמטה רק ברכת המינים, כל שאר הברכות נותרו על כן, בין אם נוסחו מחדש או לא. משערי תפילה (2) הושמטו כל הברכות האמצעיות אך במקומן יש קטע תפילה מקורי המכיל בתוכו את נושאייהן של ברכות דעת, סליחה, ברכת המינים, על הצדיקים, ברכת השנים ושומע תפילה. משערי תפילה (3) הושמטו כל הברכות האמצעיות אך במקומן קוראים המתפללים קטע תפילה מקורי המכיל את נושאייהן של ברכות דעת, סליחה, ברכת השנים ושומע תפילה. כמו שערי תפילה (2) ושערי תפילה (3), הושמטו משערי תפילה (4) כל הברכות האמצעיות ובמקומן קוראים המתפללים קטע תפילה מקורי המכיל בתוכו את נושאייהן של הברכות דעת, גאולה ורפואה. משערי תפילה (5) הושמטו הברכות האמצעיות ובמקומן שולבה תפילת הבינו (קיצור הברכות האמצעיות) ולאחריה קטע תפילה מקורי המכיל את נושאייהן של ברכת השבת משפט. ממשכן תפילה לא הושמטה אף אחת מן הברכות האמצעיות, בין אם נוסחה מחדש או לא.

משכן תפילה	שערי תפילה (5)	שערי תפילה (4)	שערי תפילה (3)	שערי תפילה (2)	שערי תפילה (1)	UPB 1940 (4)	UPB 1940 (3)	UPB 1940 (2)	UPB 1940 (1)	UPB 1892	מנהג אמריקה	ברכות אמצעיות בתפילת העמידה
v	v	v	v	v	v	v	v	x	v	v	v	v

בהשוואה לשאר הסידורים, בכל הנוגע להשמטה מן הנוסח המסורתי, *UPB* 1940 (2) הוא נוסח התפילה

העקבי מכולם והוא היחיד אשר השמיט כל אזכור לתחינה או לבקשת ישועה. בכל שאר הסידורים, כפי

שניתן לראות בטבלה, השמטת קטעים מהנוסח המסורתי היא חלקית בלבד.

למעט *UPB* 1940 (2), ניתן לקבוע כי לא קיימת עקביות מלאה באף אחד מן הסידורים משום שבחלקם

(*UPB* 1940, שערי תפילה ומשכן תפילה) יש נוסחים מקוריים של קריאה לישועה ולרחמים שאינם עולים

בקנה אחד עם גישת ה-Human Adequacy. אך ניתן להבחין בין קריאות המתפללים לישועה מלאה מצדו

של אלוהים שבהן המתפלל פסיבי לחלוטין לבין קריאות לישועה מצד המתפללים שבהן המתפלל מבקש

מאלוהים עזרה חלקית ועליו גם לפעול למען הצלתו בעצמו (כך שבעצם אינו נתון לחלוטין לרחמיו של האל

אלא תלוי גם בפעולותיו שלו).

יש בסידורים הרפורמיים הנחקרים בעבודה זו חמישה ביטויים מקוריים לקריאה לישועה מלאה מצד

מתפלל פסיבי: בברכת אמת ויציב ב-*UPB* 1940 (1), בברכת אמת ויציב ב-*UPB* 1940 (4), בברכות השחר

בשערי תפילה (1), בברכת אמת ויציב בשערי תפילה (3) ובפתיח אלטרנטיבי לקריאת שמע וברכותיה במשכן

תפילה. בברכת אמת ויציב בשערי תפילה (3), לדוגמה, מבקשים המתפללים מאלוהים שידריך וינהיג אותם

תוך שהם מזכירים לו את נאמנותם לו:

In all generations we have cried out to You; we have put our trust in You; we have borne witness to Your truth before the nations! O now let Your light and Your truth appear to us and lead us; let them bring us to Your holy mountain.

[...]

We shall not fear, then, for You are with us; we shall rejoice in Your deliverance. Then shall we know You, our Redeemer and our God, and in the shadow of Your wings we shall sing with joy. (שערי תפילה 1975, 86)

יש בסידורים הרפורמיים הנחקרים בעבודה זו שמונה ביטויים מקוריים לקריאה לישועה חלקית הדורשת

מהמתפלל לפעול גם הוא למען ישועתו: בברכת אהבת עולם ובברכת אמת ויציב ב-*UPB* 1940, בברכה

מאוחדת לפי הנושאים של ברכות דעת ותשובה בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940 (3), בברכת תשובה ב-

UPB 1940(4), בברכת יוצר מאורות בשערי תפילה(2), בברכת גבורות בשערי תפילה(3), בקטע מקורי בתפילת העמידה בשערי תפילה(4) ובברכת גבורות בשערי תפילה(5).

כך, למשל, בנוסח המקורי המאוחד של ברכת דעת וברכת תשובה בתפילת העמידה ב-UPB 1940(3):
O Lord God, Creator of all the world, Thou hast blessed man with noble powers. **Teach us to seek the good** that we may use these powers. (UPB 1940, 350)

בברכת תשובה בתפילת העמידה ב-UPB 1940(4):

We pray for **Thy support as we struggle to free ourselves** from thoughts that lead astray and from desires that defile our better nature. (*Ibid.*, 369)

בברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה בשערי תפילה(2):

Though all things pass, let not Your glory depart from us. **Help us to become coworkers with you**, and endow our fleeting days with abiding worth. (שערי תפילה 1975, 73)

כפי שניתן לראות, הביטויים המקוריים לישועה חלקית הם רבים בכמותם בהשוואה לביטויים מקוריים לישועה מלאה.

מקרה מעניין המבהיר את מידת העצמאות שמורשה האדם להעניק לעצמו ניתן לראות בברכת אהבת עולם בסידור שערי תפילה(3). הנוסח האנגלי המקורי של הברכה בשערי תפילה(3) מבוסס על ברכה שכתב הרב סמואל כוהן ב-UPB 1940:

Consecrate us anew to the task to which our fathers joyfully dedicated themselves. **:1940UPB**

May we find the will to consecrate ourselves anew to the task of all generations. **שערי תפילה(3):**

(UPB 1940, 355 ; שערי תפילה 1975, 84)

המתפלל ב-UPB 1940 מבקש מאלוהים שייתן לו את הכוח לבצע את המשימה (לזרז את היום שבו כל האנושות תתאחד ותראה באלוהים את האל היחיד שלה)²⁷. בשערי תפילה(3) המתפלל אינו מבקש את הכוח מאלוהים אלא מאחל לעצמו למצוא את הכוח לבצע את המשימה. אין במשפט בשערי תפילה(3) כל התייחסות לאלוהים ומדובר באיחול של האדם המתפלל לעצמו. זהו איחול יחיד מסוגו בתפילות השחרית

²⁷ ראו סעיף 4.1.3.1.

ליום חול בכל הגרסאות של סידור *שערי תפילה*. אולי כדי לתקן את הרושם שעלול להיווצר, בברכת יוצר מאורות *בשערי תפילה* (5), אשר הנוסח שלה מבוסס על תפילה אחרת שגם אותה כתב כוהן ל-*UPB* 1940, יש מעבר לקיצוניות השנייה – מעצמאות וחוסר התייחסות לאלוהים *בשערי תפילה* (3) להדגשת אפסיותו של האדם מול גדולתו של אלוהים וחיפוש האדם אחר נוכחותו של אלוהים *בשערי תפילה* (5): " We cannot comprehend or name You. The mystery of Your works is a riddle we cannot solve. [...] And yet we reach out, hoping to grow toward Your light! (שערי תפילה 1975, 103).

כזכור, גישת ה-*Human Adequacy* טוענת כי אין טעם בתחנונים לישועה מלאה מאלוהים משום שהתפילה איננה משפיעה עליו. יוצא מכך שמטרת התפילה איננה לבקש בקשה אלא להקדיש את המחשבות לשיח של המתפלל עם אלוהיו. התפילה היא תפילה לצורך תפילה ותו לא (תפילה לשמה). בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940 (2) מצהיר המתפלל על מטרתו בעצם תפילתו. הוא מתכנס בתוך עצמו ומבקש את קרבתו של אלוהים. כזכור, *UPB* 1940 (2) הוא העקבי ביותר מבין כל הסידורים הנחקרים בעבודה זו בכל הנוגע לחוסר יכולתו של המתפלל להשפיע על אלוהים באמצעות התפילה. ועל כן, המתפלל בתפילת העמידה ב-*UPB* 1940 (2) מודע לכך שאינו יכול לדעת מה יהיה בעתיד לבוא ובהתאם לגישת ה-*Human Adequacy* גם אינו יכול לבוא בתחינות או לבקש ישועה או כל בקשה אחרת ללא כל פעולה מצדו, הוא מתפלל לשם תפילה, עצם התפילה משמשת לו כעזרה בהיותה מקור לרוגע:

We know not, O Lord, whether the gifts for which we ask are for our good, whether our trial and tribulations may not be blessings in disguise, whether even the fragment of our shattered hopes and love may not minister to the upbuilding of other lives and the fulfillment of Thine unfathomable plan. **So we do not pray unto Thee to make our lives easy, to give us happiness without alloy. Rather do we pray Thee to aid us to be uncomplaining and unafraid.** (UPB1940, 335)

גם בסידור *משכן תפילה* יש קטעי תפילה המסבירים את ייעודה של התפילה. בנוסח האלטרנטיבי לפרשה הראשונה בקריאת שמע וברכותיה יכולים המתפללים של *משכן תפילה* לקרוא תפילה שהמסר שלה הוא שרק כאשר מעשיהם של אנשים הם טובים ונעשים מתוך כוונה טהורה ורק כאשר הם מביעים את אמונתם באלוהים ובכוחו, רק אז אלוהים מתחיל להשפיע על האנשים המתפללים והם יכולים לשנות את העולם:

When justice burns within us
like a flaming fire,

When love evokes willing sacrifice from us,
When, to the last full measure of selfless devotion,
We demonstrate our belief in the ultimate triumph
of truth and righteousness,
Then Your goodness enters our lives
And we can begin to change the world.
And then You live in our hearts,
And we, through righteousness, behold Your Presence. (משכן תפילה 2007, 67)

בנוסח האלטרנטיבי לפתיחה של תפילת העמידה בסידור זה יכולים המתפללים לקרוא קטע שכתב אברהם יהושע השל (רב, פילוסוף וחוקר קבלה, משויך לזרם הקונסרבטיבי ביהדות) על משמעותה של תפילה. המתפלל מצהיר בקטע זה על הבנתו כי התפילה אינה מביאה לעזרה פלאית אלא ייעודה הוא שהמתפלל יתייחד עם עצמו ועם עולמו הפנימי ובאמצעות התפילה ישקם את נפשו:

Prayer may not bring water to parched fields,
or mend a broken bridge,
nor build a ruined city.
But prayer can water an arid soul,
mend a broken heart,
rebuild a weakened will. (שם, 75)

5.4 פמיניזם ושפה ניטראלית

ביהדות המסורתית, מקומן של נשים בתפילות הוא שולי למדי, הן כדמויות המוזכרות בסידור התפילה והן כמתפללות. ההסבר לשוליותן של נשים בתפילה הוא שנשים פטורות מקיום מצוות עשה שהזמן גרמן. תרי"ג מצוות היהדות מחולקות לרמ"ח מצוות עשה ולשס"ה מצוות לא תעשה ובין מצוות עשה ישנן מצוות שהזמן גרמן – מצוות אשר תלויות בזמן שבו הן צריכות להיעשות (מצוות שצריכות להיעשות עד מועד מסוים, למשל את קריאת שמע יש לקרוא בבוקר עד שעה מסוימת) (לאו 1978, 22-23). במשנה, בסדר נשים, מסכת קידושין, פרק א, הלכה ז' כתוב: "וכל מצוות עשה שהזמן גרמה, האנשים חייבין והנשים פטורות". מצוות אלה הן לבישת ציצית, הנחת תפילין, קריאת שמע, שמיעת תקיעת שופר בראש השנה,

ישיבה בסוכה, נטילת לולב בסוכות, ספירת העומר וברית מילה (שם, 28, 46, 196, 218, 289, 317). מתוכן, הנחת תפילין, קריאת שמע הם חלקים מרכזיים בסדר התפילה. אין בפטור לנשים ממצוות אלה משום איסור עליהן לעשותן אך פוסקים רבים ראו בכך ברכה לבטלה. כמו כן, התפילה כשלעצמה, בין אם בבית הכנסת או בכל מקום אחר, מתקיימת תוך הפרדה פיזית בין גברים לנשים כשעיקר התפילה מתקיימת בעזרת הגברים, שם נמצאים ארון הקדוש וספר התורה, ואם עזרת הנשים תהיה מלאה אך בעזרת הגברים לא יהיה מניין (עשרה מתפללים לפחות), לא ניתן יהיה לקיים את התפילה משום שנשים אינן נספרות למניין.

התנועה הרפורמית ניסתה כבר מראשיתה לשלב נשים בחיי הקהילה ובתפילה. בקהילתו של יצחק מאיר וייס בוטלה עזרת הנשים ב-1851 ונשים עברו מהיציעים הצדדיים והאחוריים למושבים משפחתיים שבהם ישבו גברים ונשים ביחד (אדלר 2008, 103), בהחלטה משנת 1922 אישרה התנועה הרפורמית האמריקאית באופן רשמי הסמכת נשים למעמד רב (CCAR 1975d, 76) (אך רק בשנת 1972 הוסמכה האישה הראשונה לרבנות מטעם התנועה הרפורמית בארה"ב), במצע סן פרנסיסקו מ-1976 נאמר כי "יש להעניק לנשים זכויות מלאות לקיים את היהדות" (מאיר 1989, 453). במצע פיטסבורג מ-1999 מתחייבת התנועה הרפורמית "למלא אחר המחויבות ההיסטורית של שוויון מלא בין גברים לנשים בחיים היהודיים" (קצבורג-יונגמן 2007, 362) ולפי ההקדמה לסידור משכן תפילה פמיניזם כלול בנושאים המרכזיים של היהדות הרפורמית והחיים היהודיים הרפורמיים (משכן תפילה 2007, ix).

מסקירת הסידורים ניתן להבחין במידת השוויון המגדרי שנוקט כל סידור דרך שינויים שנעשו בנוסח העברי שלו לעומת הנוסח המסורתי או לעומת נוסחים עבריים של סידורים רפורמיים קודמים (תרגום תוך-לשוני), אך במיוחד דרך שינויים שנעשו בתרגום לאנגלית בכל סידור (תרגום בין-לשוני). זאת משום שבעוד בשפה העברית יש הבחנה ברורה בין זכר לנקבה, בשפה האנגלית קל יותר למצוא פתרונות שיקרבו לעבר שפה ניטראלית.

5.4.1 המתפלל המיוצג בסידור התפילה – גבר או אישה או שניהם

כדי להתפלל את תפילת העמידה בציבור יש צורך במניין – ביהדות האורתודוקסית מניין מורכב מעשרה גברים או יותר מעל גיל בר מצווה. בסידור מנהג אמריקה גם נשים נספרות למניין, וכך כתוב בעמוד הראשון של תפילת שחרית ליום חול בסידור – Ten adults, males or females, to be a Minyan (מנהג אמריקה 1872, 12). אך אף על פי שנשים נספרות למניין בסידור מנהג אמריקה, מהתרגום לאנגלית של

סידור זה ניתן להבין כי המתפללים המיוצגים בו הם גברים והקול הנשי אינו בא לידי ביטוי. בחמישה ביטויים שונים בסידור מנהג אמריקה, התרגום הבין-לשוני מציג בבירור את המתפלל כגבר – במזמור ברוך שאמר, במזמור הודו לה' ובמזמור אשרי יושבי ביתך (שלושתם בפסוקי דזמרה), בברכת דעת ובברכת גאולה בתפילת העמידה. כך לדוגמה, בעוד שבנוסח העברי של מזמור הודו לה' שבפסוקי דזמרה כתוב "בהיותכם מתי מספר כמעט" ואין כל אינדיקציה למגדר, בנוסח האנגלי של המזמור בסידור מנהג אמריקה כתוב: "while you were but a few men" (שם, 14-15).

לעומת זאת, בברכת גאולה בתפילת העמידה בסידור מנהג אמריקה חלו שני תהליכים – תרגום תוך-לשוני (שינוי נוסח הברכה בעברית) ותרגום בין-לשוני (תרגום לאנגלית של נוסח הברכה המחודש): נוסח מסורתי: ראה בעוניי וריבה ריבנו

מנהג אמריקה (תרגום תוך-לשוני): ראה-נא בלחץ אחינו (שם, 42)

מנהג אמריקה (תרגום בין-לשוני): O behold the oppression of **our brethren** (שם, 43).

התרגום התוך-לשוני בא להדגיש כי מי שזקוק לגאולה ולישועה אינם המתפללים החיים בארה"ב אלא דווקא 'אחיהם' – הקהילות היהודיות בשאר ארצות הגולה.²⁸ כנהוג במנהג אמריקה, התרגום הבין-לשוני צמוד לנוסח העברי (התרגום התוך-לשוני). אך לשינוי התפילה מלשון מְדַבְּרִים (אנחנו) ללשון נְסַפְּרִים (הם) יש השפעה על המין הדקדוקי של המתפללים – מהניטראלי לזכר. עם זאת, ניתן להתווכח ולומר כי גם 'אחינו' כולל בתוכו את כלל בני ישראל – הגברים והנשים. זאת מכיוון שצורת הזכר בעברית היא הצורה הלא-מסומנת, הצורה הסתמית, והיא כוללת בתוכה הן זכר והן נקבה (האקדמיה ללשון עברית 2010). לרוב, ההתייחסות למתפללים בסידור *UPB* 1892 היא בלשון רבים (we, our ועוד), כך שקשה לקבוע את מיין הדקדוקי. אך במקרים מעטים ישנה התייחסות למתפלל היחיד ובהם ניתן להבין כי המתפלל המיוצג ב-*UPB* 1892 הוא גבר. ניתן לראות זאת מהתרגום ל"עושה שלום ובורא את הכול" בברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה, המוסיף על הכתוב בנוסח העברי: "ordainest the good and the evil, "bringest harmony into nature, and peace in the heart of **man**" (UPB 1892, 160). ניתן להתווכח על משמעות המילה *man*, שפירושה אינו בהכרח 'גבר' אלא 'אדם' במונח הכללי יותר, אבל יש גם ביטויים מובהקים יותר לכך שהמתפלל המיוצג בסידור זה הוא גבר. הנוסח האנגלי של ברכת דעת בתפילת העמידה ב-*UPB* 1892 מתייחס למתפלל-גברי באופן ברור:

²⁸ עוד על הפרדה הקיימת בסידורים בין יהודי ארה"ב ליהודי שאר פזורות ישראל ובין יהודי ארה"ב ליהודי מדינת ישראל – ראו סעיף 4.3.2.

O Lord, our God, Thou hast in Thy grace distinguished **man** above all other beings by endowing **him** with knowledge and understanding that **he** may walk in Thy light and follow Thy precepts in **his** life. (*Ibid.*, 166)

גם ב-UPB 1940 המתפלל הוא גבר. כך, לדוגמה, ניתן להסיק מתוספת מיוחדת שנכתבה בתרגום לאנגלית של ברכת אהבת עולם בקריאת שמע וברכותיה ב-UPB 1940(2):

Let us now proclaim the supreme truth of our faith. It is heard around the world. In every crisis in **his** life, even in the presence of death, has **the Jew** affirmed **his** faith in the one and only God. By this **he** has endured the fury and suffering of the centuries and risen to a sublime ministry of service. (UPB 1940, 328)

המתפלל המיוצג בסידור זה הוא גבר (התרגום ליהודי/מתפלל הוא he) וזאת למרות שבתנועה הרפורמית כבר בשנים אלה לא הייתה הפרדה בין נשים לגברים הן פיזית והן לצורכי מניין המתפללים. סידור שיערי תפילה נוטה לעבר שפה שוויונית יותר וניטרלית יותר. ניתן למצוא הן נוסחים ניטראליים מבחינה המין הדקדוקי של המתפללים (נוסחים בעברית או באנגלית הנמנעים מציון מפורש של מין כזה או אחר) והן נוסחים שוויוניים (נוסחים בעברית או באנגלית המציינים את שני המינים).

ניטראליות בסידור שיערי תפילה :

ביטוי בולט לניטראליות בסידור שיערי תפילה, בהשוואה לסידורים הקודמים, הוא בברכת אהבת עולם בקריאת שמע וברכותיה. הנוסח האנגלי של הברכה בשיערי תפילה(3), שבא כתוספת לנוסח העברי הזהה לנוסח המסורתי, מבוסס על תפילה שכתב סמואל סי' כוהון באנגלית ב-UPB 1940(4). בשיערי תפילה(3) מסירים את היעוד הזכרי והופכים את הקטע להלן לניטראלי מבחינת מינם של המתפללים :

Consecrate us anew to the task to which our **fathers** joyfully dedicated **themselves**: to speed the dawn of the new day when **all men** will be united in **brotherhood**, and, with one accord, will acclaim Thee their Father and their God. (*Ibid.*, 355)

May we find the will to consecrate ourselves to the task of **all generations**: **שיערי תפילה(3):**
to speed the dawn of the new day when **all** will be united in **friendship and** **תפילה(3):**

peace, and with one accord acclaim You their Eternal God. (שערי תפילה)

(84, 1975)

בדומה לכך, בתפילת יום העצמאות של מדינת ישראל שרים או קוראים המתפללים בסידור שערי תפילה את השיר "מעל פסגת הר הצופים" מאת אביגדור המאירי. בעוד שבעברית כתוב "ירושלים, ירושלים! האירי פניך לבנד!" בתרגום לאנגלית כתוב "Jerusalem, O Jerusalem! Smile on your children once more!" (שם, 592-593).

שוויון בסידור שערי תפילה:

אחת הברכות הנקראות בברכות השחר בשערי תפילה (1) היא 'אלו דברים שאין להם שיעור'. הנוסח המסורתי והנוסח העברי של שערי תפילה (1) זהים (הדגשה שלי):

אלו דברים שאין להם שיעור, שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן: כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והשכמת בית מדרש שחרית וערבית, והכנסת אורחים, וביקור חולים, והכנסת כלה, ולווית המת, ועיון תפילה, והבאת שלום בין אדם לחברו; ותלמוד תורה כנגד כולם. (שם, 52-53)

בתרגום לאנגלית מתרגמים את הכנסת כלה ל-**to rejoice with bride and groom** (שם, 53) ומשיגים שוויון על ידי כך שאין התייחסות לכלה בלבד אלא לשניהם ביחד כזוג.

ביטוי נוסף לשוויון של המין הדקדוקי בשערי תפילה (3) ניתן לראות בנוסח האנגלי של ברכת אבות בתפילת העמידה. הנוסח האנגלי מדבר על המשכה של מסורת אבות ואמהות בדור הבנים והבנות (במקום מסורת אבות בדור הבנים): "**Daughters become mothers, and sons, fathers**". בנוסח האנגלי מבקשים המתפללים מאלוהים שינחה אותם כפי שהנחה את דורות העבר, ושילמד גם אותם כפי שלימד את הדורות הקודמים: "**Then our tradition shall endure, and Israel live: from mother and father, to daughter and son, and all who follow them**". (שם, 88).

גם בסידור משכן תפילה ניתן למצוא הן ניטראליות והן שוויון של המין הדקדוקי.

ניטראליות בסידור משכן תפילה :

יש ארבעה ביטויים לניטראליות של המין הדקדוקי המיוחס למתפללים בתרגום התוך-לשוני והבין-לשוני בסידור משכן תפילה – במזמור אשרי יושבי ביתך בפסוקי דזמרה, בברכת דעת בתפילת העמידה ושני ביטויים בסדר התפילה ליום העצמאות. כך, למשל, בברכת דעת בנוסח העברי כתוב "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה" והניטראליות נשמרת גם בנוסח האנגלי – "You grace **humans** with knowledge and teach **mortals** understanding" (משכן תפילה 2007, 84). לעומת זאת, בסדר התפילה ליום העצמאות קוראים המתפללים את שיר המעלות (תהלים קכ"ב) שם כתוב "למען-אחי ורעי אדברה-נא שלום בך" והתרגום הבין-לשוני הופך את הכתוב ממיצג-זכרי לניטראלי: "For the sake of my **kin and friends**" (שם, 538).

שוויון בסידור משכן תפילה :

יש בסידור משכן תפילה שלושה ביטויים לשוויון של המין הדקדוקי המיוחס למתפללים: בנוסח אלטרנטיבי לברכת אמת ויצבי בקריאת שמע וברכותיה, בתפילת יזכור באנגלית בסדר התפילה ליום הזיכרון ובתפילת יזכור בסדר התפילה ליום השואה. בנוסח האלטרנטיבי לברכת אמת ויצבי, קוראים המתפללים פסוקים תנ"כיים שונים, ביניהם ויקרא י"ט, י"ז: "לא תשנא את אחיך בלבבך". 'אחיך' מתורגם ל-your brother or your sister (שם, 71).

בסדר התפילות ליום הזיכרון של מדינת ישראל קוראים המתפללים תפילת יזכור באנגלית:

Remember our **brothers and sisters**

whose sacrifice gave birth to the State of Israel;

[...] For the agony, the tears, **the mothers and the fathers** [...]. (שם, 534)

גם בסדר התפילה לציון יום השואה במשכן תפילה קוראים המתפללים תפילת יזכור. בתפילת יזכור זו מציינים המתפללים את נשמותיהם של ששת מיליון הנרצחים והנרצחות ("אחינו ואחיותינו"). תפילת יזכור זו אינה שונה מתפילת יזכור לזכר קרבנות השואה בסידור המסורתי שגם בה נוקטים בשוויון:

נוסח מסורתי:

המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה,

במעלות קדושים וטהורים,

כזוהר הרקיע מאירים ומזהירים,

לנשמותיהם של רבבות אלפי ישראל,

אנשים ונשים, ילדים וילדות,

שנהרגו ונשחטו ונשרפו ונחנקו ונקברו חיים,

בארצות אשר נגעה בהן יד הצורר הגרמני וגרוריו.

משכן תפילה:

המצא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה,

במעלות קדושים וטהורים,

כזוהר הרקיע מזהירים,

את נשמות שישה-מיליון

אחינו ואחיותינו

שנהרגו על קידוש השם

(שם, 530).

יש בסידור *משכן תפילה* מקרים של תרגום בין-לשוני ותוך-לשוני של אותה הברכה שבהם ניתן לראות הן גישה של שוויון והן של ניטראליות ביחס למין המתפללים. כך, בברכת "שלא עשני עבד" בברכות השחר בסידור *משכן תפילה* עורכי הסידור נוקטים בשני תהליכים – תרגום תוך-לשוני הדוגל בשוויון ותרגום בין-לשוני הדוגל בניטראליות:

נוסח מסורתי: "ברוך אתה ה', אלוהינו מלך העולם, שלא עשני עבד"

משכן תפילה – תרגום תוך-לשוני: "ברוך אתה ה' [...] שעשני בן/בת חורין"

משכן תפילה – תרגום בין-לשוני: "who has made me free [...] " (שם, 40)

כפי שניתן לראות, בנוסח העברי של *משכן תפילה*, בנוסף להיפוך מדרך השלילה לדרך החיוב, יש גם ביטוי לשפה שוויונית. בתרגום לאנגלית השוויון הופך לניטראליות כאשר **בן/בת** חורין הופך ל-free.

5.4.2 תיאולוגיה תהליכית

תיאולוגיה תהליכית (Process Theology) הינה גישה פילוסופית המבוססת על הגותו של אלפרד ווייטהד (Alfred North Whitehead) ופותרה בהמשך על ידי צ'ארלס הרטסהורן (Charles Hartshorne). לפי גישה פילוסופית זו לכל דבר הקורה בחברה האנושית בעולם יש השפעה על דמותו של אלוהים, זאת בניגוד לגישה הדתית-מסורתית (הן היהודית והן הנוצרית) שלפיה אלוהים הוא כל-יכול וצודק ואינו נתון להשפעה אנושית כלשהי (Artson 2010; Hartshorne 1948; Kaufman 1997; Pailin 1995; Reese 1980). תיאולוגיה תהליכית הפכה לצורך בולט בפילוסופיה היהודית לאחר השואה. המטרה המרכזית של הרטסהורן כאשר פיתח את הפילוסופיה הזו הייתה לגבש רעיון על אלוהים שראוי לעבוד אותו, בידעה שאל כל-יכול וצודק כביכול לא מנע את השואה ולא התערב (Kaufman 1997, 35-36). הרטסהורן מגדיר מחדש את אלוהים:

Hartshorne proposes the idea of a dipolar Deity who is absolute and infinite in some respects, while being relative and finite in other respects. And the denial of God's omnipotence, he holds, does not signify weakness, because the very notion of omnipotence is incoherent. What emerges from his sustain critique of the idea of Divine omnipotence is a new understanding of God as a Being who possesses maximal power but not "all the power there is."

[...] Hartshorne's idea of God, and that of process theology in general, is the notion that God includes, without being identical with, the world. [...] God as the supreme World-Mind is all-inclusive and is enriched by what happens in the world. (*Ibid.*, 38, 41)

יוחנן מופס, חוקר מקרא, טוען כי הכרחי לתאר את אלוהים כבעל מאפיינים אנושיים ולא על-

אנושיים אם יש בכוונת האנושות לעבוד אותו :

אל המתואר במונחים של שלמות מוחלטת, העדר מעורבות, מספיקות עצמית, וידיעת כול – אל זה אינו יכול להוות דגם לחיקוי עבור התנהגות אנושית.

[...] אלוהים בחכמתו האינסופית ידע שאילו היה חושף את טבעו הטרונסצנדנטי²⁹ האמיתי בפני בני

האדם, היה מחולל שמות. על כן, עטה על עצמו חזות אנושית. הוא הופיע בפני האדם כאישיות נישאת,

אך כזו שעשויה לשגות וחמימה. הוא נכנס למערכת יחסים חוזית עם האדם, נעשה מעורב במצב

האנושי, חווה תסכול מלבותיהם הקשים של בני האדם, התחרט שברא אי פעם את האדם, התרגש

מתפילות משה ונביאים אחרים, התפרץ בהתקפי זעם על חטאות בני עמו, והיה כה קשור לישראל עד

שנשא אותם שוב למרות חטאותיהם לאחר שכבר נתן בידם גט. נראה שאלוהים חווה את כל קשת

הרגשות האנושיים: אהבה, כעס, מעורבות, זעם, חרטה, עצב וכיוצא באלה. (מופס 2007, 162-163)

ככל הידוע, המחקר לא קשר עד כה בין תיאולוגיה תהליכית לסוגיית מינו הדקדוקי של דמות האל, אך

ניתן לטענת לעשות קישור זה משום ששני נושאים אלה הובאו לדיון מחודש בפילוסופיה היהודית בתחילת

המחצית השנייה של המאה ה-20. צמיחת המחשבה הפמיניסטית עוררה דיון מחודש על מינו הדקדוקי של

דמות האל ובנוסף לכך, ללא קשר לחשיבה פמיניסטית, עלה נושא השפעת התרחשויות שונות בעולמנו על

דמותו של אלוהים. אם לפי התיאולוגיה התהליכית אלוהים מושפע מתהליכים המתרחשים בעולם

²⁹ זאת אומרת, אלוהים שקיים מעבר לגשמיות ואינו תלוי בגשמיות.

האנושי, בוודאי קיימת השפעה של השיח הפמיניסטי על דמותו של אלוהים. התיאולוגיה התהליכית מקרבת למעשה את אלוהים לאדם ולא את האדם לאלוהים³⁰, היא נותנת פתח למגוון דעות ומחשבות על אלוהים. הפמיניזם היהודי-דתי, הן זה הליברלי (הרפורמי, הקונסרבטיבי וזרמים אחרים) והן זה ההלכתי (האורתודוכסי על זרמיו השונים), עוסק לא רק במעמד המתפלל והמתפללת אלא גם במינו הדקדוקי ובדמותו של אלוהים עצמו:

Already in the 1970s, Rita Gross had raised the issue of male God language. She argued that Jewish failure to develop female images for God was the ultimate symbol of women's subordination and that women would be fully included in the covenant community only when God was addressed as "God-She" as well as "God-He". In the 1980s, Marcia Falk criticized what she saw as the idolatrous nature of traditional God language and contended that monotheism should be understood not as the worship of one male God but as the "embracing unity of a multiplicity of images". (Plaskow 2002, 3)

העיסוק במינו הדקדוקי של אלוהים אינו ייחודי ליהדות הרפורמית או לפילוסופיות שונות של המאה ה-20. אלא החל כבר ביהדות המסורתית. ביהדות המסורתית אלוהים אינו זכר ואינו נקבה כי הוא אינו בן אדם. גם כאשר ברא את האדם ואת האישה, בראם כצלמו³¹, כך שאין מין מובחן לאלוהים. אף על פי כן, הפנייה לאלוהים בעברית, בשלל תארו וכינויו השונים, נעשית בלשון זכר ובסידור התפילה אלוהים מכונה מלך ואב. אך יש פעמים שבהן הפנייה לאלוהים בסידור התפילה נעשית בלשון נקבה (כך, למשל, בברכת גבורות בתפילת העמידה כתוב: "מי כמוך, פֶּעַל גְּבוּרוֹת / ומי דוֹמֶה לָךְ / מלך, ממית וּמְחַיֶּה ומצמיח ישועה").

אחת השיטות שבאמצעותן התמודדה התנועה הפמיניסטית היהודית, הן ההלכתית והן הליברלית, עם

שאלת מינו הדקדוקי של דמות האלוהים היא נטרול מינו בשפה, לא זכר ולא נקבה:

The women's movement entered the world of God language and claimed that the King of the Universe was responsible for narrowing our image of God and, by extension, hindering the status of women. Feminist Jewish clergy neutralized the male centric

³⁰ ניתן לומר שלא התחולל בהכרח שינוי הדרגתי בדמותו של אלוהים כשלעצמו, אלא השינוי הוא באופן ההתייחסות של החברה האנושית לאלוהים, ומכיוון שהחברה האנושית עברה שינוי היא מחילה את השינוי גם על דמות האל.
³¹ "ויברא אלוהים את-האדם בצלמו בצלם אלוהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א', כ"ז).

language of traditional religion, banishing the King and turning him into the gender-neutral Sovereign. We transformed YHVA into the Eternal. (Kedar 2009, 36)

במצע סן פרנסיסקו משנת 1976 נותנת התנועה הרפורמית גיבוי לעסוק, בין היתר, בשאלת מינו הדקדוקי של דמות האל:

הצהרת אמונתנו באלוהים הייתה מאז ומתמיד מניע עיקרי ביצר הקיום של עמנו. במרוצת מאבקנו בן מאות השנים לדבוק באמונתנו, חווינו את האלוהים והבינונו אותו באופנים רבים ושונים. [...] אנו משתיתים את חיינו, אם האישיים ואם הקהילתיים, על מציאות האלוהים ומותירים פתח לחוויות חדשות ולתפיסות חדשות של האלוהות. (מאיר 1989, 454)

כך גם במצע פיטסבורג מ-1999: "אנו מאמינים בקיומו של האל האחד והיחיד, למרות שאנו עשויים להיות חלוקים בתפיסתנו את הקיום האלוהי" (קצבורג-יונגמן 2007, 360).

לטעמי, הפיכת האל מישות מנותקת מכלל השפעה אנושית לישות המושפעת גם מתהליכים אנושיים צריכה לכלול השפעה של קו המחשבה הפמיניסטי-דתי המתפתח גם על דמות האל. על כן, יש לבדוק לא רק את המעבר לשפה ניטראלית בסידורים ביחס למין המתפללים כפי שנעשה בסעיף 5.4.1 אלא גם את המעבר לשפה ניטראלית ביחס למינו הדקדוקי של דמותו של אלוהים. את זאת ניתן לבדוק בשמותיו ובכינויו המרמזים על מינו. דרך יעילה להשוות בין הסידורים השונים בנוגע מינו הדקדוקי של דמות האל היא באמצעות בדיקה של התרגום הבין-לשוני של הביטוי "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" אשר אומרים המתפללים בלחש מיד לאחר קריאת שמע:

Praised be the name of **His** glorious **kingdom** forever and aye. **מנהג אמריקה:**

(מנהג אמריקה 1872, 33)

Praised be **His** glorious name for evermore. **:1892UPB**

(UPB 1892, 162)

Praised be **His** name whose **kingdom** is forever and ever. **:1940UPB**

(UPB 1940, 316, 330, 342, 356)

Blessed is **His** glorious **kingdom** for ever and ever! **שערי תפילה:**

(שערי תפילה 1975, 57, 74, 84, 94, 104)

Blessed is **God's** glorious **majesty** forever and ever.

משכן תפילה:

(משכן תפילה 2007, 65)

בכל הסידורים, מלבד סידור *משכן תפילה*, כינויי הגוף של אלוהים הם בלשון זכר. רק בסידור *משכן תפילה* נוהגים בניטראליות והוא אינו זכר ואינו נקבה. תרגום בין-לשוני ולא תוך-לשוני הוא המקור לבדיקת מינו הדקדוקי של אלוהים בכל סידור וזאת משום שבשפה העברית לא ניתן לנטרל מין – יש זכר ויש נקבה, זאת בעוד שבשפה האנגלית יש זכר, נקבה וניטראלי.

במנהג אמריקה מינו הדקדוקי של דמות האלוהים הוא זכר וזאת ניתן להבין מהתרגום הבין-לשוני

של ביטויים אלו:

O God, our **Lord**, universal **King**

אלוהינו מלך העולם

ברכות
השחר:

(מנהג אמריקה 1872, 9)

Let us praise **Him** who said – and the universe
existed

ברוך שאמר והיה העולם

מזמור
ברוך שאמר:

(שם, 13)

God, our **Lord**, **King** of the universe.

ה' אלוהינו מלך העולם

ברכת
יוצר מאורות:

(שם, 27)

He illuminateth the earth [...]; in **His** infinite
goodness, **He** reneweth the work of creation.

המאיר לארץ ולדרים עליה
ברחמים. ובטובו מחדש בכל-יום

ברכת
יוצר מאורות:

(שם, 26-27)

תמיד מעשה-בראשית

ב-*UPB* 1892 מינו הדקדוקי של דמות האל בתרגום לאנגלית הוא זכר, אם כי באופן מטושטש יותר

בהשוואה ל*מנהג אמריקה*. מצד אחד, בברכות השחר ב-*UPB* 1892 מתחיל כל משפט במילים " Praised be "

He who... (UPB 1892, 159) ובחלקים אחרים של הסידור נמשך השימוש ב-Lord, אך מהצד השני,

בסידור זה Ruler מחליף את King שב*מנהג אמריקה*, ויש גם פנייה ישירה לאלוהים, המנטרלת את מינו:

O **Lord**, our God, **Ruler** of the universe.

ה' אלוהינו מלך העולם **יוצר מאורות:**

(Ibid., 160)

in **Thy** mercy **Thou** causest light to shine over
the earth and all its inhabitants

המאיר לארץ ולדרים עליה **יוצר מאורות:**

(Ibid., 160)

ב-1940 UPB, כמו ב-1892 UPB, מינו הדקדוקי של דמות האל אינו ברור, ככל הנראה זכר אך גם כאן נעשה שימוש בפנייה ישירה המטשטשת את המין הדקדוקי ומוליכה לשפה ניטראלית יותר. כך ניתן לראות במגוון התרגומים לביטוי "המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים" ב-1940 UPB:

in **Thy** mercy makest light to shine over the earth and all its inhabitants **(1)1940UPB**

(UPB 1940, 314)

in **Thy** loving kindness **Thou** causest the morning dawn to give light to all **(3)1940UPB**

the earth's creatures

(Ibid., 340)

לברכת יוצר מאורות ב-1940 UPB (2) וב-1940 UPB (4) יש נוסח שונה מהנוסח המסורתי, אך גם שם ניתן לראות שימוש בפנייה ישירה, אלא שכאן הפנייה הישירה מלווה בכינוי זכרי ועל כן מינו הדקדוקי של אלוהים אינו ניטראלי:

Praised be **Thou**, O **Lord** our God, who ברוך אתה ה' אלוהינו מלך **(2)1940UPB**

formest light and darkness, ordainest good העולם. יוצר אור ובורא חושך.

out of evil, bringest harmony into nature עושה שלום ובורא את-הכל

and peace to the heart of man. *(Ibid., 328)* *(Ibid., 329)*

Thine, O **Lord**, are the heavens, **Thine** also the earth; the world and the **(4)1940UPB**

fulness thereof. *(Ibid., 354)*

השימוש בשפה ניטראלית בסידור שערי תפילה חל רק על המתפללים ולא על אלוהים, כך נלמד מהקדמת הסידור:

We have also been keenly aware of the changing status of women in our society. Our commitment in the Reform movement to the equality of the sexes is of long standing. In

this book, it takes the form of avoiding the use of masculine terminology exclusively, when we are referring to the human race, in general. (xii ,1975, שערי תפילה)

כמו ב-UPB 1940, גם בשערי תפילה יש פנייה ישירה לאלוהים (You) ועל ידי כך נמנעים מקביעת מינו הדקדוקי. אך גם בשערי תפילה הוא מכונה בשמות תואר זכריים מובהקים והפנייה הלא-ישירה אליו נעשית בלשון זכר (He) ועל כן מינו הדקדוקי של אלוהים בשערי תפילה הוא זכר. בברכות השחר בשערי תפילה (1) ה' מתורגם ל-Lord (שם, 51). יותר מכך, בתרגום לאנגלית של ברכת יוצר מאורות ושל ברכת אהבה רבה בקריאת שמע וברכותיה בשערי תפילה (1), אלוהים מזוהה באופן מובהק כזכר:

יוצר מאורות: ה' אלוהינו מלך העולם Lord our God, Ruler of the universe.

(שם, 55)

יוצר מאורות: המאיר לארץ ולדרים עליה With compassion He gives light to the earth [...];
ברחמים ובטובו הגדול מחדש with goodness He renews the work of creation
בכל יום מעשה בראשית [...].

(שם, שם)

אהבה רבה: אבינו מלכנו Our Maker and King

(שם, 56)

בתרגום ברכת אבות בתפילת העמידה בשערי תפילה (2) שוב מיוצגת דמותו של אלוהים כזכרית (שם, 78):
"גומל חסדים טובים וקונה הכול וזוכר חסדי אבות ומביא גאולה לבני בניהם" –

He bestowest love and kindness on all His children. He remembers the devotion of ages past. In His love, He brings redemption to their descendants for the sake of His name.

הנוסח האנגלי של ברכת אהבת עולם בקריאת שמע וברכותיה בשערי תפילה (2) מבוסס על הנוסח האנגלי של אהבת עולם בתפילת ערבית לשבת ב-UPB 1940, שנכתבה על ידי סמואל ס' כוהן. ההבדלים ביניהם מדגישים את הנטייה של שערי תפילה לחתור בכל זאת לניטראליות במינו הדקדוקי של אלוהים:

1940UPB: Thou art our God and Father, the source whence life and all its blessings flow

שערי תפילה (2): You are our God, the Source of life and its blessings

(שערי תפילה 1975, 51 ; 1940UPB, 74)

בסידור *משכן תפילה* מקפידים לתרגם את תאריכו וכינויו של אלוהים במין ניטרלי. ביטוי מובהק לניטרליות של דמות האל בסידור *משכן תפילה* ניתן לראות בתרגום המשפט הפותח את מזמור ברוך שאמר בפסוקי דזמרה ("ברוך שאמר והיה העולם"): "Blessed is the One who spoke" (משכן תפילה Let us praise Him who "2007, 50). זאת בהשוואה לתרגום המשפט בסידור *מנהג אמריקה* שבו כתוב: "Let us praise Him who said" (מנהג אמריקה 1872, 13). דוגמה נוספת לניטרליות של המין הדקדוקי של דמות האל בסידור *משכן תפילה* ניתן לראות בתרגום המשפט הפותח בברכת יוצר מאורות בקריאת שמע וברכותיה ("ה' אלוהינו **מלך** העולם, **יוצר** אור ו**בורא** חושך, **עושה** שלום ו**בורא** את הכל"): "Adonai our God, Sovereign of the universe, Creator of light and darkness, who makes peace and fashions all things" (משכן תפילה 2007, 60).

אך כפי שניתן לראות בדוגמה לעיל, הניטרליות של המין הדקדוקי של דמות האל במשכן תפילה באה לידי ביטוי בתרגום לאנגלית בלבד ופחות בנוסח העברי אשר לרוב נשאר קרוב מאוד לנוסח המסורתי. כך, למשל, בברכת אהבה רבה בקריאת שמע וברכותיה הנוסח העברי מבוסס במלואו על הנוסח המסורתי מלבד הביטויים "אבינו מלכנו" ו"אבינו, אב הרחמן" שהוסרו מהברכה, אבל המשפט המסיים את הברכה נותר כפי שהוא – "ברוך אתה, ה', הבוחר בעמו ישראל באהבה" (שם, 62). ברוב הברכות בסידור זה, המשפט המסיים את הברכה נותר כפי שהוא מופיע בנוסח המסורתי – "ברוך אתה ה' [...]" אך לעומת זאת, בברכת שלום בתפילת העמידה נעשה גם בנוסח העברי של *משכן תפילה* שינוי שהוביל לניטרליות במין הדקדוקי. אם בנוסח המסורתי כתוב "ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך", במשכן תפילה כתוב "ברכנו **יוצרנו** כולנו כאחד באור פניך" (שם, 98). אמנם גם "יוצרנו" רומז למין זכרי, אך בהשוואה ל"אבינו", הוא זכרי רק מבחינה דקדוקית ולא מבחינת מטענו הסמנטי. "יוצרנו" מתורגם תרגום ניטרלי מובהק – Creator (שם, שם).

הביטוי המובהק ביותר לניטרליות הננקטת במין הדקדוקי של דמות האל בסידור *משכן תפילה* הוא בעצם התעתוק של שמו המפורש באנגלית – ה' מתועתק ל-Adonai (כפי שקוראים את השם המפורש בזמן תפילה) ואינו מתורגם ל-Lord, למשל, בתרגומי הברכות השונות. במנהג אמריקה מתרגמים את ה' ל-God, ב-UPB 1892, UPB 1940 ובשערי תפילה מתרגמים את ה' ל-Lord. במשכן תפילה, גם בתעתיק וגם בתרגום של כל ברכה, ה' מתועתק ל-Adonai. אמנם, Adonai נגזר מהכינוי "אדון" הזכרי; ובכל זאת, זוהי בחירה המבטאת ניטרליות, המשליכה על תרגום תאריכו של אלוהים, כי אי אפשר לתת צורת זכר או נקבה ל-

Adonai הן בעברית והן באנגלית בעוד שלכינויים האחרים אפשר לתת צורת זכר או נקבה באנגלית –
.Lord-Lady, God-Goddess.

6. סיכום

מחקר זה בחן את האופן שבו הושפעו עורכי הסידורים הרפורמיים בעבודתם הן מהאידיאולוגיה של היהדות המסורתית, כפי שהיא באה לידי ביטוי בסידור התפילה המסורתי, והן מהאידיאולוגיה שלהם עצמם כיהודים רפורמים ומהלך הרוח האקטואלי בתקופתם.

במחקר הושונו נוסחי התפילה בסידורים הרפורמיים זה לזה ונבחנו בהשוואה לסידור המסורתי משלוש נקודות מבט שונות – שיקולים לשוניים במלאכת התרגום והעריכה ומעמדן של השפות עברית ואנגלית בתפילה (סעיף 3), השפעות של אירועים היסטוריים על האידיאולוגיה המכתיבה את תוכן הסידורים (סעיף 4) והשפעות חברתיות ופילוסופיות על אידיאולוגיה זו (סעיף 5). על-סמך הכתוב במצעים של חמש ועידות שנתיות שונות של התנועה הרפורמית האמריקאית שדנו בנוסחי הסידור הרפורמי ועל סמך הספרות המקצועית הדנה באידיאולוגיה, בפילוסופיה ובהיסטוריה של היהדות הרפורמית האמריקאית שיערתי, בטרם ביצוע המחקר, שמעמדה של השפה העברית כשפת תפילה התחזק מסידור לסידור; שככל שמעמדה של השפה העברית התחזק, נעשו השינויים המהותיים בנוסח התפילה גם בנוסח העברי ולא רק בנוסח האנגלי; ושאם מעמדה של השפה העברית התחזק, הדבר יבוא לידי ביטוי בקיומו של תעתיק אנגלי (מילים עבריות הכתובות באותיות לועזיות). כדי לבחון את ההשערות הללו בחנתי את מידת הנוכחות (מספר הברכות והתפילות בעברית לעומת מספר הברכות והתפילות באנגלית) והדומיננטיות (השפה שבה נעשו עיקר שינויי העריכה המביעים את האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית בזמן פרסום הסידור) כמדד למעמדן של השפה העברית והאנגלית בסידורים (סעיף 3). בחנתי גם את כמות ההשמטות, שינויי התוכן והתוספות המקוריות בסידורים השונים, וכן בדקתי את קיומו של תעתיק והשפעתו.

מצאתי כי בסידור *מנהג אמריקה* מידת הנוכחות של שתי השפות שווה, אך עברית היא השפה הדומיננטית. בסידורים *UPB 1892* ו-*UPB 1940* יש לשפה האנגלית נוכחות רבה יותר מאשר לעברית והיא גם השפה הדומיננטית. בסידור *שערי תפילה* יש חמש גרסאות לתפילת שחרית: מלבד *שערי תפילה* (1) שבה יש נוכחות שווה של עברית ואנגלית ועברית היא השפה הדומיננטית, בשאר הגרסאות יש לאנגלית נוכחות רבה יותר מזו של העברית (כשהפער בין השפות משתנה מגרסה אחת לשנייה) ואנגלית היא גם השפה

הדומיננטית. בנוסח הקבע של *משכן תפילה* יש מידה שווה של נוכחות של עברית ושל אנגלית אך עברית היא השפה הדומיננטית, בדומה ל*מנהג אמריקה*.

בחנתי במחקר זה שלושה סוגי שינויים – השמטות, שינויי תוכן ותוספות מקוריות. בכל הסידורים ניתן לראות שעיקר העריכה שנעשתה בנוסחי התפילה בעברית הייתה באמצעות השמטה ואילו בנוסחים האנגליים של הסידורים נמצאו רוב רובם של שינויי התוכן והתוספות המקוריות. הסידורים נבדלים זה מזה בהיקף ההשמטות, שינויי התוכן והתוספות המקוריות.

השימוש בתעתיק אנגלי לצד התרגום לאנגלית ובתוכו רווח יותר ככל שהסידור חדש יותר. בעוד שבסידורים *מנהג אמריקה*, *UPB 1892*, *UPB 1940* ושערי *תפילה* התעתיק מוגבל מאוד ומצטמצם לכדי מילים יחידות או משפטים יחידים, בסידור *משכן תפילה* מלוות תפילות וברכות שלמות בתעתיק לצד התרגום לאנגלית. מסקנתי מקיומו של תעתיק אנגלי היא שייתכן שהמתפללים התבססו בסידורי התפילה על הנוסח האנגלי של התפילה וייתכן שהתעתיק נועד לסייע להם בהגייה נכונה של מילים עבריות. ההשערה שקיומו של תעתיק מראה על התחזקות מעמדה של השפה העברית אוששה. התעתיק מעודד את המתפללים להתפלל בעברית ומקל עליהם כמי ששפה זו אינה שגורה בפיהם. ראייה לכך ניתן לראות בסידור *משכן תפילה* שבו העברית היא השפה הדומיננטית וכמו כן הוא משופע בתעתיק אנגלי.

שיעירתי בטרם המענה לשאלת המחקר הראשונה, העוסקת בשיקולים לשוניים במלאכת התרגום והעריכה ומעמדן של השפות עברית ואנגלית בתפילה (סעיף 3), שאמצא שמעמדה של השפה העברית כשפת תפילה התחזק מסידור לסידור. אך לאחר ביצוע המחקר לא ניתן לומר שמעמדה של השפה העברית עלה מסידור לסידור, אלא שמעמדה, שהיה גבוה ב*מנהג אמריקה*, ירד הרבה ב-*UPB 1892*, נמצא במגמת עלייה ב-*UPB 1940* ובשערי *תפילה* והעברית חזרה למעמדה הגבוה בסידור האחרון, *משכן תפילה*.

טרם המענה על שאלת המחקר השנייה, העוסקת בהשפעות של אירועים היסטוריים על האידיאולוגיה המכתיבה את תוכן הסידורים (סעיף 4), שיעירתי שזהותם האמריקאית של המתפללים תבוא לידי ביטוי בברכות ובתפילות השונות בסידורים. שיעירתי גם שבהדרגה יפוג המתח שבין התקווה לשיבת ציון שהיא מיסודות סידור התפילה המסורתי לבין הצורך של המתפללים להביע את נאמנותם לאמריקה בסידורי התפילה שלהם וכי השואה והקמת מדינת ישראל יהיו נקודות המפנה בשינוי זה. לאחר שבחנתי את השפעת האנטישמיות והשואה על הדרך שבה באים לידי ביטוי יחסי יהודים ולא-יהודים בסידורים, את השפעת הציונות והקמת מדינת ישראל על הסידורים ואת הדרך שבה באה לידי ביטוי זהותם האמריקאית של המתפללים, ניתן לומר שהשערותי אוששו.

הדיון על יחסי יהודים ולא-יהודים (סעיף 4.1) עוסק מצד אחד בהתמודדות הסידורים הרפורמיים עם יחס שלילי של יהודים כלפי לא-יהודים (ברכת "שלא עשני גוי" בברכות השחר, תיאורי נקמה ושמחה לאיד על טביעת המצרים בים סוף וברכת המינים שבתפילת העמידה) ועם יחס שלילי של לא-יהודים כלפי יהודים (העבדות במצרים והשפעת השואה על נוסחי התפילה), אך מהצד השני הדיון עוסק גם בשאיפה הרפורמית לאחדות האומות ולשלום עולמי ובמערכת יחסים חיובית בין יהודים ללא-יהודים. עורכי הסידורים ראו בברכת "שלא עשני גוי", בתיאורי נקמה ובברכת המינים מכשול בפני המתפללים המעוניינים בהשתלבות בחברה הכללית הסובבת אותם, שברובה אינה יהודית ושעשויה לפרש חלקים אלה בתפילה כעלבון ולכן קטעים אלו הושמטו מהסידורים השונים או שנעשה שינוי בנוסח שלהם. ניתן לראות שחלק מסידורי התפילה שבחרו לא להשמיט את הקטעים הללו הותירו את נוסחיהם כפי שהם בנוסח המסורתי אך בתרגום הבין-לשוני עידנו את פירושם. בחלקם האחר של סידורי התפילה שבחרו לא להשמיט קטעים וברכות אלה שונה הנוסח העברי של הברכות בהשוואה לנוסח המסורתי (תרגום תוך-לשוני).

בסידור המסורתי וגם בסידורים הרפורמיים ניתן למצוא ביטויים ליחס שלילי של לא-יהודים כלפי יהודים. סיפור עבדותם של בני ישראל במצרים וציאתם ממנה עבר תהליך של עידון. תיאורים מפורטים של יחס אכזר של המצרים כלפי בני ישראל הומרו בתיאורים כלליים יותר אך בה-בעת, בנוסחי תפילה מקוריים בסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה מוסיפים אזכורים נוספים לאלה שבסידור המסורתי שהושמטו, אך אזכורים אלה גם מתארים תיאור כללי מאוד של יחס המצרים לבני ישראל. מסקנתי מכך היא שהשמטת התיאורים המפורטים של יחס השלילי של המצרים כלפי בני ישראל לא בא להכחיש אותו. יש הסכמה על יחס שלילי זה, אך אין פירוט של האופן שבו הוא בא לידי ביטוי.

ככל הנראה אין זה מקרה שבסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה שיצאו לאור לאחר השואה אין התעלמות מהעבדות במצרים. ניתן להבדיל בין הסידורים שיצאו לאור טרם השואה ובהם הושמטו רוב האזכורים ליחס שלילי של עמים אחרים כלפי העם היהודי, מכיוון שהיהדות הרפורמית שאפה לאחדות בין האומות ולמיזוגה בתוכן, לבין הסידורים שיצאו לאור לאחר השואה שלא התעלמו מעוולות היסטוריות ומזכות העם היהודי להגדרה עצמית למרות השאיפה לאחדות האומות. השואה היא מהגורמים המעצבים העיקריים של סידור שערי תפילה וסידור משכן תפילה והיא גם נקודת מפנה באופן שבו רואה היהדות הרפורמית את מקומה בין אומות העולם. בסידור שערי תפילה יש שני סדרי תפילה המוקדשים לשואה ולהתמודדות עם אנטישמיות שבהם עולה נימה של אכזבה ועלבון מהעמים האחרים על ששתקו ולא התערבו לנוכח הנעשה, תוך שמודגש בהם שאין סתירה בין תקווה לאחדות לצורך לזכור את עבר העם. זהו

המסר העולה גם בסדר התפילה ליום השואה בסידור *משכן תפילה*. ההבדל הוא שבסדר התפילה ליום השואה בסידור *משכן תפילה* אין נימת אכזבה מעמים אחרים הקיימת בסידור *שערי תפילה* אלא דווקא התייחסות ללא-יהודים שסייעו ליהודים והצילו את חייהם.

השאיפה הרפורמית לאחדות האומות ולשלום עולמי הייתה בגדר שליחות של זרם זה ביהדות לפני השואה וגם לאחריה. היהדות הרפורמית ראתה עצמה כבעלת תפקיד בהפיכת אומות העולם לישות הרמונית אחת המאמינה באותו אל מונותאיסטי. מסיבה זו ראתה בפיזורו של העם היהודי בקרב העמים יתרון וכן גם לא ייחלה, בתחילתה, להקמה מחודשת של מדינה יהודית. השאיפה לאחדות העמים תחת אלוהים אחד באה לידי ביטוי במקומות רבים גם בסידור המסורתי אלא שביטויים רבים שהיו בסידור המסורתי הושמטו מהסידורים הרפורמיים והוחלפו בביטויים מקוריים לשאיפה זו שכתבו עורכי הסידורים עצמם. מהתרגום התוך-לשוני והבין-לשוני עולה, שהיהדות הרפורמית רואה במימושה של אחדות זו את משימתו של העם היהודי ואת תרומתו לשאר אומות העולם. אחדות העמים תביא, כך מקווה היהדות הרפורמית, גם לשלום עולמי. כאשר בוחנים את הסידורים, ניתן להבחין בהבדל בין הסידורים שיצאו לאור לפני השואה לסידורים שיצאו לאור לאחר השואה בכל הנוגע לתקווה לשלום עולמי. אם בסידור *UPB 1892* השאיפה לעולם אוטופי הביאה לכך שאזכורים שליליים של יחסים בין יהודים ללא-יהודים הושמטו מסידורי התפילה, בסידורים *שערי תפילה* ו*משכן תפילה* לא הושמטו אזכורים שליליים ובה-בעת גם ניתן ביטוי לרגעי חסד במערכת היחסים הזו. השואה השפיעה גם על יחסה של התנועה הרפורמית לתשעה באב. הסידור היחיד המתייחס לתשעה באב כיום אבל הוא סידור *שערי תפילה*. הוא יוצא דופן גם בהשוואה לסידור המסורתי משום שהוא קושר את תשעה באב ליום הזיכרון לשואה. בעקבות המחקר עלתה השאלה מדוע אין אזכור של תשעה באב גם בסידור *משכן תפילה*, שאלה זו לא קיבלה מענה בעבודה זו.

כמו השואה, גם הקמת מדינת ישראל מהווה נקודת מפנה ביחס היהדות הרפורמית לשיבת ציון וגם היא השפיעה על התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של הסידורים הרפורמיים (סעיף 4.2). לפני השואה ולפני הקמת מדינת ישראל התנגדה התנועה הרפורמית לשיבת ציון והשמיטה כל בקשה לעצמאות יהודית מדינית בארץ ישראל מסידורי התפילה. לאחר עליית הנאצים לשלטון בגרמניה, נחלשה התנגדות זו וההבדלים בין התנועה הרפורמית לתנועה הציונית החלו להיטשטש. אימוץ האידיאולוגיה הציונית בא לידי ביטוי בסידורים הרפורמיים לא רק בחזרתם של ביטויים הקוראים לעצמאות יהודית מדינית

לסידורים אלא גם בנוסחי תפילה מקוריים בסידורים המוקדשים ליום העצמאות וליום הזיכרון של מדינת ישראל.

הכיוון השלישי והאחרון שהוצג בסעיף 4 הוא כיצד ניתן ביטוי לזהותם האמריקאית של המתפללים לפני הקמת מדינת ישראל ולאחריה (תת-סעיף 4.3). ניתן לראות שבתרגום הבין-לשוני של ברכות נעשו התאמות לחיי היום-יום בארה"ב, שבנוסחי התפילה בסידורים שערי תפילה ומשכן תפילה המתפללים מביעים את תמיכתם בתושבי מדינת ישראל אך התפילות מנוסחות בלשון 'אנחנו' (יהודי ארה"ב) ו'הם' (יהודי מדינת ישראל), ובסידורים UPB 1940, שערי תפילה ומשכן תפילה כלולות גם תפילות לשלום מנהיגיה וצבאה של ארה"ב.

כמענה לשאלת המחקר השלישית, העוסקת בהשפעות חברתיות ופילוסופיות על האידיאולוגיה של היהדות הרפורמית האמריקאית (סעיף 5) בחנתי את האופן שבו באה לידי ביטוי בתרגומי הסידורים האידיאולוגיה של התנועה בכל הנוגע להקרבת קרבנות, לעל-טבעי, לקשר שבין האדם לאלוהים (Human Adequacy), ליחסה של התנועה הרפורמית לנשים בתפילה וכן גם למין הדקדוקי של דמות האל (תיאולוגיה תהליכית).

היהדות הרפורמית הביעה התנגדות עיקשת, מתחילתה ועד לימינו, לכל אזכור של פולחן הקרבנות בבית המקדש וזו באה לידי ביטוי גם בהשמטה מהסידורים הרפורמיים של כל אזכור לפולחן הקרבנות אשר נמצא בסידור המסורתי וגם בטענה מפורשת, המובעת בנוסחים מקוריים בסידורים הרפורמיים, שזרם זה ביהדות מתנגד לפולחן הקרבנות ושאלוהים לא ביקש פולחן כזה.

שלוש גישות פילוסופיות-תיאולוגיות נידונות בסעיף 5: נטורליזם דתי (הסרת כל ממד על-טבעי מהפולחן הדתי וכל הסבר דתי לתופעות טבעיות), Human Adequacy (אין טעם בתחינות ובבקשות לאלוהים משום שהוא אינו מושפע מהתפילה ומטרת התפילה היא לעזור למתפלל בלבד) ותיאולוגיה תהליכית (אלוהים לא רק משפיע על המתרחש בעולם, אלא גם מושפע ממנו). עורכי הסידורים הרפורמיים נטו להשמיט אזכורים הנוגדים את גישת הנטורליזם הדתי, ובמקומם כתבו ברכות מקוריות שענו לדרישות גישה זו. אך לא כל הסידורים עקביים ביישום גישת הנטורליזם הדתי, לא כל הביטויים הנוגדים גישה זו הושמטו מסידורי התפילה הרפורמיים ובכל סידור יש דרגה אחרת של השמטות. בנוסף לכך, לעיתים הושמטו מהסידורים הרפורמיים ביטויים מהנוסח המסורתי שנוגדים את הנטורליזם הדתי אך בה-בעת הוחלפו בביטויים מקוריים שגם הם נוגדים את הגישה הזו. שיערתי כי הסידורים, המנוסחים על-פי גישת ה-Human Adequacy, יימנעו מדברי תחינה ובקשה לישועה לאלוהים. השערה זו אוששה ואכן הושמטו

מסידורי התפילה הרפורמיים אזכורים מהסידור המסורתי הנוגדים את גישת ה-Human Adequacy. אך לא כל הביטויים מהסידור המסורתי הושמטו מכל הסידורים. אלה שכן הושמטו הוחלפו לרוב בביטויים מקוריים הקוראים לישועה חלקית מצד אלוהים ויש גם ביטויים מקוריים בסידורים הקוראים לישועה מלאה ואינם שונים בכך מהביטויים הקיימים בסידור המסורתי. את גישת התיאולוגיה התהליכית קשרתי עם האידיאולוגיה הפמיניסטית. הקשר הוא בכך שכאשר בחנתי את האופן שבו השפיעה הגישה הפמיניסטית על תרגום הסידורים התמקדתי במין המתפללים המיוצגים בסידורי התפילה וכאשר בחנתי את השפעת התיאולוגיה התהליכית על תרגום הסידורים התמקדתי במין הדקדוקי של דמות האלם כפי שהוא מיוצג בסידורי התפילה. ההשערה כי בכל הסידורים יהיה ביטוי לאידיאולוגיה הפמיניסטית, בין אם ביחס למתפללים או ביחס לאלוהים, אומתה באופן חלקי בלבד. המתפלל בסידורים הרפורמיים הופך בהדרגה ממתפלל-גבר בלבד למתפלל/ת ולא ניתן לקבוע את מינו הדקדוקי בבירור. בסידור *מנהג אמריקה* המתפלל המיוצג הוא גבר, ב-*UPB 1892* וב-*UPB 1940* נוטים להשתמש בלשון רבים כדי לטשטש את מין המתפללים אך לעיתים יש בתרגום הבין-לשוני שימוש בלשון זכר, ובסידורים *שערי תפילה* ו*משכן תפילה* פונים יותר ויותר לשפה שוויונית ולשפה ניטראלית. קשרתי את התיאולוגיה התהליכית לפמיניזם מתוך הנחה שאם לפי התיאולוגיה התהליכית אלוהים מושפע מתהליכים המתרחשים בעולם האנושי, בוודאי קיימת השפעה של השיח הפמיניסטי על דמותו של אלוהים. הראיתי כי המהלך לעבר שפה שוויונית בתפילה השפיע גם על המין הדקדוקי המיוחס לאלוהים ועל כינויו בסידורי התפילה. ההתייחסות לאלוהים משתנה מלשון זכר מובהקת (כפי שניתן לראות בסידורים *מנהג אמריקה*, *UPB 1892*, *UPB 1940* ו*שערי תפילה*) לניטראלית. ככלל, סידור *משכן תפילה* הוא הסידור העקבי ביותר בכל הנוגע לשפה שוויונית או ניטראלית, הן ביחס למתפללים והן ביחס לאלוהים, ועלתה השאלה אם יש קשר לכך שזה הסידור היחיד שנערך על ידי רבה ולא על ידי רב (אף כי עורך הסידור אינו עובד לבדו והוא חלק מצוות של אנשים). שאלה זו לא קיבלה מענה בעבודה הנוכחית.

המחקר כולו מראה שאין עקביות מלאה באופן שבו מתמודדים הסידורים עם נושאים שונים שנבחנו. לא כל ביטוי מהסידור המסורתי שסותר את האידיאולוגיה הרפורמית בנקודת זמן כלשהי הושמט מהסידור הרפורמי בן אותו הזמן. לעיתים הושמטו רק חלק מן הביטויים מהסידור המסורתי הסותרים את האידיאולוגיה הרפורמית, ולעיתים הושמטו ביטויים מסוימים מהסידור המסורתי אך הוחלפו בביטויים מקוריים הסותרים את האידיאולוגיה הרפורמית גם הם. בלא מעט מקרים יש פער אידיאולוגי בין התרגום התוך-לשוני לתרגום הבין-לשוני בתוך אותה ברכה או תפילה בסידור מסוים. לטעמי הדבר

עולה בקנה אחד עם הצורך של עורכי הסידורים לתת ביטוי למגוון גישות ודעות של כלל אנשי התנועה הרפורמית וכלל המתפללים בסידוריה. אך טבעי הוא שזרם זה ביהדות, שהוא זרם דינמי המתכתב עם המציאות הסובבת אותו ועם האידיאולוגיה בת-הזמן אך גם עם ההיסטוריה והיסודות העתיקים של הדת היהודית, הן ההלכתית והן זו שאינה הלכתית, יציע מגוון של סדרי תפילה ואופני פולחן. נושא מחקר זה הוא רחב ביותר. בגלל מגבלות על היקף העבודה לא יכולתי לדון בנושאים רבים שהייתי מעוניינת לדון בהם. בכלל זה: השפעת העימוד הגרפי של שפות התפילה ושפות ההנחיות למתפללים על מעמדה של כל אחת מהשפות בסידור כשפת תפילה, בחינת קשר אפשרי בין האסטרטגיות של שילוב השפות עברית ואנגלית בנוסחי הברכות לנסיבות אידיאולוגיות, פילוסופיות או היסטוריות שונות (סעיף 3); היחס לרעיון בחירת ישראל לאור תפיסת יחסי יהודים ולא יהודים, יחס התנועה הרפורמית לקריאות לנקמה כפי שהן עלולות מסידור התפילה המסורתית, יחסייהם של יהודים ועמים תנ"כיים אחרים, יחסה של התנועה הרפורמית לרעיון עם ישראל כאור לגויים, משבר האמונה באלוהים בעקבות השואה, התייחסות למדינות ערב בסידורים שיצאו לאור לאחר הקמת מדינת ישראל, התייחסויות לחיי היום-יום בארץ ישראל ותנודות ביחס התנועה הרפורמית למשיח ולגאולה (סעיף 4); בנוסף לא נידונו שבחים של גורמים לא-אנושיים לאלוהים (מלאכים וגרמי השמיים), נסים ותחיית המתים ושכר ועונש בעולם הבא וכן גם השפעות פמיניסטיות נוספות על התרגום התוך-לשוני והבין-לשוני של סידורי התפילה (סעיף 5).

מבין שלל המחקרים שנעשו על אודות תנועת הרפורמה ביהדות וסידורי התפילה שלה, לא נמצא מחקר שדן באידיאולוגיה ובהיסטוריה של התנועה הרפורמית האמריקאית מנקודת המבט של חקר התרגום, ובכך ייחודו וחיידושו של מחקר זה.

7. ביבליוגרפיה

מקורות ראשוניים

Minhag America: The Daily Prayers for American Israelites, 1872. Rabbi Isaac

Meyer Wise (ed.). Cincinnati: Bloch and Co.

Mishkan T'filah a Reform Siddur, 2007. Rabbi Elyse Frishman (ed.). USA: CCAR

Shaarei Tefillah – Gates of Prayer: The New Union Prayerbook, 1975. Rabbi Chaim Stern (ed.). New York: CCAR

Union Prayer Book, 1892. Cincinnati: CCAR

The Union Prayerbook for Jewish Worship, 1940. Chicago: CCAR

מקורות משניים

אדלר, חנה, 2008. **פמיניזם יהודי – תיאולוגיה ומוסר**. רות בלום (תרגום). תל-אביב: ידיעות אחרונות – ספרי חמד.

אלבוגן, יצחק משה, 1972. **התפילה בישראל בהתפתחותה ההיסטורית**. תל אביב: הוצאת דביר.

אנגל, שלמה, תשס"ג. **עבודה שבלב זו תפילה: עיון תפילה מברכות השחר ועד לתפילת העמידה**. הסוכנות היהודית לארץ ישראל המחלקה לחינוך יהודי ציוני, ספרית אלינר.

גולדשטיין, נפתלי, תשל"ז. **מחקרים בהגותם של חז"ל על העבודה בבית המקדש והשפעתם על עיצובה**. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

גרובר, מאיר, 1995. **פרק מ'**. עולם התנ"ך. כרך: תהילים א'. תל אביב: דודזון-עתי מוציאים לאור. עמ' 176-180.

האקדמיה ללשון עברית, 2010. "פניה המיועדת לגבר וגם לאישה".
<http://hebrew-academy.org.il/2010/03/25/%D7%A4%D7%A0%D7%99%D7%99%D7%94-%D7%94%D7%9E%D7%99%D7%95%D7%A2%D7%93%D7%AA-%D7%9C%D7%92%D7%91%D7%A8-%D7%95%D7%92%D7%9D-%D7%9C%D7%90%D7%99%D7%A9%D7%94>
(12.7.2015)

היינימן, יוסף, תשמ"א. "תפילות וברכות". **האנציקלופדיה העברית** (כרך שלוש ושניים, עמ' 1016-1009). ירושלים ותל-אביב: חברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ. (הערך כולו עמ' 1008-1023)

ויסברוד, רחל, 2007. **לא על המילה לבדה: סוגיות יסוד בתרגום**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 228-219.

כהן, עומר ואביאל רוזנברג, תשע"ב. "על התפילה – האם התפילה מסוגלת לשנות את המציאות", **ישיבת ההסדר אמ"ת 'אורות שאול' כפר בתיה**. <http://www.ypt.co.il/show.asp?id=51694> (23.1.2015)

לאו, ישראל מאיר, 1978. **יהדות הלכה למעשה**. רמת גן: מסדה.

לדרהנדלר, אלי, 2005. "בצל השואה: השואה בעיני הציבור האמריקני והיהודי אמריקני בשנות החמישים והשישים", אבנר מגן (תרגום). מתוך: **השואה בהיסטוריה היהודית: היסטוריוגרפיה, תודעה ופרשנות**. דן מכמן (עורך). ירושלים: הוצאת יד ושם. עמ' 462-451.

ליפשיץ, אליהו מאיר, תש"ע. **תורת אמך – ביאורי סוגיות והדרכה לימודית: מסכת ברכות חלק ראשון: פרקים א-ה – הלכות קריאת שמע, הלכות תפילה**. מעלה אדומים: הוצאת מעליות.

מאיר, מיכאל, 1989. **בין מסורת לקדמה: תולדות הרפורמה ביהדות**. דוד לוביש (תרגום). ירושלים: מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל.

מאק, חננאל, 2001. **מבוא לתפילות ישראל**. ירושלים: משרד הביטחון – ההוצאה לאור.

מדן, מאיר, תשמ"א. "תפילות וברכות". **האנציקלופדיה העברית** (כרך שלושים ושניים, עמ' 1016-1018). ירושלים ותל-אביב: חברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ.
(הערך כולו עמ' 1008-1023)

מופס, יוחנן, 2007. **אישיותו של אלוהים: תיאולוגיה מקראית, אמונה אנושית ודמות האל**. אור שרף (תרגום). ירושלים: ספרית יהדות מכון שלום הרטמן.

מרקס, דליה שרה, תש"ס. **ברכות הפעולות והברכות המבחינות בברכות השחר: בחינה ספרותית, הלכתית וטיפולוגית מספרות חז"ל ועד ראשית המאה ה-13**. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.

מרקס, דליה, תשע"ד. "התפילה הרפורמית לדורותיה ולמרכזיה", בתוך: **היהדות הרפורמית: הגות, תרבות וחברה**. אבינועם רוזנק (עורך). ירושלים: מכון ון ליר/ הוצאת הקיבוץ המאוחד. עמ' 307-346.

משנה, מסכת קידושין, פרק א', פסקה ז'

פרקי אבות, פרק ב', משנה י"ג.

צולמן, נתן, 1988. **הגות והשקפה ביהדות**. פתח תקווה: נ' צולמן.

קוק, אברהם יצחק, תשנ"ט. **שמונה קבצים מכתב יד קדשו**. ירושלים: מכי"ק.

קצבורג-יונגמן, מירה, 2007. **החוויה היהודית האמריקנית: תולדות, מבואות, מקורות**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

רבינוביץ, רפאל נתן נטע, תשי"ב. **מאמר על הדפסת התלמוד: תולדות הדפסת התלמוד**. השלים ותיקן: א"מ הברמן. ירושלים: הוצאת מוסד הרב קוק שעל ידי המזרחי העולמי.

רובינשטיין, אריה, תשל"ג. **ראשיתה של תנועת הרפורמה ביהדות ארצות-הברית והפולמוס סביבה, בשנים 1840-1869**. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור בפילוסופיה. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.

רודי, צבי, 1939. **לכסיקון לפילוסופיה ולמדעים הקרובים לה**. ד"ר צבי וויסלבסקי (עורך). תל-אביב: הוצאת דביר.

רוזנברג, יהושוע מנחם, תשע"ג. "שירת הים – מעשי ידי טובעין ואתם אומרים שירה?" מתוך **לימודים: כתב-עת וירטואלי לענייני חינוך והוראה**, גליון 6, שבט תשע"ג, 1/13.

http://www.daat.ac.il/daat/ktav_et/maamarim/maasae1.pdf (20.2.2015)

רמב"ם, תשי"ח. **משנה תורה לרמב"ם**, ספר אהבה, הלכות תפילה וברכת כהנים, פרק א', הלכה ט'. הרב שמואל תנחום רובינשטיין (מפרש). ירושלים: הוצאת מוסד הרב קוק. עמ' ל"ג

שו"ת הרשב"א, חלק ה', סימן נ' (הוצאה ראשונה: תרמ"ד, ווילנא: דפוס והוצאת האלמנה והאחים ראָם. הוצאה שניה: תשי"ח, ניו-יורק: הוצאת ישראל זאב).

שולחן ערוך, אורח חיים, ק"א, סעיף ד'.

שטיינזלץ, עדין, 2005. **הסידור והתפילה: מדריך למעיין ולמתפלל, כרך א'**. תל-אביב: ידיעות אחרונות – ספרי חמד.

שיף, עופר, 2005. "התמודדותה של היהדות הרפורמית בארצות-הברית עם שואת יהודי אירופה (-1948 1933)", מתוך **השואה בהיסטוריה היהודית: היסטוריוגרפיה, תודעה ופרשנות**, דן מכמן (עורך). ירושלים: הוצאת יד ושם. עמ' 423-449.

שפרבר, דניאל. **נוסח התפילה מאת הרב פרופסור דניאל שפרבר**, 1 במאי 2014
<http://www.youtube.com/watch?v=tDsrtxvAQQg>

תוספתא, מסכת ברכות, פרק ו', הלכה י"ח.

תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף י"א, ע"א.

תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף כ"ט, ע"ב.

תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף ס', ע"ב.

תלמוד בבלי, מסכת מנחות, דף מ"ג ע"ב.

תלמוד בבלי, מסכת מגילה, דף י', ע"ב.

Artson, Bradley Shavit, 2010. "I Will Be Who I Will Be: A God of Dynamic Becoming", in *Jewish Theology of Our Time*, Rabbi Elliot J. Cosgrove (ed.). Woodstock, Vermont: Jewish Lights Publishing, pp. 3-10.

Bronstein, Herbert, 2002. "Platforms and Prayerbooks: From Exclusivity to Inclusivity in Reform Judaism", in *Platforms and Prayer Books – Theological and Liturgical Perspectives on Reform Judaism*. Dana Evan Kaplan (ed.). Lanham, Boulder, New York, and Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, pp. 25-39.

Calzada-Pérez, María, 2003. "Introduction", in *Apropos of Ideology*, María Calzada-Pérez (ed.). Manchester: St. Jerome, pp. 1-23.

CCAR, 1975a. "Bible Translation", in *Resolutions of the Central Conference Passed by the Central Conference of American Rabbis 1889-1974*. Elliot Stevens and Simeon Glaser (eds.). New York: Central Conference of American Rabbis, p. 5.

CCAR, 1975b. "Civic Affairs", in *Resolutions of the Central Conference Passed by the Central Conference of American Rabbis 1889-1974*. Elliot Stevens and Simeon Glaser (eds.). New York: Central Conference of American Rabbis, p. 7.

CCAR, 1975c. "Civil Liberties", in *Resolutions of the Central Conference Passed by the Central Conference of American Rabbis 1889-1974*. Elliot Stevens and Simeon Glaser (eds.). New York: Central Conference of American Rabbis, pp. 7-9.

CCAR, 1975d. "Women in Judaism", in *Resolutions of the Central Conference Passed by the Central Conference of American Rabbis 1889-1974*. Elliot Stevens and Simeon Glaser (eds.). New York: Central Conference of American Rabbis, p. 76.

Cohon, Samuel S., 1928. "The Theology of the Union Prayer Book", in *Reform Judaism: a Historical Perspective*. Joseph L. Blau (ed.). New York: Ktav Publishing House, pp. 257-284

Dombrowski, Daniel A., 1996. *Analytic Theism, Hartshorne, and the Concept of God*. Albany, New York: State University of New York Press.

Even-Zohar, Itamar, 2003. "Culture Repertoire and Transfer", in *Translation, Translation*, Susan Petrilli (ed.). Amsterdam and New York: Rodopi, pp.425-431.

Flotow, Luise von, 1991. "Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories", *TTR* 4: 2, pp. 69-84.

Friedland, Eric Lewis, 1967. *The Historical and Theological Development of the Non-Orthodox Prayerbooks in the United States*. Brandeis University (Ph. D. dissertation).

Friedland, Eric L., 1997. "*Were Our Mouths Filled With Song*": *Studies in Liberal Jewish Liturgy*. Cincinnati: Hebrew Union College Press.

Gibson, Lance and Garren Benson, 2002. "Origin, History, and Uses of Corn (Zea Mays)", Iowa State University, Department of Agronomy.
http://agron-www.agron.iastate.edu/Courses/agron212/readings/corn_history.htm (24.2.15)

Griffin, David Ray, 2000. *Religion and Scientific Naturalism: Overcoming the Conflicts*. Albany, New York: State University of New York Press.

Hartshorne, Charles, 1948. *The Divine Relativity: A Social Conception of God*. New Haven and London: Yale University Press.

Hoffman, Lawrence A., 1977. "Notes to Shaarei Tefillah", in *Shaarei Binah: Gates of Understanding*. Lawrence A. Hoffman (ed.). New York: Central Conference of American Rabbis and Union of American Hebrew Congregations, pp. 177-269.

Hoffman, Lawrence A., 2000. *The Way into Jewish Prayer*. Woodstock, Vermont: Jewish Lights Publishing.

Jakobson, Roman, 2004/1959. "On Linguistic Aspects of Translation", in *The Translation Studies Reader*, Lawrence Venuti (ed.). New York and London: Routledge, pp. 138-143.

Lefevere, André, 1992. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge.

Kaufman, William E., 1997. *The Evolving God in Jewish Process Theology*. Lewiston/Queenston/Lampeter: The Edwin Mellen Press.

Kedar, Karyn D., 2009. "Metaphors of God", in *New Jewish Feminism*. Rabbi Elyse Goldstein (ed.). Woodstock, Vermont: Jewish Lights Publishing, pp. 35-41.

- Nord, Christiane, 2003. "Function and Loyalty in Bible Translation", in *Apropos of Ideology*, María Calzada-Pérez (ed.). Manchester: St. Jerome, pp. 89-112.
- Pailin, David, 1995. "Natural Theology", in *Companion Encyclopedia of Theology*, Peter Byrne and Leslie Houlden (eds.). London and New York: Routledge, pp. 388-412.
- Petrilli, Susan, 2003. "Translation and Semiosis. Introduction", in *Translation Translation*, Susan Petrilli (ed.). Amsterdam and New York: Rodopi, pp. 17-37.
- Petuchowski, Jacob J., 1998/1981. "Dissenting Thoughts about the 'Holocaust'", in *Studies in Modern Theology and Prayer*, Elizabeth R. Petuchowski and Aaron M. Petuchowski (eds.), Philadelphia and Jerusalem: The Jewish Publication Society, pp. 131-138.
- Petuchowski, Jacob J., 1998/1988. "Liberal Halakhah and Liturgy", in *Studies in Modern Theology and Prayer*, Elizabeth R. Petuchowski and Aaron M. Petuchowski (eds.), Philadelphia and Jerusalem: The Jewish Publication Society, pp. 169-182.
- Plaskow, Judith, 2002. "Calling All Theologians", in *New Jewish Feminism*, Rabbi Elyse Goldstein (ed.). Woodstock, Vermont: Jewish Lights Publishing, pp. 3-11
- Reese, William L., 1980. "Hartshorne, Charles. 1897-", in *Dictionary of Philosophy and Religion: Eastern and Western Thought*. New Jersey: Humanities Press, Sussex: Harvester Press, pp. 210
- Simon, Sherry, 1995. "Translation and the Spread of Religions", in *Translation, Translation*. Susan Petrilli (ed.). Amsterdam and New York: Rodopi, pp. 17-37.
- Simon, Sherry, 1996. *Gender and Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*. London and New York: Routledge.
- Stone, Jerome, 2012. "Spirituality for Naturalists", in *Zygon: Journal of Religion and Science*, 47: 3, pp. 481-500.
- Tymoczko, Maria, 2006. "Translation: Ethics, Ideology, Action", *The Massachusetts Review* 47: 3, pp. 442-461.

מבנה התפילות הנחקרות בעבודה זו לפי סדרן בסידור המסורתי

ברכות השחר:

- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר נתן לשכווי בינה להבחין בין יום ובין לילה.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שלא עשני גוי / נשים: שלא עשני גויה.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שלא עשני עבד.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שלא עשני אישה / נשים: שעשני כרצונו.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם פוקח עיוורים.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם מלביש ערומים.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם מתיר אסורים.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם זוקף כפופים.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם רוקע הארץ על המים.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שעשה לי כל צורכי.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם המכין מצעדי גבר.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אוזר ישראל בגבורה.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם הנותן ליעף כוח.
- ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם המעביר שינה מעיניי ותנומה מעפעפיי.

ברכות המעמד,
נדונות בעבודה

סדר הקרבנות:

- פרשת הכיור (שמות ל', י"ז-כ"א)
- פרשת תרומת הדשן (ויקרא ו', א-ו')
- פרשת קורבן התמיד (במדבר כ"ח, א-ח'; ויקרא א', י"א)
- פרשת הקטורת (שמות ל', ל"ד-ל"ו; שמות ל', ז'-ח')

- משנת הקטורת (מבוססת על תלמוד בבלי, מסכת כרתות, דף ו' ע"א)
- סדר המערכה (תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף ל"ג ע"א)
- דיני זבחים (משנה, מסכת זבחים, פרק ה')

פסוקי דזמרה:

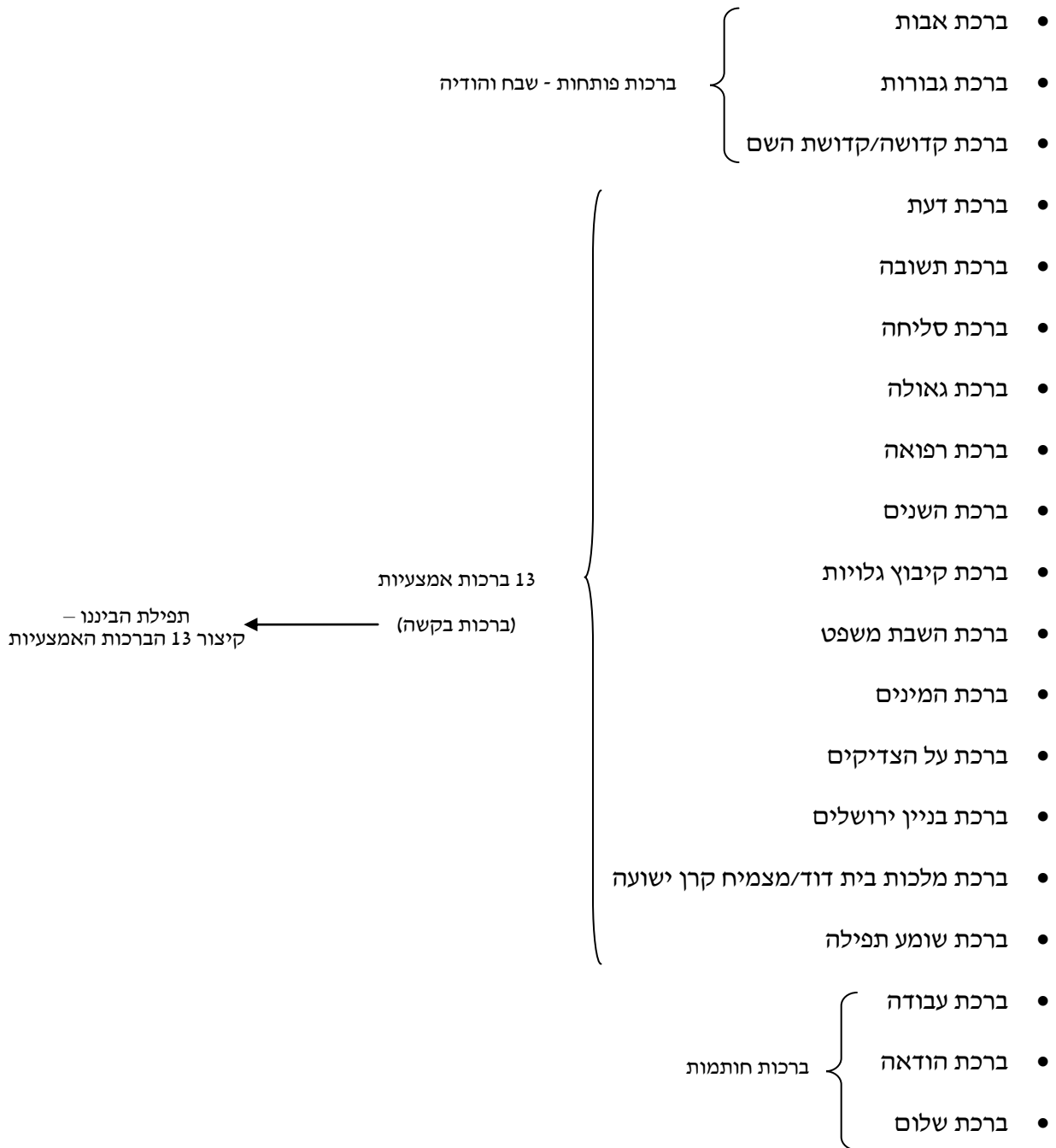
- מזמור ברוך שאמר
- מזמור הודו לה' – חלק א' (דברי הימים א' ט"ז, ח'–ל"ו)
- מזמור הודו לה' – חלק ב' (אסופת פסוקים מפרקי תהלים שונים)
- מזמור לתודה (תהלים ק')
- מזמור יהי כבוד ה' לעולם (אסופת פסוקים מתהלים, דברי הימים, משלי)
- מזמור אשרי יושבי ביתך (תהלים קמ"ה ועוד פסוקי תהלים מפרקים אחרים)
- מזמור הללויה – א' (תהלים קמ"ו)
- מזמור הללויה – ב' (תהלים קמ"ז)
- מזמור הללויה – ג' (תהלים קמ"ח)
- מזמור הללויה – ד' (תהלים קמ"ט)
- מזמור הללויה – ה' (תהלים ק"נ)
- ויברך דוד (דברי הימים א' כ"ט, י"ג; נחמיה ט', י"ג; שמות י"ד, ל"א)
- שירת הים (שמות ט"ו)
- ברכת ישתבח

קריאת שמע וברכותיה:

- ברכת יוצר מאורות
- ברכת אהבה רבה
- קריאת שמע (דברים ו', ד')
- פרשה ראשונה ("ואהבת", דברים ו', ה'–ט')
- פרשה שנייה ("ויהיה אם תשמעו", דברים י"א, י"ג–כ"א)

- פרשה שלישית ("ויאמר ה' אל-משה", במדבר ט"ו, ל"ז-מ"א)
- ברכת אמת ויציב

תפילת העמידה:

תפילת הבינונו:

(קטע שכל משפט בו מייצג ברכה אחרת מ-13 ברכות הבקשה)

הבינונו ה' אלהינו לדעת דרכיך (דעת)
ומול את לבבנו ליראתך (תשובה)
ותסלח לנו (סליחה)
להיות גאולים (גאולה)
ורחקנו ממכאובינו (רפואה)
ודשנו בנאות ארצך (ברכת השנים)
ונפוצותינו מארבע תקִבֵּץ (קיבוץ גלויות)
והתועים על דעתך ישִׁטו (השבת משפט)
ועל הרשעים תניף ידיך (ברכת המינים)
וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך (על הצדיקים ובניין ירושלים)
ובצמיחת קרן לדוד עבדך, ובעריכת נר לבן ישי משיחך (מלכות בית דוד/קרן ישועה)
טרם נקרא אתה תענה. ברוך אתה ה' שומע תפילה. (שומע תפילה)

1. Abstract

This thesis explores the impact of the American Jewish Reform movement's ideology, which evolved as a result of historical events and social permutations, on intra-lingual and inter-lingual translations of its prayer books. The study reviews five prayer books that have been used from the establishment of the movement until today – *Minhag America*, printed in 1872; *The Union Prayer Book*, 1892 (UPB1892); *The Union Prayerbook for Jewish Worship* 1940 (UPB1940); *Gates of Prayer* 1975; and *Mishkan T'filah*, 2007.

This thesis addresses three research questions that examine the Reform prayer books from three different perspectives:

- a. What are the relations between the intra-lingual and inter-lingual translations which constitute the Reform prayer books and how do they reflect the status of the English language as the primary language spoken by the worshippers, compared to the status of Hebrew as the holy language?
- b. How do the various translations reflect the tension between the American identity of the worshippers and their desire for cultural and social immersion into American society, on the one hand, and their Jewish identity and longing to return to the Land of Israel as reflected in traditional Jewish prayer, on the other hand?
- c. How do the intra- and inter-lingual translations of these prayer books reflect the orientation to modernity that characterizes the Reform movement regarding ritual sacrifices, the supernatural, the relationship between humans and God, and the status of women?

In order to answer these questions, this study compares the prayer books from three different perspectives: (a) the Reform prayer books compared to the traditional prayer book; (b) each of

the Reform prayer books compared to those preceding it; (c) the Hebrew and English versions of each prayer book. The prayers investigated in this study are the morning blessings, *Pesukei Dezimra*, blessings of the *Shema*, and the *Amida* prayer recited on weekday mornings.

Prior to the research, I formulated several hypotheses based on literature dealing with the history, ideology and philosophy of American Reform Judaism, and the Reform movement's platforms which, I supposed, influenced their prayer books. Four platforms were studied in this thesis: that of Cleveland Conference of 1855 (which preceded the *Minhag America* prayer book of 1872), *Pittsburgh* Conference of 1885 (which preceded the *UPB1892* prayer book), Columbus Conference of 1937 (which preceded the *UPB1940* prayer book), San Francisco Conference of 1976 (issued one year after the publication of *Gates of Prayer* in 1975), and Pittsburgh Conference of 1999 (which preceded *Mishkan T'filah* of 2007).

In order to answer the first question, I checked the debates in traditional Jewish law and in the Reform movement over the very possibility of praying in a language other than Hebrew; the degree in which each language is featured in the various prayer books (the quantity of each language in the various versions of the prayers) was assessed; the dominant language in each version of the prayers (the language which contain more omissions, changes in content, and original additions that reflect the ideology of the Reform movement at the time in which the prayer book was published) was determined; and the use of English transliteration in the prayer books was noted.

The *Minhag America* prayer book based its justification for translating the traditional prayer book on the ruling that permits the use of a foreign language for prayer under certain conditions. The later Reform prayer books were formatted based on rulings made by the Reform movement as presented in its various platforms. I found that while *Minhag America*

(1872) and *Mishkan T'filah* (2007) use equal quantities of Hebrew and English blessings and benedictions with Hebrew being the dominant language, English is more prevalent and is the dominant language in the other prayer books. Therefore, if my hypothesis before conducting this study was that the status of the Hebrew language was enhanced from one prayer book to the next, I found that its status, which was quite high in *Minhag America*, declined significantly in *UPB1892*, began to increase in *UPB1940* and in *Gates of Prayer*, and regained its high status in the most recent prayer book, *Mishkan T'filah*. My investigation also revealed that the majority of editing work in the Hebrew version of the prayer books consisted of omissions, while the English versions include changes of content and original additions. While the first four prayer books (*Minhag America*, *UPB1892*, *UPB1940* and *Gates of Prayer*) include very limited transliteration of isolated words or sentences, there is a significant increase in the *Mishkan T'filah* prayer book in which entire prayers and blessings are transliterated as well as translated into English. The hypothesis that transliteration reflects an increase in the status of the Hebrew language was therefore confirmed. Transliteration encourages worshippers to pray in Hebrew and assists those who are not fluent in the language.

The second research question addresses the historical changes that influenced the ideology of American Reform Judaism. The answer to this question is based on Reform Judaism's vision in which the entire world and all of its nations are united under a single monotheistic faith, while the role of Reform Judaism is to realize this vision in the world. This ideology affected all contents connected to the relationship between Jews and non-Jews, but was also influenced by two monumental historical events – the Holocaust and the establishment of the State of Israel. All prayer books omitted or changed any traditional

prayers or parts of them that could be considered insulting to non-Jews. The editors of these prayer books grappled with declarations in the traditional prayer book that referred to the hostility of non-Jews against the Jewish people. Detailed descriptions of how the Egyptians mistreated the Israelite slaves were eliminated from the text or rephrased in more general terms.

There are several differences between prayer books published before and after the Holocaust and the establishment of the State of Israel. Before the Holocaust, Reform Judaism believed that creating a unified monotheistic world was the role of the Jewish nation, and therefore regarded the Jews' dispersion among the nations as an advantage. This is why, in the platform of the Pittsburgh Conference of 1885, the Reform movement objected to the re-establishment of a Jewish state. The result of this objection was the elimination of all mention of aspiration for national independence from the Reform prayer books and the changes made in many prayers and blessings that address this theme. Prayer books that were published after the Holocaust and the establishment of the State of Israel (*Gates of Prayer*, 1975 and *Mishkan T'filah*, 2007) do not abandon the idea of a united monotheistic world, but at the same time, do not reject the right of the Jewish people to a state of their own. *Gates of Prayer* and *Mishkan T'filah* are Zionist prayer books which contain unique prayers, especially composed for them, that commemorate Israel's Independence Day and Memorial Day. These two prayer books also include prayers that commemorate the memory of the Holocaust and other anti-Semitic events in Jewish history. In line with the ideal of world peace and unity, *Mishkan T'filah* notes not only the murder of Jews at the hand of non-Jews, but also the stories of the righteous people among the nations, in order to present instances in which non-Jews saved Jews from death. Following the change in the Reform movement's attitude to Zionism, its

attitude towards the Holy Temple changed as well. *Gates of Prayer* links the day of mourning on the ninth of Av in traditional Judaism to the memory of the Holocaust.

In an attempt to emphasize the American identity of the worshippers, various changes were made in the intra-lingual and inter-lingual translations. In order to emphasize the loyalty of the movement to the USA even after adopting Zionist ideology, a distinction between American and Israeli Jews was made in many of the blessings that appear in the later prayer books.

The third research question deals with the impact of modernization and socio-philosophical trends on the prayers. All mention of animal sacrifice was eliminated from the Reform prayer books. Original additions that express the unnecessary of this form of worship were included.

Three philosophical-theological theories influenced the intra- and inter-lingual translations of the Reform prayer books: Religious Naturalism (rejection of all supernatural explanation of events that occur in the world), Human Adequacy (prayer does not impact God, therefore praying for salvation is futile), and Process Theology (God does not only influence the world, but is also influenced by it). I examined the theory of Religious Naturalism in two instances. The first is the second paragraph recited after the *Shema* prayer, in which there is explicit connection between religious observance and agricultural prosperity, the second instance is the description of the splitting of the Red Sea as the Israelites crossed through it. While the first instance is handled consistently in all prayer books, such consistency is not evident in the second example. Some of the prayer books omitted all mention of the splitting of the Red Sea as described in the traditional prayer book, and other replaced them with original passages that specifically describe the splitting of the Red Sea as

well. Regarding the Human Adequacy theory, no consistent approach is evident in any of the prayer books. Some, but not all, of the traditional texts in which the worshipper pleads with God were omitted, some were replaced with original texts that include prayers for salvation nonetheless. Process Theology is connected in this thesis to the impact of feminism on Reform Judaism. Since its establishment, Reform Judaism has claimed that the status of female worshippers must be equal to that of male worshippers. From examining the gender of the worshipper in the prayer books, based on the intra- and inter-lingual translations, it is apparent that the worshipper who is represented in the prayer books gradually evolves from a male to a neutral figure. Since Process Theology claims that God does not only influence the world but is also influenced by it, it is quite likely that God would be influenced by feminism as well. All prayer books other than *Mishkan T'filah* refer to God as a male. *Mishkan T'filah* is the only prayer book that adopts full gender neutrality and does not refer to God as either male or female.

This study shows a lack of consistency on the part of the prayer books which probably resulted from the need to address the various philosophies and opinions of all members of the Reform movement. It is only natural that this denomination in Judaism, a dynamic one that interacts with history and contemporary ideology, as well as with the ancient roots of the Jewish faith, would offer a variety of formats of prayer and worship.

In surveying previous research literature on the Reform movement and its prayer books, I was unable to find any studies that discuss the ideology and history of the American Reform movement from a translation studies perspective. The completion of this gap is the contribution and innovation of the present research.

This thesis was written under the supervision of Professor Rachel Weissbrod of the Department of Translation and Interpreting Studies, Bar-Ilan University

Bar-Ilan University

The Faculty of Humanities

The Department of Translation and Interpreting Studies

The Intra-lingual and Inter-lingual Translation of the Siddur

by the American Reform Movement

as an Expression of the Movement's Ideological Changes

and in Light of the Historical Events and Social Transformations

that Took Place from the Middle of the 19th Century until 2007

Nurit Eliassaf

Submitted in partial fulfillment of the requirements for the Master's Degree

in the Department of Translation and Interpreting studies, Bar-Ilan University